tezer özlü'ye armağan

Hazırlayan: Sezer Duru

YAŞANTI

YAPI KREDİ YAYINLARI

TEZER ÖZLÜ'YE ARMAĞAN

Sezer Duru; Yazar ve çevirmen. 1942 yılında doğdu. Tezer Özlü ve Demir Özlü'nün kardeşi. 1962 yılında Avusturya Lisesinden mezun oldu. İstanbul Üniversitesinde sosyoloji okudu. Orhan Duru ile evlendi. Ankara'da Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Bu arada Latince ile Yunan ve Roma Edebiyatı okudu. Uzun süre yurtdışında geziler yaptı. İstanbul'da bir süre Goethe Enstitüsünde görev yaptı. "Akzente" ve "Orte" gibi Alman dergilerine Türk yazar ve ozanlarından çeviriler yaptı. 25 yıl kadar ZDF ve ARD gibi Alman TV kanallarına muhabir olarak çalıştı.

Yapıtları:

Almanca'dan Türkçe'ye çeviriler: *Çarpık Sevda* (Max Frish), *Fotoğrafta Kadın da Var* (Henrich Böll), *Suçlular Çağı-Suçsuzlar Çağı* (Sigfried Lenz), *Bencil* (Jerzy Stefan Stawinkley), *Havana Duruşması, Titanic'in Batışı, Ah Avrupa* (Hans Magnus Enzensberger), *Turandot ya da Aklayıcılar Kongresi* (Bertolt Brecht), *Odun Kesmek* (Thomas Bernard), *Golem* (Gustav Meyrinck).

Türkçeden Almancaya çeviriler: *Die Beamten* (Başar Sabuncu), *Ein Winter in Hakkari, Ein Sommer im Sempemberschatten* (Ferit Edgü), *Halluzination in Berlin* (Demir Özlü).

Öteki yapıtları: *Dünya Batıyor mu?, O Pera'daki Hayalet* (Orhan Duru ile)

Tezer Özlü'ye Armağan

HAZIRLAYAN:
SEZER DURU

YAŞANTI

YKY

Edebiyat - 182
ISBN 975-363-309-2

Tezer Özlü'ye Armağan
Hazırlayan: Sezer Duru

1. baskı: 2000 adet, İstanbul, Mart 1997

Yayına Hazırlayan: Berna Kılınçer
Tasarım: Pınar Kazma Çınar
Ofset Hazırlık: Nahide Dikel
Düzelti: Berna Kılınçer
Yayın Koordinatörü: Aslıhan Dinç
Baskı: Şefik Matbaası

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 1997
Tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi, No: 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (0-212) 293 08 24 Faks: (0-212) 293 07 23

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Kız Kardeşim ve Ben • Sezer Duru • 11

YAŞARKEN...

Mutti ile Hayalet • Hilmi Yavuz • 23

Gelişmelerin Hikâyecisi • Doğan Hızlan • 25

Acının Tadıyla • Füsun Akatlı • 27

Bir Romanı Okurken *Çocukluğun Soğuk Geceleri* • Leylâ Erbil • 30

Eleştiri Günlüğü • Fethi Naci • 36

Güzel ve Başına Buyruk Bir Yazı: *Yaşamın Ucuna Yolculuk* •
Fatih Özgüven • 40

Acıdan Acıya Yol Vardır • Füsun Akatlı • 43

Bir "İnsan"a Dönüş Öyküsünün Romanı • Ahmet Cemal • 47

Tezer Özlü'nün Dünyası • Sennur Sezer • 50

... VE SONRA

Tezer Özlü'ye Veda Ederken • Selim İleri • 59

Tezer İçin • Ahmet Oktay • 61

Tezer Özlü İçin • Doğan Hızlan • 63

Beklenmedik Bir Durakta İnen Yolcu: Tezer Özlü • Güven Turan • 65

Tezer'in Ölüme Yolculuğu • Oktay Akbal • 68

Bir Arkadaş İçin • Can Yücel • 71

Tezer Özlü "Yaşamın Ucuna" Vardı • Ahmet Cemal • 72
Tezer Özlü'ye Veda... • Fatih Özgüven • 75
Her Kentte Yabancı Bir Yazar • Fatih Özgüven • 78
Yeni Bir Ahlak Müjdecisi • Leylâ Erbil • 81
Seni Çok Özlüyoruz Tezer Özlü • Fatma Oran • 84
Bir İntiharın İzinde Zaman • Leylâ Erbil • 87
Yaşamın Ucu • Sırma Köksal • 90
Tezer Özlü'de Ölüm ve Yaşam Çatışması • Gültekin Emre • 94
Sınırları Zorlayan Kurtuluşun Eşiğinde Elli Yıl •
Necmi Sönmez • 104
Ex-Libris • Necmi Sönmez • 107
Elimin Nereye Kadar Uzanabileceğini Bilmiyorum •
Cenk Koyuncu • 111
Tezer Özlü İçin Gerekçeli Bir Değerlendirme Yazısıdır •
Sennur Sezer • 114
İnsan Ölümünü Kendi Kendine Ölüyor •
Cenk Koyuncu • 122
Tezer'in Bahçesinde • Zeynep Ankara • 124
Duyulmak İçin Bağıran Biri • Sırma Köksal • 127
Tezer Özlü ve Leylâ Erbil'in Dostluğuna Bir Gezinti ya da
"Burası Bizi Öldürmek İsteyenlerin Yurdu" • Necmi Sönmez • 131
"Ancak Çok Sık Gördüğümü ya da Ölenleri Özlüyorum" •
Sezer Duru • 136
Bir Gidenden Hep Kalanlara • Nevbahar Nargileci • 139

KENDİ YAZILARI

Çocukluğun Soğuk Geceleri Üzerine Söylemek istediklerim • 145
... Marburg Edebiyat Ödülü Üzerine • 147
Tezer Özlü Bibliyografyası • 154
Tezer Özlü Albümü • 157

GİRİŞ

Kız Kardeşim ve Ben

Biz üç kardeş de Eylül ayında doğduk. Üstelik doğum günlerimiz aynı haftaya rastlar. Tezer ile Demir'in doğum günleri ise nerdeyse aynı gündür. Birkaç saat farkı yüzünden Tezer'inki 10 Eylül olmuştur. Tezer'le ben yılın son aylarına doğru doğduğumuz ve de kız çocuğu olduğumuz için, babam nüfus cüzdanlarımıza bir sonraki yılı yazdırmayı uygun görmüş. Demir 1993 yılında bir dergiye Tezer'in doğumu ile ilgili olarak şunları söyleyecektir:

> *"1940 yılında İstanbul'da çalışan babamla bir yıl önce Burdur'a atanmış olan annem Simav kasabasında birleştiler. Öğretmendiler. Tezer, kasabanın havuzlu, Arnavut kaldırımı döşeli küçük alanına bakan bir evde 10 Eylül 1942'de doğdu. Ben o zaman 7 yaşındaydım. Aileye kumral bir bebek gelmişti. Bu doğum olayını anımsıyorum..."*

Annemiz Nimet (Servet) Özlü ana tarafından Kafkasya kökenlidir. Babası bir İstanbul ailesinden gelir. Babamız Sabih Özlü'nün babası Halep'lidir. Annesi Ayşe ise Antakya'nın Belen yaylasına yerleşmiş Türkmen kökenli bir soydan gelir. Halep'e gelin gitmiş, orada Esma halamı ve babamı doğurmuş, sonraları kocası ile anlaşamadığı için iki çocuğunu da alıp Belen'e geri dönmüş. Dedem çocuklarını geri alabilmek için babaannemin arkasından Belen'e adam yollar. O zamanlar 7 yaşında olan halam kaçırıldıkları arabadan yolda babamı salıverir. "Annem onsuz ne yapar?" diye düşünür. Böylece Halep'te kalan halam orada büyür, evlenir, çocukları ve torunları olur. Üç kez Türkiye'ye gelen halamızın her gelişi, çok uzağımızda, bize yabancı olan ama kendisini çok yakın hissettiği-

miz bir kişiyle karşılaşmak açısından olay niteliği taşır. Babaannemiz çok güzel Arapça konuşur, güneyin nefis bulgurlu yemeklerini pişirirdi. Kızının özlemini hep taşıdı. Okuması yazması olmadığı halde çok aydın bir kişiliğe sahipti. Ev işlerini yaparken Arapça ezgiler mırıldanırdı. Balkan savaşı sırasında oğlunu önüne katıp İskenderun'dan kalkan bir gemiyle İstanbul'daki kız kardeşinin yanına gelmiş ve oğlunu okutmuştu. Anneannem Hasibe de, çok içki içtiği için kocasından boşanmış, Sultanahmet meydanında gazete satmış, daha sonra üniversitede küçük bir işte çalışmıştı. Anneannemiz daha sonra babaannemizin erkek kardeşi Mehmet Efendi ile evlenecek; böylece annemizle babamız birbirlerini çocukluklarından itibaren tanıyacaklardı.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlatılan büyük eğitim seferberliği içinde annem de babam da öğretmen okullarında okuyup öğretmen olmuşlardı. Babamız sonra hukuk eğitimi de görmüş ve 1940 yılında fakülteyi bitirmişti. İkisi de İstanbul'u bırakıp o zamanın idealizmi içinde Anadolu'ya gençleri eğitmek için gitmişlerdi, bu yüzden bizim çocukluğumuz Simav, Ödemiş ve Gerede gibi kasabalarda geçti. Ödemiş'ten bir gün Tezer'le el ele tutuşarak yola çıktık, kentin dışına kadar yürüdük. Dünyanın sonunun nerede olduğunu, bu yolların nereye kadar gittiğini merak etmiştik. Çok sonraları Alman edebiyat eleştirmeni Ingrid Heinrich-Jost'a bir söyleşi sırasında şunları söyleyecekti Tezer:

> *"Dört bin nüfuslu bir Anadolu kasabasında dünyaya bakmayı öğrendim. Altı yaşındaydım. Dünyanın sonsuz büyüklüğünü hissettim ve gitmem, çok uzaklara gitmem gerektiğine inandım..."*

Ödemiş yıllarından aklımda kalanlar ilk kez incir yiyişimiz, tütün dizenlere yardım edişimiz, yazları çıktığımız Gölcük yaylası ve göl kıyısı, İzmir'e Nezahat (Somar) teyzelere gidişimiz, Demir'in evdeki yemekleri beğenmeyip her gün lokantada yemesi, köpeği Joli, göğsünde olimpiyat halkaları olan beyaz ipekli elbiselerimizle ilgili. Tezer'le bana hep aynı giysiler dikilirdi. Genellikle de anneannem tarafından. Evde yemekleri, kekleri de o yapardı. Babaannem ise temizlik, bulaşık gibi işlere bakardı.

Gerede'deki yıllarda ise evimizden oldukça uzak olan okula her gün birlikte giderdik. Kışların çok soğuk geçtiği bu kasabada

karların içinde kızak kayardık. Gezmeye bile atların çektiği kızak arabalarıyla gidilirdi. Evimiz çok büyüktü, eski Türk mimarisine göre yapılmış bir evdi, holünde bisiklete binerdik. Hafta sonları kent hamamı bizim aile tarafından kapatılır, orada saatlerce yıkanılırdı. Yazları Esentepe yaylasına çıkılırdı. Demir, İstanbul'a Kabataş Erkek Lisesi'ne yatılı gönderilmişti tatillerde geliyordu. Evdeki bir yüklüğü karanlık odaya çevirmişti, fotoğraf çekip kendisi basıyordu, ama ne yazık ki o zamanlardan kalma hemen hemen hiç fotoğraf yok.

Tezer'in ağır bronşite yakalanması, anneannemizin genç yaşta ölüşü ve Bolu'ya gömülüşü hep bu döneme rastlar.

Ben, babam ve babaannemle birlikte 1952'de İstanbul'a geldim. Tezer annemle bir kış daha geçirdi Gerede'de. Annemin tayini bekleniyordu. Tezer de ben de Taksim 29 Ekim İlkokulunu bitirdik. O zamanlar Gümüşsuyu'nda Teknik Üniversite yurdunun müdürlüğünü yapan babamla aynı yerin lojmanında kalıyorduk. Beyoğlu ile ilişkimiz işte bu çocuk yaşlarda başladı ve hep sürdü. Demir'le birlikte ilk kez sinemaya gittik o yıllarda.

İlkokuldan sonra ben, ardımdan da Tezer Avusturya Kız Lisesi St. Georg'a gönderildik. Tezer'in bu okulda en yakın arkadaşı Gönenç Ertem oldu. Bir gün hepimize yeni adlar taktım. Sünk, Tünk, Günk, Bunni gibi. Bu adlar tuttu. Daha sonra benimki Süm, Tezer'inki Tüm, Gönenç'inki Gümk olarak kaldı. Tezer'in kitaplarında bu adlarla anılırız.

Tezer çok küçük yaşlarda edebiyatla ilgilenmeye başladı, gerçek dünyasının edebiyat dünyası olduğunu kavradı. Dünya yazının tüm klasik yapıtlarını küçük yaşta okudu. Ortaokul dönemlerinde Dostoyevski, Tolstoy, Çehov, Gogol, Steinbeck, Hemingway, Lagerlöf, Camus, Rilke, Hölderlin, Goethe, Schiller çok yakından tanıdığı yazarlardı. Ağabeyimiz de edebiyatçı olduğundan evimizde kitaptan bol şey yoktu. Demir'in evde özel bir odası vardı, bu oda genç edebiyatçılarla dolar taşardı. Hilmi Yavuz, Ferit Edgü, Oğuz Alplaçin, Ahmet Oktay, Ergin Ertem, Önay Sözer, Fethi Naci, Yağmur Atsız, Murat Katoğlu, Ömer Uluç, Sevim Burak, Yüksel Arslan, Orhan Duru, Edip Cansever, Metin Eloğlu hep o zamanlar tanıdığımız kişilerdi. Doğal olarak bize o zamanlar Demir'in küçük kız kardeşleri gözüyle bakıyorlardı, sonradan çoğu dostlarımız oldu. Babam nasıl hepsinin babası gibi olduysa biz de hepsinin kız kardeşi gibi olduk. Beyoğlu'ndaki Baylan pastanesinin ya-

şamımızda önemli bir rol oynaması da ellili yıllara rastlar.

Okulda çok iyi öğrencilerdik. Aklımızın yatmadığı durumlara isyan eder öğrencileri ardımızdan sürüklerdik. Edebiyat matineleri düzenler, Demir kanalıyla tanıdığımız genç yazarları davet ederdik.

Öğrendiklerimiz ve okuduklarımız Batı'yı görme isteğimizi kamçılıyordu. Türkiye zaten çok içine kapalı bir dönem geçiriyordu. Tezer, Gönenç ve ben hafta sonları Sultanahmet alanına gider, o zamanlar İstanbul'a gelen tek tük turistle konuşmaya, Almancamızı ilerletmeye çabalardık. Yurtdışına çıkışa izin verilmiyordu. Daha sonra liseli öğrenciler olarak Menderes iktidarına karşı üniversitelilerin başkaldırılarına katıldık. 1960'ta Türkiye'de rejim değişikliği oldu. 1961 yaz tatilinde ilk kez Avrupa'ya gittik. Avusturya'ya. Tezer, Gönenç'le okulun gönderdiği bir kampa, ben de Viyana'ya mektup arkadaşımın yanına. Hepimiz Viyana'da buluştuk, güzel günler geçirdik. 1962 yazında Tezer sınıf arkadaşı Güler'le Almanya ve Hollanda'ya gitti. Aynı yıl ben liseyi bitirdim ve Almanya'ya, Tezer'in o yaz tanıdığı bir ailenin yanına gittim. O kış Tezer lise son sınıftaydı. Baharda liseyi bitirmemeye, okul bitirmenin hiç de önemli olmadığına karar vermiş. Nisan 1963'te Almanya'ya geldi. Oldukça maceralı geçen iki aydan sora birlikte Paris'e gitmeye karar verdik. Paris'le ilgili olarak daha önce oraya giden Demir'den çok ilginç şeyler dinlemiştik.

Eşyalarımızı o zamanlar Münih'de okuyan sınıf arkadaşım Nazan'a bırakarak otostopla yola koyulduk. Asla unutulmayacak anılarla dolu bir yolculuk yaparak ertesi sabah Paris'e vardık. Fransa'ya geçer geçmez oranın bize Almanya'dan daha yakın bir yer olduğunu anladık, ama ne yazık ki Fransızca bilmiyorduk. Son bindiğimiz kamyon bizi Paris dışındaki Porte de Lilas'da bıraktı. Bu mahalleyi aynı adlı filmden biliyorduk. Zaten ellili yılların sonuna doğru bilinçlenmemizde büyük rol oynayan etkenlerden biri de yeni gerçekçi akımın filmleriydi. Örneğin De Sica'nın *Milano Mucizesi, Bisiklet Hırsızları*... Paris'de tek bildiğimiz yer adı Monteparnasse'daki Café Select'di. Kahveye girdiğimizde yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Zorla bir yer bulduk, kahve ısmarladık. Biraz sonra içeriye Güner Sümer girdi. Üç ay sürecek olan Paris maceramız başladı. Güner sanırım o gece Tezer'e âşık oldu. Onun, bir apartmanın çatı katındaki ufak odasında birlikte kalmaya başladılar. Her gün buluşuyor, grup halinde Select, Coupol ve Dome'a gidiyor, Saint Germain'de geziyor, sergi açılışla-

rında ve davetlerde bulunuyorduk. Paris gerçek bir sanat ve sanatçı kentiydi. Tezer Paris'i çok sevdi, bana "Burası tam bize göre bir yer, kalalım burada" diyordu. Bende ise o cesaret yoktu. Daha sonraki yollarda Tezer sık sık Paris'e gitti. Bense yıllar sonra 1985'te Tezer'le yeniden iki kez Paris'e gidecektim, ama bu kez onun tedavisi için, hastahanelere...

Paris'de Yüksel Arslan, Mübin Orhon, Nejad, Remzi, Selim, Hakkı Anlı gibi ressamlarla dostluk ettik. Asaf Çiyiltepe Türkiye'ye dönmüş, orada Güner'i bekliyordu, birlikte tiyatro kuracaklardı. Güner, Tezer'le evlenmek istiyordu. Bu niyetini İstanbul'daki ağabeyimize ve Ankara'da yaşayan kız kardeşi Adalet Ağaoğlu'na yazmıştı.

Sonunda Paris'ten ayrıldık. Gene otostopla, bu kez İsviçre üzerinden Almanya'ya döndük. Paramız kalmadığı için Stuttgart'da bir ailenin yanında kaldık. Tezer dondurma sattı, bense garsonluk yaptım, ama bir türlü geri dönüş parasını denkleştiremiyorduk. Sonunda o zamanlar her yaz tatilini İtalya'da geçiren annemiz Stuttgart'a gelerek bizi toparladı. Münih üzerinden İstanbul'a döndük. O zamanlar yolculuklar trenle yapılır ve günlerce sürerdi.

Tezer 1963 sonbaharında Ankara'ya geçti. 1964 başında da Güner Sümer'le evlendi. Türkiye Şeker Fabrikaları müdürlüğünde Almanca çevirmeni olarak çalıştı. Babamın isteğini kırmayarak ertesi yıl İstanbul Erkek Lisesi'nin sınavlarına dışardan girerek liseyi bitirdi. İstanbul Erkek Lisesi Almanca eğitime geçmişti, kolej kısmı öğrencileri henüz ortaokuldaydı, bu yüzden bu okulun 1 numaralı diploması Tezer'inkiydi.

Ankara'da AST tiyatrosu çevresinde bir yaşam başladı. Ben de Orhan Duru ile evlenerek 1965'de Ankara'ya yerleşmiştim. Güner ve Asaf geceleri hep tiyatroda, Orhan da çalıştığı gazetede olurdu. Tezer, Asaf'ın Finlandiyalı karısı Pirkko ve ben hemen her akşamı birlikte geçirirdik.

Ankara yıllarında en yakın dostlarımız Esin Esen, Sevgi Soysal, Adalet Ağaoğlu ve eşi Halim ağabey, Fahir Aksoy, ilhan Berk ve eşi Edibe, askerliğini yaparken bizde kalan Ferit Edgü, tiyatrodan Ayberk Çölok, daha sonra oyunlarda rol alan Genco Erkal ve İsmet Ay oldular.

Tezer, Brendan Behan'ın "Gizli Ordu" adlı oyununda oynamıştı, tiyatro ile bir turneye gittiğini de anımsıyorum. AST turnedeyken trafik kazası geçirmiş, Asaf Çiyiltepe ağır yaralanmıştı.

Ankara'da Haziran 1967'de öldü. Onun ölümü hepimizi sarsan ilk genç ölüm oldu. Bu genç ölümler daha sonraki yıllarda hep sürecekti.

Ankara'da geçirdiği son yılda Tezer, Goethe enstitüsünde çalıştı. On dokuz yaşındayken bir roman yazmıştı (ki bu roman kaybolmuştur), 1963'ten sonra Yeni İnsan, Yeni Ufuklar ve Yeni Dergi adlı dergilerde zaman zaman öykülerini yayınlamaya başlamıştı. Yazma isteği gittikçe artırıyor, zamanının büyük çoğunluğunu edebiyata ayırmak istiyordu. Ankara yıllarında yaptığı ilk çeviri kitapları da Bilgi yayınevince yayımlanmıştı. Çeviri işini her zaman sürdürdü. O yıllarda Kafka ile uzun süre uğraştı, onu zaten yaşamının sonuna kadar da bırakmadı. Hastalanması da o günlere rastlar. Tezer'in hastalığı üzerine çok düşünmüşümdür. Ona manik-depresif tanısı konmuştu. Bu hastalık her zaman, çevresindeki insanlardan bir darbe yediğinde, ona yapılan haksızlıklara dayanacak gücü kalmadığında, toplumun büyük olaylara gebe olduğu, insanların öldürüldüğü, işkence gördüğü zamanlarda depreşiyordu. Tezer tanıdığı herkese karşı insanca yaklaşan, ezilenin yanında yer alan özverili bir kişiliğe sahipti. Çevresindeki olaylara ve kişilere karşı alaycı bir bakışı vardı, ama iş insana yapılan haksızlıklara geldiğinde isyan ederdi. Çok zeki ve espiriliydi, güzel, gevrek bir kahkahası vardı. Ufak tefek (1.57 cm) ve ince olduğundan ne giyse yakışırdı. Zaten her zaman ve her koşulda şık olmuştur. Hassas ve çok duyarlı bir ruh yapısına sahipti. Kurulu düzenin öngördüğü koşulların hiçbirine uymazdı. Kentsoylu olmasına rağmen hep taşralı ailelere gelin olması garip bir çelişkidir. Son eşi Hans Peter Marti de İsviçre'nin ufak bir kasabasındandır.

Güner Sümer'den ayrıldıktan sonra 1968'de İstanbul'a dönen Tezer bir süre annem ve babamla yaşadı. M.A.N ve Alman Birleşik İlaç fabrikalarında Almanca çevirmeni olaak çalıştı. Asaf'ın dul eşi de İstanbul'a yerleşmişti, Pirkko'nun evinde tanıdığı genç sinemacı Erden Kıral'la Haziran 1968'de evlendi. 1985 yılının Kasım ayında Zürih'de birlikte gittiğimiz bir kahvede bana, Erden'in ana-baba şefkati görmediğini, askeri okula atıldığını, genç yaşta elinde silahla sokağa fırlatıldığını (Aydemir olayına karışmıştı), bütün bunlara rağmen gene de ne kadar gayret sarf ettiğini, sinemacı olmayı başardığını, bunun büyük bir başarı olduğunu uzun uzun anlattığını anımsıyorum. Tezer'in Erden'le evliliği sırasında sürekli çalıştığını, kocasının sanatçı olabilmesi için onu bir öğrenci gibi yetiş-

tirdiğini yakın çevresi çok iyi bilir. 1973 yılında Deniz adını koydukları bir kız çocukları dünyaya geldi. Deniz adı Tezer'in Deniz Gezmiş'e duyduğu büyük sempati yüzünden konulmuştur. Tezer, Gezmiş'in erkek kardeşi ile dostluk kurdu ve aileyi teselli etmeye çabaladı. Ülkemizde yaşanan siyasal çalkantılar onu yıpratırcasına üzmüştür. Sağlığının bozulması bu yüzdendir. Tedavi gördüğü kliniklerde bile asla kabul edilemeyecek, utanç verici haksızlıklarla karşılaşmış, daha sonra bunlardan kitaplarında söz etmiştir.

Erden ile önceleri Teşvikiye, daha sonra da Ayaspaşa'da oturdular. 1975 yılında babamın katkılarıyla alınan Arnavutköy sırtlarındaki Boğaz manzaralı küçük apartman dairesine taşındılar. Tezer bu evi çok sevmişti. Baharda çiçek açan dallar nerdeyse evin içine girerdi. Ama evin ısınma, su gibi sorunları bitmek bilmez, Tezer'i sık sık annemin evinde kalmak zorunda bırakırdı. Gündelik yaşamın bu ağır koşullarına ne kadar çok sıkıldığını, zaman zaman bunaldığını biliyorum. Ankara'ya benim yanıma oldukça sık gelirdi, yazları hep birlikte Side'ye gidiyorduk. Kızı biraz büyüdükten sonra Tezer, İstanbul Türk-Alman Kültür Merkezi'nde program asistanı olarak çalışmaya başladı. Orada salonların dolduğu, ilgi çeken programlar hazırladı. 1980 yılında Berlin'de Türk Edebiyatı günleri düzenledi. Bu yıllarda Almanya'da radyolar için Türk öyküleri çevirdi, Türk edebiyatını tanıtan programlar hazırladı.

Tezer'in kimseye karşı kin, kıskançlık gibi duygular beslemediğini biliyorum. Sahtekârları çok alaya alır, kötü davranışlara öfkelenirdi. Onu çok kırmış olan birkaç kişiyle hiç görüşmemeyi yeğlemiştir. Bir toplantıda bu kişilerin adı geçtiğinde alaylı espriler yapar ve kahkahalarla gülerdi... Tatlı dedikoduyu çok severdi.

İstanbul'da o yıllarda en çok görüştüğü kişiler Demir'in karısı sevgili Ulla, Ergin Ertem, Harald Schmidt, Oğuz Alplaçin (Hayalet Oğuz), Ferit Edgü, Onat Kutlar, Leylâ Erbil, Fatma Oran, Sevim ve Ömer Uluç, Önay Sözer, Tektaş Ağaoğlu, Can Yücel olmuşlardır. Can Yücel'in şiirleri ona büyük keyif verirdi.

Tezer'in Erden ile evliliğinde kendi sanatına giderek daha az zaman ayırabilir duruma düşmesi, evin yükünü böylesine ağır bir biçimde taşımaktan sıkılması, sık sık yaptığı Avrupa yolculuklarında kendisini oradaki ortama daha yakın duyması ayrılma kararı vermesine neden oldu. Bu kararı gerçekleştirebilmesi oldukça güç oldu. 1981 yılında DAAD'den aldığı bir yıllık sanatçı bursu ile

kızını da yanına alarak Berlin'e gitti. Berlin'de kalış onun için çok olumlu geçti. Her şeyden önce özgürce yaşamanın, çağdaş bir kentte olmanın, gündelik yaşamdaki kolaylıkların, yazarlara verilen değeri görmenin, kendi kültür çevresinin içinde yaşamanın tadını çıkarttı. Bursu altı ay daha uzatıldı. Berlin'de *Bir İntiharın İzinde* adlı kitabını Almanca olarak yazdı. Bu kitabı yazmak için daha önce birçok ülkeye yolculuk yaptı Kafka'nın, Pavese'nin, Svevo'nun izini sürdü. Bu yazarlarla akrabaydı. Onlar sanki hep onun yanındaydılar. Yayımlanmamış metin 1982 yılında Marburg kenti edebiyat ödülünü aldı. 1983'te onu çok sevindiren iki olay daha gerçekleşti. Türkiye'nin, ülkeyi temsil edemez diye geri çektiği Erden Kıral'ın Ferit Edgü'nün *Hakkari'de Bir Mevsim* adlı romanından uyarladığı aynı adlı filmin Tezer'in gayretleriyle özel bir kopya bulunarak Berlin Film Festivaline sokulması ve Gümüş Ayı ödülünü alması, bir de Tezer'in çok sevdiği bir yazar olan Peter Weiss'la tanışması. Bu tanışmadan kısa süre sonra, kararlaştırdıkları gibi Berlin'de yeniden buluşamadan Peter Weiss'in ölmesi Tezer'i oldukça sarstı.

Berlin'de 1982 Aralık ayında açılan "Okromazone" adlı Kanadalı sanatçılar sergisinde Tezer, sergiye bir yapıtı ile katılan İsviçre asıllı Hans Peter Marti ile tanıştı. Ona ilgi duyması Hans Peter'in giydiği yeşil parlak kumaştan, üzerinde deriden renkli şekiller olan bir ceket yüzündendir. Böyle bir ceket giyen bir kişinin cesur bir kişi olduğunu düşündüğünü bana anlatmıştı. Bu tanışma aşka dönüştü. Hans Peter, Tezer'den 10 yaş gençti. Canlı ve neşeliydi. Bir anda Kanada'yı, orada kurduğu düzenini bırakmayı göze almıştı. Tezer ilk kez çok şefkatli, zamanın büyük bölümünü ona ayırabilen, kahvaltısını bile hazırlayan ve bundan erkeklik gururunun incindiğini düşünmeyen biriyle karşılaşıyordu. Erden'le zaten kopmuş olan beraberliği Hans Peter'in ortaya çıkışıyla boşanmaya dayandı. Berlin'den Erden'e yazdığı mektupta şunları söyliyecekti:

> *"... Dostça ayrılmamız gerekir. Yaşamımız boyunca en derin dostlar olarak kalmamız gerekir. Kimse başkasını sevmekle, başkasını ne boynuzlar, ne de başkasına kazık atmış olur. Bunlar insana özgü duygular. Biz insanlığa yön vermeye çalışan kişiler olarak, tüm insancıl duygulara saygı göstermeliyiz. Sekiz yıldır evimizin kalorifer sorunu çözülemedi, sekiz yılda evimizin erkeği olarak salona bir soba kurmayı başaramadın. En*

büyük enflasyon yıllarında evin tüm yükü sırtıma bindi, 14 yılda ayakkabılarımı koyacak bir yerim olmadı, şu an İstanbul'a dönsem yatacak ılık bir odam yok. İstanbul'dan buraya gelirken içimden bir ses 'aynı koşullara dönersen, aynı koşullara, artık yaşamda hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini, yaşlılığı ve durgunluğu kabul et...' diyordu. Ne acı..."

1983 yazında İstanbul'a dönen Tezer yeniden Türk-Alınan Kültür Merkezi'ndeki işinde çalışmaya başladı. Erden Kıral'dan boşanma, iki taraf için de oldukça sıkıntılı oldu. Kızları Deniz bu boşanmadan oldukça etkilendi, çok küçük olmasına rağmen anne ve babasıyla altı ay konuşmadı. Türkiye'de polis, Hans Peter'le Tezer'in evlenme işlemlerini bir türlü bitirmedi ve hep yokuşa sürdü. Erkeğin kadından daha genç olmasına bile karıştılar. Bütün bu bürokratik güçlükler, İstanbul'un kirliliği, gittikçe yaşanmaz duruma gelişi, kaloriferlerin yanmaması, suların akmaması, yazarlığına ayıracak zaman bulamaması, ülkenin çalkantılı siyasal yaşamı, sakin bir ülke olarak bildiği, yakından tanıdığı İsviçre'ye yerleşme kararı almasına neden oldu. 1984 yılı Mart sonunda Tezer, Hans Peter ve ben Yunanistan ve İtalya üzerinden İsviçre'ye gittik. Nisan ayında evlendiler ve Zürih'de güzel bir eve yerleştiler. Hans Peter reklam fotoğrafçılığı yaparak evi geçindiriyordu. Tezer ise yazıyor ve bol bol okuyordu. Deniz orada ilkokula gidiyordu. Almancayı çok iyi bildiği için Zürih'e hemen uyum sağlamıştı. Ne yazık ki bu mutluluk çok kısa sürdü. Berlin dönüşü İstanbul'da ortaya çıkan çeşitli ağrılar giderek artmaya başladı. Bir gün bana, koltuk altındaki bir şişlikten söz etti. Momografi, göğüste bir tümör olduğunu gösteriyordu. Doktorlar parça almaları gerektiğini söylediler. Tezer çok ürktü. Hastanelerden, tedavilerden nefret ediyordu. Ne yazık ki kendisine hiçbir müdahale yaptırmama kararı aldı. Sonradan İsviçre'de ameliyat edildi, göğsü alındı ama geç kalınmıştı. Tezer daha erken davransa da, bu hastalığın onu öldüreceğini biliyordu, sanki bu yüzden uğraşmaya değmez gibi bir tavır içindeydi. Paris'deki hastanede doktora "dünyanın en büyük acıları beni buldu, ölmeme izin verin" diye yalvardığını dün gibi anımsıyorum. Daha sonra Finlandiya'ya Pirkko'ya yazdığı son mektupta "aslında ben geçen yıl öldüm, ama arkadaşlar beni tuttular" diye yazmıştı.

Geriye baktığımda şunu söyleyebilirim ki, o korkunç hastalık günlerinde beni avutmaya çalışan gene oydu. Tezer ölüme akıl al-

maz bir cesaretle gitti. Belki de daha önce yaşadıkları, ona ölümün soğuk yüzünü göstermiş olduğu için, ölümle bir dostluk kurduğu için böyleydi bu. Çünkü tıpkı Kafka ve Pavese gibi Tezer de yaşamın çok derinlerde yatan, yaratıcılara görünen ve nasıl olsa ölümle bitecek olan dayanılmazlığın bilincindeydi. Belki de bu yüzden kısa yaşamına pek çok şeyi sığdırmaya çabalamıştı.

O ağır hastalığı cesaretle taşıdığı, sancılarla kıvrandığı zamanlarda bile kendisini biraz iyi hissettiğinde geziler yapıyor, İsviçre'nin küçük, güzel kasabalarını, Kuzey İtalya'nın nefis kentlerini geziyorduk. Piemonte'de "işte benim sevdiğim mimari, bu güzel kentler" diye bana o güzelim yerleri gezdirdi. Ilıman havaya bayılırdı. Ne çok sıcak ne çok soğuk. 25-26 derece.

İsviçre yıllarında en yakın dostları Ezel ve Tektaş Ağaoğlu (ki onlar orada sürgündeydiler), Hüseyin Tüzün, Eray Börtücene, eski arkadaşı Annita Gandola, Christian Enzensberger, Paul Walser ve eşi, Ayşe ve Aytunç Altındal oldular.

Ameliyattan sonra kendisini iyi hisseden Tezer, Hans Peter ile noeli geçirmek üzere o sırada Lefkoşa'da bulunan diplomat dostumuz Joachim Sartorius'un yanına Kıbrıs'a gitti. Burada çekilen fotoğrafların hepsinde Tezer silik çıkmıştır. Yok gibi sanki... Bana yazdığı son kart da oradandır: "...Baharda sevgili Arnavutköy'üme geri geleceğim ve bundan sonra hep birlikte olacağız..."

Yılbaşında Zürih'e döndüler. Şubat başında Hans Peter'in annesinin Glarus'daki evine gittiler. 15 Şubat günü son telefon konuşmamızı yaptık. Ağlıyordu. "... Biraz önce seni düşündüm. Bak nasıl içine doğdu. Beni aradın. Baş ağrılarım korkunç. Dayanamıyorum, hemen gel..."

18 Şubat günü uzattığım pasaportumu almak için Vilayet'e gittim. İçimde korkunç bir sıkıntı vardı. Akşam saat sekizde Hans Peter telefon etti: "Tezer öldü" dedi.

Glarus'tan o gün ambulansla Zürih Kantonspital'e getirilen Tezer'in Hans Peter'e söylediği son söz "Beni yalnız bırakma" olmuş. Hans Peter bazı eşyaları getirmek üzere eve döndüğü zaman Tezer yaşama veda etmiş, tek başına.

25 Şubat 1986 günü bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Oysa hava bir gün önce yazı aratmayacak kadar sıcak ve güneşliydi. 25 Şubat günü Tezer onu seven yüzlerce kişi tarafından Aşiyan'a son yolculuğuna uğurlandı.

YAŞARKEN...

Mutti ile Hayalet

Tezer Özlü'nün, sevgili Tezer'in, "*Hilmi Yavuz için içtenlikle*" diye imzalayarak verdiği *Eski Bahçe*'nin sunuş tarihi, 28 Eylül 1978'dir.

Tezer'in o kitabı Türk yazınında benzersiz bir yapıttır belki de bir başyapıt!..

Bilinen şuydu ki, Tezer bu kitabıyla ölüm'e doğru gidiyordu. Tıpkı, Christa Wolf'un *Kassandra*'sında dediği gibi:

"*Bu alıntıyla ölüme doğru gidiyorum*"

Bir farkla: Tezer, buna "ölüme" değil, "*yaşamın ucuna yolculuk*" diyecekti...

Tezer'i, ağabeyinin, Demir Özlü'nün okul arkadaşı olarak tanıdımdı. 1954 olmalı. O yıl, Hayalet Oğuz'u da tanıdığım yıldır. Baylan'da, ya da Demir'lerin Fatih'te, Çelebi Süleyman Sokağı'ndaki evlerinde...

Tezer Özlü'nün *Eski Bahçe*'deki son öyküsü –artık ona öykü mü demeli, bilmiyorum– Hayalet Oğuz'u anlatır: "*Biz yıllardır bu kentte yaşıyoruz. İçimizde ömrü bitenler oldu. Onları oldukça eğlentili törenlerle gömdük. Bu törenlerden ağıt ve içtenlik yönünden en ağır basanı Hayalet Oğuz'un cenaze töreni oldu,*" diye başlar öykü, ve Tezer, Oğuz'un yeryüzü konukluğunu şöyle betimler:

"*Oğuz yaşamının çeyrek yüzyılını elliye yakın dostunun evinde geçirdi. Oğuz, aylarca da benimle kaldı. Onun konukluğu bir kelebek gibiydi. İnsana kendini hiç belli etmemeye çalışır, hiçbir özel isteği olmaz, ince ve sevimli bir sesle konuşur, eve gelirken çiçek ve pasta getirir, bana, Alman eğitiminden geçtiğim için Mutti derdi.*"

Şimdi, Mutti ile Hayalet'i birlikte düşünüyorum. İlk kez, Demir'in Fatih'te Çelebi Süleyman Sokağı'ndaki balkonlu odasında

(o balkon bir ağaca bakardı), kapıdan ablasıyla mütecessis bakan, ilkokul önlüklü kızı. Tuhaftır, Tezer'in yeryüzü konukluğu da bir kelebeğinki gibiydi: Uçarı, kumral ve yorgun bir kelebek...

Şimdi burada anlatacaklarımı çok az kişi bilir: Tezer, benim tanıdığım ilk kadın başkaldırıcıdır. Türkiye'de daha feminizmin sözü bile edilmezken ve bir Victoria ahlakının neredeyse okuryazarları bile kuşattığı 1950'li yılların sonunda, kadını cinselliğiyle tanımlayan bir çevreye başkaldırıp üstüne üstüne giden odur. Daha mini eteğin ucu bile görünmemişken, 1960 yılında, iyiden iyiye mini bir etekle Beyoğlu'na çıkışını anımsayanlar var mıdır, bilmiyorum, ama ben buna tanık olmuşumdur.

1960'ın 27 Mayıs'ından sonra, o yılın ağustosu olmalıdır, çalıştığım gazetenin kapıcısı, kapıdan telefon etti ve bir genç bayanın beni görmek istediğini söyledi. Gelen, Tezer'di.

Bana bir roman yazdığını ve romanın gazetede tefrika edilmesine aracılık edip etmeyeceğimi sormaya gelmişti.

Romanı aldım ve nasıl olsa tefrika edilir diye düşünerek gazetenin sorumlusu Naim Tirali'ye verdim.

(O gün Tezer, Beyoğlu'na çıkacağını söyledi.)

Roman, yayımlanmadı.

28 eylül 1978 günü, Bebek'te caminin bitişiğindeki küçük kahvede buluştuğumuzda, –o gün *Eski Bahçe*'yi getirmiştir bana–, o ilk romanını sordum. Tezer, romanı daha sonra Hayalet Oğuz'a verdiğini ve unuttuğunu söyledi.

O gün Hayalet'i konuştuk Mutti ile. Birileri Oğuz'un şiirlerini derlese, diye düşündük. Ne güzel olurdu! Böyle dedik...

Şiirler, yayımlanmadı.

Oğuz'la benim de dostluğum olmuştur. Sıskalığı ve dudaklarına yapışık cıgarasıyla anımsıyorum onu. İpince bir oğlan ve hep öyle kaldı!...

Koltuğunun altında taşıdığı İngilizce-Türkçe Sözlük'ten daha inceydi bedeni. O sözlük, Oğuz'un yastığı da olmuştur çoğu geceler...

Tezer'in "Hayalet Oğuz" adlı öyküsünde sözünü ettiği fotoğraflar nerededir şimdi? Eski dostu Bülent Oran'da, yakın akrabası Nezihe Araz'da Oğuz'a ilişkin bir şeyler kalmış mıdır?

.....

Gelişmelerin Hikâyecisi

Doğan Hızlan

Tezer Özlü Kıral, hikâyelerini yayımlarken tarih koymakla gerçekten yerinde bir iş yapmış. Bir hikâyecinin nasıl bir gelişme çizgisini boyladığını izleme olanağını bize de veriyor. Tezer Özlü Kıral, esinlere ya da olayların akışına kaleminin verdiği ürünlerden sonra, hikâye sanatının kurallarına özen gösteren, toplumsal konumumuzu irdeleyen yapıtlarıyla daha bir sağlamlık kazanmış.

İlk yapıtlarında tedirginlikleri, bunalımları, kişisel ilişkilerdeki kopuklukları yazan Tezer Özlü Kıral daha sonraki ürünlerinde bir aşama yapmış. Belli belirsiz siluet görünümündeki kahramanlarını, hikâye tiplerini daha da somutlaştırmış.

1954'te başlayan hikâyeler 1971 yılında bir değişim gösteriyor, ilk dönemlerde, batının edebiyat ürünlerinden batının çağdaş felsefelerine kadar çeşitli yanlarından esinlenen hikâyeci, 1971 tarihini taşıyan hikâyelerinden sonra kendine özgü yolu bulma uğraşını tamamlamış oluyor.

"Dönüş" gibi "Eski Bahçe" gibi hikâyelerde bilinçle bilinçaltı, yaşayanla şimdi yaşanan sürekli bir iletişim içindedirler. Kıral, anlatım oyunlarıyla biçimsel açıdan ulaştığı başarıyı ilk ürünlerinde içerik açısından sağlamlaştırmamıştı. Hiç kuşkusuz ürünleri kendi koşulları ve yazıldıkları zaman içinde değerlendirme gereğini ansırsak Kıral'ın o zaman da günün bir başka tür hikâyesini yazdığını söyleyebiliriz.

İlk ürünlerinde biçim sorununu, anlatım özelliğini kısa cümlelerle oluşturan Kıral uzun ama edebiyat tadı taşıyan cümleleri de

kullanıyor. Söz diziminde de 1971'lerden sonra bir özgünlük gösteriyor.

Tezer Özlü Kıral'ın ilk ürünleri bende Sadık Hidayet tadı uyandırdı. Aile ilişkilerinin, anılar belleğindeki o paslı izi, gerçeğin her türlüsünü yanar döner bir ustalıkla kullanışı, ölüm tema'sının hep kendi egemenliğini anımsatmasından olacak. Sadık Hidayet'in *Kör Baykuş*'unda da aynı izlenimleri edinmiştim. İnsanı rahatsız eden birikimlerin tortusu... Kıral'ın ilk ürünlerinin özelliklerinden biri.

Özlü Kıral'ın hikâyelerinin çağdaş insanı tanımlayan bir niteliği de insanlar arasındaki iletişimsizliktir. Hiç kimse birbirini anlamamaktadır. Aşağıdaki alıntı yargımızı destekler sanırım:

> *"İkimizin konuşabileceği bir dil var, ama o ağır işittiği için beni duymuyor zaten. Duyabildiklerini de hemen sonra unutuyor. Ne büyük mutluluk."*

Tezer Özlü Kıral'ın hikâyeler toplamında unutamayacağınız lezzette hikâyeler bulabilirsiniz. "Café Boulevard" buna örnektir. Her katmandaki insanların davranışlarının bir pota gibi eridiği bir kahvede gerçekten toplumumuzun bir kanaviçesini vermektedir. Sert çizgili bir ironinin eşliğinde yapar bunu üstelik. Bir kahvenin anatomisini yaparken Tezer Özlü Kıral, kent kesimindeki soylu dediğimiz ama aslında ne menem şey olduğu bilinmeyen bir topluluğun anatomisini yapar.

"Diskotek Brazil", "Eski İman" ve "Hayalet Oğuz" hikâyeleri Tezer Özlü Kıral'ın kişiliğini bulmuş bir yazar olduğunu fazlasıyla belgeliyor.

Eski Bahçe'yi okuyanlar bir hikâyecinin nasıl büyük bir gelişme gösterdiğini, biçimden içeriğine kadar bir aşamayı simgelediğini izleyecekler. Tezer Özlü Kıral'ın bundan sonraki ürünlerinin çok daha önemli olacağını vurgulamak isterim.

Cumhuriyet, 9 Kasım 1978

Acının Tadıyla

Füsun Akatlı

(....)

Tezer Özlü Kıral'ın romanını ilk okuyuşumda bu kuramsal sorunların hiçbirini düşünmedim... Düşünemezdim de, çünkü bunlar, bir yazın yapıtının okunması sırasında değil, onun üzerine bir yazı yazılması sırasında akla gelebilecek sorunlardı. Bir başka söyleyişle, metnin gösterdikleri ile değil, metin üzerine söylenecekleri temellendirme girişiminde gösterilmek istenenle ilişkiliydiler. İkinci okuyuşumda ise, bu roman için yazmayı tasarladıklarımı bir düzene sokmak gibi, romanla bağıntısı dolaylı olan bir amaç da güdüyordum. İşte o zaman yazıya, "bireysel sayrılıklardan, tipik olmayan özgül ve öznel durumlardan dem vurmanın yazınsal olamayacağı" sayıltısının (bu üzerinde düşünülmeksizin aşındırılmış kuralımsının) yadsınmasıyla girmeyi düşündüm. Çünkü öyle sanıyorum ki, Tezer Kıral'ın kitabı bu tavsamış tartışmanın yeniden gündeme getirilmesine meydan verebilecektir. "İlginç... ama..." dedirtebilecektir kimilerine.

Oysa, "kişi" olmanın insanı karşı karşıya getirebileceği durumlar, sayısız yaşantı dilimlerinden oluşan bir genel insanlık ve yaşam yelpazesinde yer almaktaysalar, bunlardan ne biri ne de bir başkası yazın dışı tutulmamalı / sayılmamalıdır.

Hatta tersine, olağandışı yaşantıların aktarılması, bunların da insan için ve insanlık konumuna ilişkin olduğunun gösterilebilmesi, hem de bunun yazınsal gerçeklik yani yazın dili çerçevesinde kalınarak başarılması özel bir önem de taşıyabilir. Artık "yaşadığını yazmak"tan değil, yaşanabileceklerin sonsuz çeşitliliği içerisin-

de yeri olan bir yaşanmışı yazınca aktarabilmiş olmaktan söz edilmelidir.

Bence *Çocukluğun Soğuk Geceleri* bu güç işi, güç yaşanmış bir yaşantılar öbeğini yazınsallık dışına taşımaksızın aydınlığa çıkarma işini, az rastlanır bir başarıyla gerçekleştirmiş bir roman. Baştan beri sözünü ettiğim bağlamda ele alınacak olursa ne bireysellik, ne öznellik, ne sayrılık, ne aykırılık değerinden bir şey eksiltebilir böyle bir kitabın. Katacakları ayrı.

En dıştan gireyim kitaba: Bu bir roman mı? Ve hemen olduğu yerde bırakayım soruyu: "Roman nedir?"in tartışılması *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ni ısıtmaz. Tutalım ki roman değil de bir anlatı, herhangi bir yazınsal metindir elimizdeki fark etmez. Arka kapağa baktığınızda "Batı kültürüyle karşı karşıya getirilen küçük burjuva çocuklarının yaşadıkları şok ile psikiyatri kliniklerinde uygulanan elektroşok..." diye başlayan bir tanıtma göreceksiniz. Bence "şok" ayracına alınmış bu tanıtmayı da kapaktan bir milim içeri taşımayın. Romanda anlatılan hiç mi hiç bu değil çünkü. Bununla özetlenmesi bütün sözünü tüketiverir Tezer Kıral'ın. Oysa o tüketmiyor ve küçücük bir oylum içinde yoğun bir acıyla ve bir o kadar da yaşamın anlamıyla yüklü söylemini sürdürüyor. Anlam, artık adının anılamayacağını sandıran badirelerden sıyrılarak yaşanıyor; umut, umudun bütün damarlarının kesildiği bilinç çöllerini susuz da aşmayı başarıyor. "Uzun, ıslak, nemli, soğuk, gri yıllar"a karşın, zaman zaman ölümün ölesiye istenmesine karşın, yaşam olanca dirimiyle çıkıp çıkıp geliyor.

Kişinin dış yaşamı ile iç yaşamının çatışmasının incecik bir sınır çizgisinin ötesine kayıverdiği anları, iç'in dış'a karşı verdiği savaşımı, yenik düştüğünde "doğru"nun, yendiğinde "yanlış"ın kurbanı oluşunu, o sınır çizgisini aşıp dönen bir göz; çizginin beri yanında kalmayı başarmış olanlar arasında bu başarının bilincinde olanlara, yani o ince çizgiyi hep duyumsamış olanlara kendi gözleriyle göremeyecekleri bir netlikte, yeğinlikle yaşatıyor. Bir de öyle bir çizginin varlığından bile habersiz olanlar, "sigortalılar" var ki, yaşamda sigortanın nasıl hiçbir şey demek olmadığını anlamaktan korkmayacaklarsa, onlara da çok sözü var Tezer Kıral'ın.

"*Anlatamayacağım. Bu insanlar* Guguk Kuşu *filmini de,* Napolyon'un Yaşamöyküsü *filmini de, limana yanaşan beyaz bir yolcu gemisini de, vitrinlerdeki yeni sonbahar giysilerini de aynı gözlerle seyredebi-

lüyorlarsa, elimden ne gelir?" diyor, ama elinden çok şey geliyor; yazıyor çünkü, yazıya geçiriyor.

Kimi zaman, hastalananların ya da kıl payı dengede bir sırığa tutunanların duyarlığını kopacak kadar incitip incilten, bir elçidir, bir sarmalanmadır: "Pazar günleri... Şimdilerde... Sokak aralarından geçerken... gözüme picamalı aile babaları ilişirse, kışın yağmurlu, gri günlerde tüten soba bacalarına ilişirse gözlerim... Evlerin pencere camları buharlanmışsa... odaların içine asılmış çamaşırlar görürsem... bulutlar ıslak kiremitlere yakınsa, yağmur çiseliyorsa, radyolardan naklen futbol maçları yayınlanıyorsa, tartışan insanların sesleri sokaklara dek yansıyorsa, gitmek, gitmek, gitmek, gitmek, gitmek, gitmek... isterim hep."

Kimi zamansa yalnızlığın somutlaşan koyuluğu, sevgilere duyulan yoğun açlık: "*Sonra yeniden sevmek istiyorum. Masmavi gözleri var. Onu sevmeyi bir tutku haline dönüştürüyorum. Bu sevgiden tüm sevgilerim, sevebilme gücüm var. Gelecekteki sevgileri de yaşar gibiyim. Geçmiştekileri de.*"

Tezer Özlü Kıral yalnızlığın çıldırtıcı boyutlarını, çıldırmanın ve ona bağlı kılgısal koşulların (klinikler, çevrenin kuntluğu) dehşetini, cinselliğin sevgi ve dostlukla bütünleştiği, yalnızlığa karşı silah olduğu, o silahın tutukluk yaptığı ya da hedefi vurduğu durumları son derece yalın ve temiz bir biçimde, alabildiğine açık ve yürekli bir tutumla anlatıyor. *Çocukluğun Soğuk Geceleri* gidiş-gelişlerin kurgusundaki dengeyle, kolaylıkla yinelemeye düşebilecekken, her yineleyişte, yeni bir şey söyleme başarısıyla, kusursuz denebilecek diliyle, olanca yoğunluğuna karşın katılıp kalmayan, hiçbir şeyi abartmayan, okurun duyarlılığına abanmayan duygu düzemiyle ve bütün incelikleriyle; yalnızca "ilginç" olmakla kalmayan, yazınsallık katında da özgün bir yer hak eden bir kitap. Okunmasıyla kazanılabilecekleri hiç azımsamamalı.

Milliyet Sanat Dergisi, 1 Ocak 1981

Bir Romanı Okurken
Çocukluğun Soğuk Geceleri

Leylâ Erbil

Yüzyılımızda insana bakışımızı değiştiren iki büyük öğretiden biri Marksizm ise öteki Freudçuluk olarak kabul edilir. Dünyamızın yarısından çoğunun kurtuluşu Marx'ın yolundan denediği bir gerçek. Öte yandan, Marksizmin ne denli karşısında bulsak kendimizi, öyle bir misyondan kendimizi ne denli uzak saysak, gene de bilincimize, bilincimize değilse, bilinçaltımıza ondan bir şeyler sakladığımız da doğrudur.

Tezer Özlü Kıral'ın, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* adlı yapıtını okurken işte bu gerçekle bir kez daha irkildim. Yazarın roman boyunca anlattığı, devrimci mücadeleyle hiçbir ciddi ilişkisinin bulunmadığını belirttiği genç kız, elektroşok sırasında şöyle bağırır:

"Ölüyorum devrimci mücadeleyi bensiz sürdürün!"

Devrimci mücadele zaten onsuzdu. Ama işte ölümle burun buruna geldiğini sandığı o son anda ağzından kaçırdığı söz, yaşamında yan çizdiği devrimci mücadeleyle ilgilidir. Vicdana yerleşmiş olan tarihi bir sorumluluk duygusuyla eksilenmedir bu. Giderek bir çeşit vasiyettir. "Ölüyorum devrimci mücadeleyi bensiz sürdürün." "Ben o mücadelede yer almadım sizler alın" gibi...

Tezer Özlü Kıral'ın vurguladığı bu ayrıntı ne bir yabancılaştırma öğesi, ne bir absurd olarak kullanılmıştır romanda. Zaten yazar öğretilere, edebi bilgilere pek buyur etmemektedir. Öyle olağanüstü olaylar, seçilmiş durumlar ona göre değildir. O, salt yaşadıklarını, oradan süzüleni dile getirmektedir. Yaşadıkları ise alaya ala-

mayacağı denli yakınında ve gerçektir henüz. Sanırım, bu yüzden çok az yazarda tadılan, sıradan insanın; ama, sınıflı toplumun çağdaş çileli insanının sıkıntılarına tüm içtenliğiyle yaslanmaktadır. Bilmem ama, belki başarısı da sımsıkı bağlı kaldığı o içtenlikten kaynaklanmaktadır. Alçakgönüllülükle, çocuksu bir anlatımla sürdürülen satırlarda hep inandırıcı, hep gerçekçidir. "*Bütün öğrendiklerimi unutmak istiyorum*" der. (A.g.e., s. 41) Öyle de yapar. Hiçbir şey daha önce denenmişlerden, şemalardan aktarılmış duygusunu yaratmaz bizde: Eisenhower cumhurbaşkanı olunca, "Amerika Kardeş! Amerika Kardeş!" diye el ele tutuşup zıplayan çocukları anlatırken, yaşlı Bunni'yi anarken, ya da Hayalet Oğuz'un bir "müzeyi dolaştırır gibi" ona hayatı gezdirip tozdurduğu yapraklarda olduğu gibi.

Romanına kendisini odak alan yazarlardan Tezer Özlü Kıral. Ama, bu tür yazanların çoğu kez düştüğü yapaylıklara düşmüyor; kendine acımalara, kendini kirleten, aşağılayan yazar numaralarına, başkalarını suçlamalara hiç tenezzül etmiyor, düzenin ayıpladığı davranışlara özürler getirmeye de yeltenmiyor hiç; çocuklukta yaşıtlarıyla çıplak olup üst üste çıkmalar, kendi kendine cinsel doyuma varmalar, çeşitli erkeklerle cinsel denemeler tüm doğallığıyla aktarılıyor. Tüketim toplumunun genç kızı, yükselen Hilton otellerinin, lüks arabaların, "Monako Prensliği'ndeymiş gibi" yaşamaların arasında İstanbul'un modası geçmiş arka semtlerinden birinden, özel bir yabancı okula gidip geliyor. Bir kardeşle paylaşılan ortası çökmüş bir karyola, pazarları sobalı bir odada leğende yıkanmalar, birbirini sevmediklerinin ayrımına varılan ana-babalar, kültür çelişkilerinin ezikliğinde ölüm düşüncesi yerini alıyor. "Ölü bir gövde ile öç almak istediği insanlar" olduğunu söylüyor yazar, ardından da kendini kliniklerde buluyor.

Modern toplumda, uygar toplumda (?) insan, düzenin istediği ölçüde ilerici, istediği ölçüde özgür olacaktır. Sınırları zorlayan taleplerimiz düzeni bozacaktır; düzenle uzlaşamayanlar, uyum sağlayamayanlar ise cezaevlerinde değillerse hastanelerde kliniklerdedirler. Kliniklerde Freud'un buluşlarından çıkan yeni iyileştirici yöntemler uygulanacaktır. Çağımızda birçok yazar işliyor bu konuyu. Bunlar arasında Amerikalı ozan Sylvia Plath da tek romanı, *The Bell Jar*'da kendi yaşamını dile getiriyordu. Öğrencilikten çıkıp yetişkinlerin dünyasına adım atan Plath'ın kahramanı Edaerda, Tezer Kıral gibi orada yürümeyi beceremeyip bocalıyor, klinikler-

de yıllarca süren yeni yöntemlerle iyileştirilmeye çalışılıyordu. S. Plath sonunda yenildi, intihar etti. Tezer Özlü Kıral ise atlatıyor bu badireyi: *Çocukluğun Soğuk Geceleri*, bir bakıma bir insanın kurtuluşunun sevincini, müjdesini taşıyor bizlere.

Yaşama, gerçek olana kavuşmasına, onunla yeniden mücadele etmesinin gizlerine şöyle değiniyor yazar: *"Güzel yaşam burada, Taksim Alanında. Turşu pilav, simit, çiçek ve kartpostal satan, ayakkabı boyayan siyah kalabalık içinde... Gözlerimiz duygularımız önünde açılan bu kara kalabalıktan başka yerde, daha başka bir biçimde bir güzel yaşam yok. Güzel yaşamın sınırları, ölen gömülen arkadaşlarımızın yaşadığı kadar."* (A.g.e., s. 91)

Uygarlık, Freud'da da, Marx'da da yasaklayıcı ve hasta edicidir. Freud'un ruh hastalarında psişik faktörlerin etkin olduğu görüşü, psikiyatride bir devrim sayılmıştır. Bu yeni görüşün, tıp kadar belki de ondan çok ve hızlı olarak edebiyat adamlarını etkilediği bir gerçek. Yüzyılın başında aşka, dostluğa, sempatiye, bütün duygulara kazandırılan yeni anlamla edebiyat daha öncekileri yorumlamada da, yeni yazılanlarda da bir çeşitlilik ve zenginlik kazanıyordu. Sofokles, Shakespeare, Dostoyevski gibi büyüklerde zaten varolan bu niteliklere ise –örneğin Oidipus kompleksi– bilimsel bir kanıt getirilmişti. Batıda 1900'lerden yani Freud'un verilerinden başlayarak yaratılanlara; Joyce'lar, V. Woolf, D.H. Lawrence –Lawrence'in Freud öncesi yazılarında da kimi ayrımlarla eş bulgulara vardığı biliniyor– ve sürrealistlere, T. Williams ya da Harold Pinter'lere dek bir dönem yazınına bakmamız edebiyatta bir devrimin söz konusu olduğunu kanıtlamakta. Bu konuda hatta biraz aşırıya kaçıldığı, patolojik renklerin sömürüldüğü bile söylenebilir.

Çocukluğun Soğuk Geceleri'nin bir ilginç yanı da bütün bu yazına kulak asmadan, insanın iç dünyasını vermesi. Belki de psikanalizden onca çektikten sonra, Tezer Özlü Kıral psikanalize hiç başvurmadan kahramanını hemen hemen eksiksiz tanıtıyor bize. Hemen hemen deyişim bir başka eksiklikten doğuyor. O da, kitapta geleneksel romanda mutlaka görmeye alıştığımız insanın köklerine, gerilerine, tarihe bakmayışı. Biraz da bu yüzden kendime hep sordum okurken: bu kitap bir roman mı? Bizler gibi klasik romanın tiryakisi kesilmişler için hiç de romanlık bir hali yoktur kitabın. Kısacıktır. Ama, kısacıklığı; şurayı biraz daha anlatsaydı ya, dedirtmesi bizim şartlandırılmamızdan ileri gelmiyor mu? Gide-

rek, beğeni ya da güzellik anlayışımız, daha önce bize bellettirilen, koşullanmışlığımızın toplamından başka bir şey mi ki? Bu kısacık kitap elimize özene bezene alıp, bir saat geçmeden çalımına dayanamadığımız o kalın yapıntılardan daha sarıcı daha inandırıcı değil mi? Belki de yazarın ileride geliştireceği, üzerinde ısrar edeceği bir roman anlayışı ile karşı karşıyayız? Şurası kesin, Tezer Özlü Kıral, şaşkın ideolojileri, okuduklarından aktarılmış ortak imajlarıyla kendine ve okura saygısızlık eden yazarlardan değil.

Hem günümüzde nedir roman? Doris Lessing'in, Bert Schierbek'in yazdıkları nedir? Richard Brautigan'ın 140 sayfalık romanı (!) boşlukları atarsak 100 sayfa bile tutmuyor. Ama bu yazarların tümü de, ülkelerinde geleceğin habercisi sayılan önemli yazarlardır. Sanırım. *Çocukluğun Soğuk Geceleri* de bu tür, çağdaş insanın kendini içinde bulduğu yazın arayışlarından biridir. Eski yazından kopuşun bir başka belirtisi; eski yazını yinelemekten, zorlamaktan kaçan, kendini bulmaya adanmış bir kitap. Yeni insanın ne olup ne olmadığına kendi içinden bakmak isteyen bir yapıt.

Bir yazarın yaşadıklarıyla sanatının birbirini yalancı çıkarmaması iyi bir sanat ürününün ölçülerinden biridir. Tek ölçü olmasa da. Başka türlüsü de nasıl olabilir zaten! Şimdi, okurun yazarın hayatını bilmek zorunda olmadığını söyleyenler çıkacak. Öyledir de. Ancak öyle oluşu, yazarı iyi tanıyanların onu değerlendirirken bu şansı kullanmalarına, bu şanstan yararlanmalarına da engel değildir. *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ne güvenmemi sağlayan nedenlerden biri de yazarını yakından tanıma şansımdır sanırım. Edebiyatı çok iyi izleyen bir yazarın bu denli edebiyat yapma merakından arınmış olması, doğasındaki çocukluğa sahip çıkışı, yalınlığı, ayrıca övgüye değer geliyor bana. Anlatmak istediklerini ayrıntıya boğmadan kendi üzerine katlayışı, kolaymış gibi gözüken ama belli bir ustalığı getiren bir teknik. Bu teknik bilgilerden değil, kendi doğrularıyla araya hiçbir heves katmamasından ileri gelmiş olmalı.

Cinsellik üzerinde epeyi duruyor yazar. Sevişmenin doğallığını, içinin çektiğiyle –karşılıklı istendiğinde– yatılmasının büyültecek bir yanı olmadığını vurguluyor. Bir çeşit Wilhelm Reich'ın orgazm (yaşamsal enerji) anlayışını düşünmeye döndürüyor bizi. Uygar toplumun öldürdüğü güdülerin bir ölçüde kurtarılması dile getiriyor. Sayısız sevişme deneyimlerinden sonra ise şunları söylüyor: *"Onunla yatarken, sanki aradan geçen uzun yıllarda ne bir erkek,*

ne de o büyük acılar var. Dipdiri kalmış bir sevgi, bir istek var yalnız. Yıllar beni hiç yıpratmamış, aksine duygularıma yön vermiş. Güzelin, bir insanı sevmenin, bir insanın tenini okşamanın, bir insanla birleşmenin kutsallığını, bu kutsallığın tadına varmayı öğretmiş bana. Yatmaların hepsi aynı güzellikte değildir..." (A.g.e., s.94)

Freud aşkın ne denli manevi değerlerle örtülmek istense de cinsel birleşme isteği olduğunu söylemişti. T. Kıral da isteklerine hiçbir kılıf aramadan sevginin, aşkın açıklamasını getiriyor. W. Reich da güdüleri bastırmak, kınamak değil, onlardan vazgeçmek hiç değil, insanın cinsel eşini bularak mutlu olabileceğini söylüyordu. Ancak çok güç bir rastlantıyla asıl cinsel eşe sahip olunacağını da belirtiyordu. İnsanın ömür boyu sevişip gene de asıl eşine rastlayamayacağı gerçeğini unutmasak da, bu gerçeği Kıral'ın bir şans eseri bulduğu mutluluğunun karşısına koyamayacağı... Çünkü yazar, bir mutluluk reçetesi yazmak da istememiş. Daha önce rastladıklarından bu sonuncusunun ne ayrımı olduğunu bile belirtmiyor. Bize bildirilen, kadının, eşini bulduğuna kesin karar verebilecek bir olgunluğa geldiği. Bu açıdan cinsel yabancılaşmayı silen, yok eden olay özel bir durum olarak kalıyor. Ancak özel de olsa, burjuva ahlakının benimsediği tutucu ve cinsel soğukluğa uğratıcı görüşe karşı çıkıldığı ve daha sağlıklı, ilerici bir öneri sunulduğuna şüphe yok.

Psikanaliz yöntemi ülkemize, hastanelerimize 1960'larda girmiş. Bakırköy'de bu tarihlerden önce klasik psikiyatri egemenmiş. Mazhar Osman, Kraepelinci imiş. Psikanaliz aleyhinde makaleler yazdırır, Freud için, "Bırakın şu pis Yahudiyi," dermiş. Bu pis Yahudiye (!) karşı olan bir tek Mazhar Osman da değildi şüphesiz. (Başıma geldiği için bilirim: 1968'lerde, edebiyatımızın asları, Freud ve Marx adını yan yana andığım için bana da bir güzel göstermişlerdi.) Toplumu hastalandıran Freud değildi, ama insanın görmekten kaçındığı içyüzünü gün ışığına çıkardığından olacak, bizde tıp dünyasında bile hoş karşılanmamış. İhsan Şükrü de psikanalizi "saçmalık" olarak nitelermiş. Jung'un, "Tımarhanelerdeki her bir hastaya karşı, dışarda on deli dolaşır" sözü, her yerde doğrudur ya, bizler için en bir doğru olsa gerektir. Tezer Kıral'ın kitabı bu sözü de dehşetli bir biçimde doğruluyor: Kitapta, "Benimki herkese kalkmaz, sana kalktı," diye iyileştireceği hastasını kovalayan ruh doktorları, bir sabah bir akşam uğrayıp, "Bugün nasılız?" diye hastasının gönlünü ederek doğru özel muayenehanesine ka-

çan öteki doktorlar, hastaya, altın dişli, kabzımal görüntülü adamının önünde striptiz yaptırtan Florance Nightingale yemini etmiş renkli melekler (!), hastaların özel olarak intihar etmelerini sağlayan (!) gece hademeleri, Freud'a da Jung'a da taş çıkartacak yeni yöntemler geliştiriyorlar. Bir başka yöntem de dayakla tedavi: Cigarasını neden yerde söndürdü diye hastayı eşek sudan gelene dövdükten sonra ona deli gömleği giydirip, karyolanın demirlerine de gerip ıslak bezle vura vura benzeten gece bekçisi. Şöyle diyor yazar: *"Beni iyileştiren ne şok, ne de ilaçlar. Beni iyileştiren, bu kliniklere bir kez daha kilitlenme olasılığının verdiği büyük ve derin korku..."* (A.g.e., s. 93)

Oysa dayak, zincire vurma, vb. işkenceler sanırım 1927'lerde İstanbul'un dördüncü bimarhanesi olan Toptaşı Bimarhanesi'nde Alienist Monceri adlı bir İtalyan doktor tarafından kaldırılmış. Bundan önce, Osmanlı döneminde, iyileştirme yöntemleri arasında: musiki, su, havuz, beslenme (Tiryak Faruk yılanıyla olduğu gibi) tedavileri olduğu gibi elinde sopasıyla dolaşan güllabici de varmış. 1914 yılında kapatılan Edirne Bimarhanesi'ndeki ünlü son güllabici de, tek gözlü, dev gibi korkunç bir tür siklopmuş. Bir gözdağı yöntemi demeye gelen bu adam sırasında delileri öylesine sopalarmış ki deliler çoğu onu uzaktan gördüklerinde bile sus pus olur kaçacak delik ararlarmış. Tezer Kıral'ın anlattığı bu adam da kendiliğinden güllabiciliğe sıvanmış biri olsa gerek. Yazar, onun hakkında da bir açıklamaya girmemiş, "ilkel" demekle yetinmiş. Oysa okur –ya da ben– onu biraz daha tanımak istiyoruz. Onun bir sadist, bir psikastenik mi olduğunu, yoksa batı bilgileriyle tedavi uygulamasına yeltenmiş bir cumhuriyet devri hastanesine ekmek parası uğruna düşmüş, bizden, yani ayrı bir kültürden ama normal bir insan mı olduğunu bilmek isterdik. Bu merak, bir romanda toplumun şimdisinin ve geçmişinin ne olduğuna ait uzantılar aramak gibi, gene koşullanmışlığımızın getirdiği cayamadığımız bir meraktan başka bir şey de değil.

Çocukluğun Soğuk Geceleri, saydığım bu ayrı anlayışlar dışında bence üzerinde düşünmemiz gereken önemli bir kitap. En önemli yanı da, sanırım, yazarlığın seçkin bir durum olduğunu yadsımasından okurla yazar arasında her vakit varolan o engeli aşmasından, ve sadece yazarının bileceği bir gizle yüreği değiştirmesinden doğuyor.

Yazko Edebiyat, Mart 1981

Eleştiri Günlüğü

Fethi Naci

Tezer Özlü'nün *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adlı kitabını dün akşam bitirdim (Ada Yayınları, 1984). Tezer Özlü, kitabını, ilkin, Almanca yazmış; adı, *Bir İntiharın İzinde*'ymiş; Türkçesi yayımlanırken kitabın adını değiştirmiş. İyi de etmiş. Tezer Özlü'nün, bu kitabıyla, "1983 Marburg Yazın Ödülü"nü aldığını gazetelerde okumuştuk. O ödülün neyin nesi olduğunu bilmiyorum, ama bir Türk yazarının yabancı ülkelerde de ödül alması elbette sevindirici bir olay.

Yaşamın Ucuna Yolculuk, kitabın arka kapağında da belirtildiği gibi, "*dilimizde benzeri olmayan bir kitap*". Bir yanıyla, sanki Adalet Ağaoğlu'nun bir savına yanıt: "(Azra) Gündüz'le ancak nikahtan sonra cinsel ilişkiye geçebildiği gibi –toplumsal törelere karşı hiçbir 'aydın kadın' kendini yakmak istemiyor, bu öncülüğü üstlenmiyordu–, ..." (*Üç Beş Kişi*, s. 223) Evet, Tezer Özlü'nün kitabı, bir yanıyla, bir 'aydın kadın'ın toplumsal törelere nasıl başkaldırdığını (Yoksa "boş verdiğini"mi demem gerekirdi?) gösteriyor. Hem de nasıl! *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nde özyaşamından bir kesit veren Tezer Özlü, bu kitabında, birtakım ilkeleri savunuyor, kadın erkek ilişkilerinde "öncülüğü üstleniyor"; bunun için, *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ndeki o sakin anlatımın (o kitabın etkileme gücü tüyler ürpertici olaylar karşısındaki bu "sakin" tutumdan geliyordu) yerini, yeni kitabında, "ahkâm kesen" demesek bile birtakım ilke önerileri getiren bir tutum almış; bana, "Bir zamane kızının itirafları" dedirten bir tutum.

İşte o "itiraflar"dan parçalar:

"...iki kocanın hem sevdiği hem hırpaladığı, iki kocayı, hem seven, hem hırpalayan, iki koca tarafından hem aldatılan, hem iki kocayı aldatan kadın..." (s. 95)

"Belki bencillik ediyorum ama, artık bir yerde, ancak benim, kendimin herkesi ve her olguyu nasıl karşıladığım ilgilendiriyor beni. Hiç değilse böyle davranmayı hak ettiğimi sanıyorum. Bu hakkı kendi kendime verdim, en genç yaşlarımda istediğimle yatmak hakkını kendi kendime verdiğim gibi. Varoluşumuzun en güzel inceliğini, bir başka insanın teniyle birlikte olma isteğimizi kimseye kısıtlandırmadım." (s. 95)

"Birinci kocamı da, ikinci kocamı da, güzel tenli son sevgilimi de, çeyrek yüzyılda sevdiğim ya da becerdiğim hepsini, kendi 'ben'ime dayanabilmek için yalnız yanımda taşıdığımı algıladım." (s. 125)

"...neden bu kadar erkekle ilişkim olduğunu da kavrıyorum. Kendi sınırsızlığım içinde yalnız kalmaktan korkuyordum ve bir insanın sınırlarına gereksinmem vardı." (s. 136)

"Orazio, ilk kez, bir geceyi, bütün bir geceyi bir kadınla geçirdi. Seninle bir kez daha birlikte olamayacağı için, onu, bedeninin tüm geçitlerinden ve kapılarından geçirmeye çalıştın." (s. 163)

"...ikili insan ilişkileri hiçbir zaman çıkış noktam olmadı. Bu tür ilişkileri, sürekli evlilikleri her zaman yanlış toplumsal düzenin yanlış kurumları olarak nitelendirdim, nitelendireceğim. (...) İnsan ilişkilerini değiştirmek için yaşıyorum." (s. 77)

Görüyorsunuz, saklısı, gizlisi yok Tezer Özlü'nün: Her şeyi, alışık olmadığımız bir yüreklilikle, apaçık söylüyor; cinsel sorunlarını ve ahlaki ilkelerini ancak yarattıkları "kadın" kahramanların kişiliklerine bürünerek savunabilen kimi "erkek" yazarlarımızla karşılaştırılamayacak kadar cesur.

Ne var ki Tezer Özlü'nün bu yürekli çıkışlarını okurken Svevo'nun, Tezer'in o kadar çok sevdiği Svevo'nun, bir tümcesini anımsadım: "Bir yazılı itiraf her zaman için yalancı sayılır."

Niçin mi anımsadım o tümceyi? İstanbul'dan ayrılmadan önce, Tezer'le müşterek dostumuz Ergin Ertem, Tezer Özlü'nün, Avrupa'da, üçüncü evliliğini yaptığını söylemişti!

Tezer Özlü'nün kitabının öteki yanı üzerinde, asıl sevdiğim yanı üzerinde, daha sonra duracağım.

Yaşamın Ucuna Yolculuk hakkında yazdıklarımı okudum. Mev-

lana'nın ünlü sözü geldi aklıma: "Ya olduğun gibi görün, ya göründüğün gibi ol." Tezer Özlü, olduğu gibi görünmeye çalışıyor, ama görünmek istediği gibi olamıyor. O halde o başkaldırma ya da boş verme neden? İster misiniz Tezer Özlü de, benim gibi, Charles Cros'un o ünlü "Çirozname"sinin sonunu çok sevmiş olsun? Ne güzel çevirmişti Orhan Veli o şiiri:

Ben bu hikâyeyi düzdüm
–basit mi basit
Kudursun bazı adamlar
–ciddi mi ciddi
Ve gülsün diye çocuklar
–küçük mü küçük

Ölümün Ucuna Yolculuk, ya da Tezer Özlü'nün bir başka deyişiyle, bir yazarın sevdiği yazarların mezarları doğrultusunda çıktığı yolculuk... Kafka, Svevo, Pavese... "*Bütün yaşama cesaretimi ölülerden alıyorum. Anlatılarında yaşadığım ölülerden. Bu kahrolası dünyayı, yaşanır bir dünyaya dönüştürmeyi başarmış ölülerden. Dünyanın ihtiyacı olan, her olguyu vermiş, söylemiş, yazmış ölülerden*" diyor (s.108). Tezer Özlü; en sevgili ölüleri Kafka, Svevo, Pavese. Doğrusu, Tezer Özlü'nün bu üç yazarı anlattığı sayfalarda, zaman zaman, derin bir hüznün, dost bir hüznün tadını buldum; altını çizdiğim o satırları tekrar tekrar okudum (Niçin bu satırları yazarken hep Cemal Süreya'nın o nefis "Uçurumda Açan" adlı şiirinin, Cemal'in son zamanlarda yazdığı bu en güzel şiirin, bir dizesini tekrarlayıp duruyorum: "*Bir ahırın içinde gezdirilmiş gül kokusu*"...)

"Sabah, daha saat altı olmadan, Kafka'nın doğduğu evin karşısındayım. Yapının yan duvarında Kafka'nın ince yüzü metal bir heykel olarak işte karşımda. Birden yorgunluğum gidiyor. Ama beklenmedik bir sabahın maviliğinde birden Kafka'nın evinin önünde olmayı, bu üç katlı büyük taş yapıya bakıp duruşunu hiç kavrayamıyorsun. Uzak ülkede, durgun kentlerde onun anlatılarıyla geçirdiğin yıllar, daha benliğine işlemiş süreçler. Yoksa yaşadığımız her an böylesine geçmişin ağır anılarıyla mı güçleşiyor. Prag kentinde Maiselgasse'de miyim, yoksa Ankara'da Tuna Caddesinde mi. Ya da düş mü görüyorum." (s.45)

"Ama ilkin Trieste'nin rüzgârlarını duymak istiyorum tenim-

de, Italo Svevo'nun kentinin rüzgârlarını. Müthiş bir ihtirasla Ada'yı seven, ve Zeno Cosini romanında Ada'yı mutsuzluklar içinde yıkan Svevo. Edebiyatın aşk, çelişki, acı, gözyaşı, intihar dolu derin yaşamı. En güvendiğim duygum, en sadık dünyam." (s.87)

"Belki de Ada, ona tüm genç kızları unutturabilecek en büyük aşktı. Belki o bile unutturamazdı. Çünkü gençleri sevmek, yaşamı sevmek, yaşamı diri, genç tutmak, eskiyen olgulardan sıyrılmak demek değil miydi. İnsan kendini yaşamının her döneminde, hem genç, hem çocuk, hem yetişkin, hem yaşlı algılamıyor muydu. Her duygunun ayrı anlamı, ayrı bir bütünlüğü yok muydu". (s. 113)

Tezer Özlü, belli, en çok Cesare Pavese'yi seviyor: "*Hiçbir yere, Cesare Pavese'nin yaşadığı çevreye gittiğim kadar istekle gitmedim.*" (s. 131) diyor. Ve anlatıyor: "*Karanlık bir yere giriyoruz. Odanın kepenkleri kapalı. Karanlıkta darlığı algılıyorum. Yalnız karanlık bir darlığı algılamakla kalmıyorum. İntiharı algılıyorum. Aramızdaki uzaklık yitiyor. O, varlığımı bürüyor. Varlığımın tüm zaman ve zamansızlığını. Sonsuz intiharı bürüyor beni. Yalnız olsam yıkılıp kalacağım. Bu yatağa uzanacağım. Haykıracağım. Ağlayacağım. İşte ölüm burada. Ölümün her çeşidi. O da bu: tabut. Otel Roma'nın 305 numaralı odasının yanına gizlenmiş bir mezar. (...) Felice Alanı, Otel Roma, asansör, koridor, gizli mezarı ile 305 numaralı oda, Torino'nun yalnız ve ılık yaz akşamlarında uzun uzun yaşanmış, hazırlanmış bir intihar bu. Bu öldürücü kentin yalnız yaz akşamlarında. (...) İnce incecik solgun elleriyle demir karyolasını tutuyor ölmesi gereken o anda.*" (s. 143-144, 145, 149)

Tezer Özlü'nün bir tümcesiyle, o tepeden tırnağa yalnızlık açmış tümceyle bitsin bu günlük: "*En yakın dostlarım romanların kahramanları gerisindeki yazarlar mı olmalıydı.*" (s. 55)

Gösteri, 11 Eylül 1984

Güzel ve Başına Buyruk Bir Yazı: Yaşamın Ucuna Yolculuk

Fatih Özgüven

Pırıltılı ve acemice bir hikâye kitabı olan *Eski Bahçe*'nin (Türkçedeki en güzel kitap adlarından biri gene de), çok güzel yazı parçalarıyla dolu, ama biçimden yoksun küçük, ilginç bir ucube görünümündeki *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nin yazarı Tezer Özlü'nün yeni kitabı var elimizde; *Yaşamın Ucuna Yolculuk*. Arka kapak yazısının dediği gibi, "dilimizde benzeri olmayan bir kitap" bu. Bazı arka kapak yazılarının karşı çıkılamayacak özetleyiciliği içinde haklı bir yargı; ama *Çocukluğun Soğuk Geceleri* de, bütün şişkinliğine rağmen, dilimizde benzeri olmayan kitaplardandı. Neden? Tezer Özlü'yü dilimizde benzeri olmayan yapan ne acaba? Gene arka kapak yazısının önerdiği gibi "yalnızlığın doğurduğu aşklar, umutsuzluktan doğan umutlar gerçek bir içdöküş'e dönüşüyor"da ondan mı? Sanmıyorum. Tezer Özlü'nün bir iç-döküş edebiyatının yankılarından esinlendiği, bu edebiyatın ufak ufak çıraklığını yaptığı, önceki iki kitabında örneğin ağabeyi Demir Özlü'nün saplantılı bir ısrarla didiklediği küçük burjuva sıkıntılarını hatırlatan bölümler olduğu doğru. Ama onun giderek (tamamen değil) bu anekdot düzeyindeki ufak tefekten arınan yazısında çok daha önemli, çok daha özgün bir yan beliriyor; iç-döküş gösterişçiliğine falan boş veren, amacı da sonucu da kendi içinde olan, edebiyat olarak "nasıl karşılanır?" korkusunu yenmiş, serseri bir yazı yazma eğiliminin üstün gelmesi bu.

Şimdi; serseri bir yazı derken neyi kastediyorum? "Savruk" bir yazıyı kastetmiyorum bir kere; ...*Yolculuk*'ta Tezer Özlü'nün yazısını geleneksel biçimlere kavuşturmayı bir biçim olarak benimsediği, üstelik bunda yetkinleştiği çok açık. (*Yazarken öykü anlatacak değilsin. Çevre öykü dolu*) Şunu kastediyorum; bu "kurgusu" az, "kılgısı" bol yol defteri gerçek bir yolculuğun biçimini, onun devinimlerini, amaçsızlığını, onun duraksamalarını ve haraket şemasını, genelde onun başıboşluğunu ve gelişi*güzel*liğini benimsiyor. Sonuçta gerçekten benzersiz bir şey oluyor. "Serseri mayın" gibi bir şey; görünürde yönden yoksun ama sonunda patlayan bir şey! *Çevreyi tanımlamak değil duygularla yaşamak gerekir* diyen Pavese'ye ayak uyduruyor bu kitabın anlatıcısı. *Arabalar dünyasında yaşadığını son anda algılarken, büyük bir bulvarın tüm kahvelerinde oturanlardan hiçbirini tanımazken...* aynı zamanda, *her zaman yabancı olan insanlar bize dostlarımızdan daha çok sunan, veren insanlar. Öyleyse yaşamımızı neden yalnız yabancılar arasında geçirmiyoruz* diye düşünür. Bu yazının sahibi, ülkeleri, erkekleri, başka insanları, izine düştüğü yazarları, doğal ve yapay görünümleri bir yaşama yolcusunun "doymazlığı" (biraz da gerçek bir yazar mitomanlığı) içinde biriktiriyor. Hiçbir biçimde hoşgörümüze ya da bağışlamamıza sığınmaya çalışmadan... Bu *serseri* yolculuğun devinimine uygun bir yaşantı dokusu oluşuyor sonunda; çarpıcı, şaşırtıcı, bazen çok lirik, bazen kaba ve pürtüklü, zaman zaman geri püskürten ama hep peşinden sürükleyen bu *yaşantı dokusu, devinimle* birleşerek *yazıyı* oluşturuyor.

Bu arada bir çeşit yaşantı vampirliği yapıyor mu yazar? Belki. Tezer Özlü, her çeşit yazma eyleminin yedeğinde bir çeşit ek-bilinci, yabancılaşmayı getirdiğini biliyor ve bunu kendi "yolculuğunda da konu ediniyor zaten". Kitapta asıl önemli olan gerçek bir sorunsal düzleminde olan her türlü sınırların kalktığı bir Avrupa haritasında dolaşırken yaşantı yoluyla gündelik gerçeğe yeniden biçim verme çabası, hayatı yeniden kurgulayarak insanla eşya arasındaki giderek anlamsızlaşan bağı kurma girişimi: *"Çevremin yalnız cansız olgulardan, duvar, yatak, koltuk, televizyon, radyo, resim, bardak, musluk, lavabo, küvet, perde, balkon, sandalye, gökyüzü, bacalar, çatılar, uzantılar, özlemler, anılar, beklentiler ya da şarkılardan oluşmaması için yatakta yatan ve soluyan biri var"* Kentlerin duyumsattığı, kentlerden esinlenen, kentlerin esinlediklerinden beslenen, bizim yazımızda pek benzeri olmayan bir yazı Tezer Özlü'nün yazısı. Başka

edebiyatlarda örneği var tabii. Tezer Özlü'nün etkilenmiş olabileceğini varsayabileceğimiz Peter Handke'yi, genç Alman, sinemacılarını, onların referanslarını akla getiren bir "Avrupalı" yanı var *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'un *(Amerikalıların dili her ülkede anadil gibi geliyor kulağa).* Ama yaşamayı algılayışında kendinin ve özgün. (Üstelik ben, Nazlı Eray ve Tezer Özlü gibi yazarlardaki bu "ecnebiliğin", bu "yerli olmama" halinin çoktandır ulusal ve yörel olmaktan çıkan çağdaş kültürel duyarlılıkların izdüşümü olarak görüyorum.)

Ne var ki bir de bu yekpare ve güzel bütünü bozan eski alışkanlıkları yüzeye çıkmasa Tezer Özlü'nün. Kendine acıyan Türk aydını sesi; *"... hepsini yüzünüze haykırmak istiyorum... Yaşamım boyunca içimi kemirttiniz. Evlerinizle. Okullarınızla. İşyerlerinizle... vb."* *Çocukluğun Soğuk Geceleri* anıştırmaları bunlar... (Kitabın adı da bir iki kere geçiyor). Oysa *...Yolculuk* bunlardan arınmış olmalıydı; başka bir bilinç düzleminin, *serseri* nitelemesiyle özetlemeye çalıştığım daha alaylı ve uzak bir deliliğin, hınzırlığın kitabı bu. (*Çocukluğun Soğuk Geceleri* ile arasındaki farkı daha iyi anlamak istiyorsanız çocukluk anılarının buradaki anlatımına, örneğin o anne babalı armut soyma sahnesinin güzelliğine de göz atabilirsiniz.)

Neyse; Tezer Özlü kitapları, şaşırtıcılıkları ve zaafları ile birlikte "çıktı mı, çıkacak mı?" diye beklenen bir yazar. Türk edebiyatı için bir "yön" olamayacak kadar "kendi başına bir şey" ama gerçek bir başına buyrukluk esintisi. Şu *serseri* nitelemesinden bir türlü vazgeçemeyeceğim galiba; dedektif romanının gerçek babalarından, kentlerin büyük yazarı Raymond Chandler için söylenmiş bir söz vardır: "He wrote like a slumming angel." Yaklaşık Türkçesi: "Serseri bir melek gibi yazdı." *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'taki Tezer Özlü bana bu sözü hatırlattı.

Kitaplar, 10 Ekim 1984

Acıdan Acıya Yol Vardır

Füsun Akatlı

Yaşamın Ucuna Yolculuk, Tezer Özlü.
Ada Yayınları, İst. 1984

"Acılar olmadan yazılabilir mi? Edebiyat, yaşam ve ölümün sınırlarının artık acıları tutamadığı, tutmaya yeterli olmadığı yerde başlamıyor mu?" (Yaşamın Ucuna Yolculuk)

Tezer Özlü, *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'u, önce *Bir İntiharın İzinde* adıyla Almanca olarak yazmış. Bir de ödül almış bu kitabıyla. 1983 Marburg Yazın Ödülü'nü. Kitapların ödül almışlıklarıyla pek ilgilenmem, bu ister bizde, ister dışarıda alınmış bir ödül olsun. İsterse Nobel olsun! Buna karşılık, ödüllere karşı bir tutumum da hiç yok. Kim bilir, bir çeşit, işi yukarıdan alma mı demeli bu etkilenmeyişe? Yok! Büyüklenme değil de, şöyle düşünüyorum galiba: O ödülü verenler kadar ben de anlamaz mıyım bir yapıtın yazınsal değerinden? Öyleyse niye kitapların üzerine geçirilen ödül kuşaklarına teslim olayım? Hatta o kuşağı geçirenler arasında –hasbelkader– ben, kendim de bulunsam! Haydi, bir adım daha öteye gideyim de, şunu da söyleyeyim: Bence, yapıtları değerlendiren, yapıtlardır. Bakarsınız bir ödüle: Başlangıcından beri kimlere, hangi yapıtlara verilmiş? "Haa" dersiniz, "önemli bir ödülmüş bu". Ya da tersi; dişe dokunur bir "tarihçe"si yoksa, kulak asmazsınız o ödüle.

Ödüller üzerine bu kadarı yeter. Aslında sözü şuraya getirmek istiyorum: Bu Marburg Ödülü esaslı bir ödülmüş anlaşılan. Bir tek Tezer Özlü'nün kitabına verilmiş olmasından hareketle bu yargıya varmanın ne kadar geçerli olduğu tartışılabilir kuşkusuz. Ama işin tartışılmaz yanı; *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'un sırtı, yabancı bir ülkede kazanılmış bir ödülle sıvazlanmayı hiç mi hiç gereksinmiyor.

Kitaba girmeden, bir küçük ayraç daha açayım. *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'un ya da *Bir İntiharın İzinde*'nin, ilkin Almanca yazılmış olması hiçbir biçimde duyurmuyor kendini kitabı okurken. Tezer Özlü, bunu niye böyle yapmış, bilemem. Karışamam da. Beni bir çeviri kitapla karşı karşıya bıraksaydı işin bu yanını da kurcalardım belki. Belki, "Neden?" derdim, "*Eski Bahçe*'nin, *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nin, Türkçe'nin tadını tatmış ve tattırmış yazarı, şimdi tutmuş da Almanca'nın derelerinden su taşıyor dilime?" Ama yapılan, kesinlikle bu değil. Yeri, Türk yazını içerisinde olan bir anlatı *Yaşamın Ucuna Yolculuk*. "Bizim" ne demekse, "bizim yazınımız"ın bir ürünü. "Biz" insan değil miyiz zaten şunun şurasında?

Anlatı diye niteliyorum Tezer Özlü'nün kitabını ve bu sözcüğü ilk kez bu kadar rahatlıkla kullanıyorum. Öyküyü de, romanı da kapsayan, ama ne tam biri ne tam öbürü olan, düzyazı, metin vb. yerine, "narration"dan çevirerek, muz niyetine kullanılan bir terim olmaktan çıkıyor bu bağlamda "anlatı". Gündelik dilde yaşarlığı olan bir sözcük olarak giriyor sözümün içine ve ille de gerekmedikçe terim kullanmaktan, hele hele yazımı terime boğmaktan onca sakınan ben, *Yaşamın Ucuna Yolculuk* bir anlatıdır diyorum, gönül ve kalem ferahlığıyla.

Bu anlatı, daha ardından (hatta adlarından) başlayarak, çağrışımlarımıza özgürlük tanıyor. Tanımakla bile kalmıyor da, yer yer, zaman zaman, özgürlüklerini zorla veriyor onlara. (Biliyorum, felsefe yapmaya başladım. Ama ziyanı yok. Bu "ziyanı olmayan felsefe"nin –ki sanılabileceğinden çok daha nadir rastlanır edebiyatta– Özlü'nün kitabında da alttan alta ve inceden inceye kendince bir iz sürdüğünü göreceksiniz kitabı okurken.)

Yaşamın Ucuna Yolculuk ya da *Bir İntiharın İzinde*; bir yolculuk izleğini, yaşamla doldurmakta, çeşitlendirmekte, sorgulamakta ve "uç"lara sürmekte ("*Her gidiş, her yolculuk, kendi 'benimin' bilinmeyenine doğru, bilmek için bir iniştir.*" s. 105) Burada aslolan bir yolculuktur, düpedüz bir yolculuk ("*Her gidenle gitmek istedim. Her yol-*

culuğa çıkmak. Hiçbir yere gitmesem de, sürekli yolculuklarda olduğumu algılamakta geç kalmadım. Ama genç yaşlarda, henüz bana, yaşamı yaşanır kılan bu duyguya varmadan önce, gidememek, derin, derin bir acıydı." s. 51) (*"Sürekli gitmek istemek de, bir yerde, hiçbir yerde olmak istemek de, bir yerde, hiçbir yerde olmak istemek değil mi? Olabileceğim bir yer kaldı mı? Hiçbir yerdeyim.*" s. 72) Zamanda ve mekânda Kafka'nın, Svevo'nun, Pavese'nin yaşayıp öldükleri "yer"lere bir yolculuk. Bir üst katmanda ise, yaşamın (onlarınkinin ya da yazarınkinin ya da okuyanınkinin) ucuna. Bir uç varsa... Tek bir uç yok da çatallı uçlar varsa, oralara.

Temeldeki bu yolculuk izleğinin, gezi notları olmakla her türlü ilişkisini kesen de; hiçbir gezi anlatısında yerini bulamayacak olan, yaşamın (yaşamların) yoğunluklarındaki derişme boyutu. Yaşamın yoğunlaşması öyle bir derişme noktasına gelip dayanmaktadır ki, doymuş bir eriyiğin billurlaşmasında olduğu gibi, bir tortu çökelmektedir anlatının dokusuna. O zaman; olanca girift, olanca karmaşık ve olanca yoğun izlerini sürdüğümüz bu yolculuk, artık anlatılmaya (tabii ancak ve ancak yazıyla, yazınla) deyimlilik kazanmaktadır.

"Uç" ya da "intihar" bulunabilir sürülen izin varıp dayandığı yerde. Kimilerininkinde bulunmuştur da. Ama bulunmaya/da/bilir. Özlü'nün kitabı, işte bu bulunmaya/da/bilişin örtülü manifestosudur. (Oysa bütün "manifesto"ların adı üzerindedir ve açıktırlar, değil mi?!) Tıpkı hüznün, acının ve kahrın (burada bu üç sıfatı bir derecelenme içinde kullanmadım) manifestosu olduğu gibi.

Anlatı giderek durulaşmakta, neredeyse saydamlaşmaktadır. Beklenmedik bir durum. Saydam. Yani, içini gösteren. Neyin içini? Yazarın mı? Pavese'nin mi? Svevo'nun mu? Kafka'nın mı? Yoksa yazardaki Pavese-Kafka-Svevo üçlemesinin mi? Yaşamın içini mi? Ama bütün bunların, bu saydıklarımın hiçbirinin "iç"i yoktur ki! *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'u okurken en dipte bir yerde, en şiddetle duyumsanan bu oluyor. Bu anlatıların içi yok. Çünkü tüm anlatılan bir doluluktur. Dopdoluluk. Bir şeyin içine girmek, içine bakmak için, o şey açılır. Burada ise, açılacak bir kapalılık yok. Bir mağma kütlesi, bir mağma kütlesidir. Onun ancak tasarımsal bir "iç"inden söz edilebilir.

Anlatının saydamlaşması diyerek dile getirmek istediğim özgüllük burada işte. Tezer Özlü'nün apaçık olmasından, her şeyi aşikâr etmesinden söz etmenin –yazınsal açıdan zaten bir önemi

olmadığı gibi– gerçeklikte nesnel bir karşılığı da yok. Örtülü-soyunmuş/kapalı-açık seçeneklerini gözetmemiş ki yazarken. Bir (ya da üç) aşkı yaşayan, çöllerde değil de Avrupa kentlerinde bu aşkın peşine düşen; ama aslında bu aşk(lar)dan oluşmuş –ya da kendini saltık bir aşk olarak kurmuş– birinin yaşamından bir kesit almış. Bu kesit; yaşam ve kuruluş ve var olma sürecinin öyle iki noktası arasından geçirilmiş ki, tek bir sözün üç katmanını dile dökmek mümkün olmuş. İşte o zaman, anlatı ya da yaşam ya da acı artık saydam oluyor. Kristalin sağlamlığında, sırçanın kırılganlığında bir saydamlık dengesine varılıyor.

Yaşamın Ucuna Yolculuk'u okuyunca, insan belki Kafka'dan, Pavese'den, Svevo'dan da kendisi için yeni sesler duyuyor; belki bir yazarın, kendisiyle bütünleştirdiği üç yazara, o yazarın görüngesinden bir kez daha bakıyor... bütün bunlar oluyor belki. Ama aslolan bir yaşam. "Uc"undan söz edilen ve bir yolculukla koşutlanan bir yaşam. Herkesinki, veya herhangi birininki mi? Hayır. Yapıtın evrensel olması için öyle olması gerekir sanan yanılır. Tek bir yaşam. Yaşamlardan bir yaşam. ("*Yaşamım, ölümüm her yaşam, her aşk ve her ölüm olmalı.*" s. 43)

Diyelim; – bunun tek yaşama biçimi olmadığını da aynı acılıkla bilerek– yaşamı bir acı, zaman zaman bir kahır olarak yaşayabileninki ve tabii bunu bir insanlık olanağı olarak yazıyla, yazına aktarabileninki... Bir de... bir de elbet, bunu böylece duyabilen, paylaşabilenlerinki! ("*Sevgi, istenilen bir olguya da aktarılır, aktarılabilir. Çeşitli anlara, çeşitli insanlara, çeşitli kentlere, caddelere, tepelere aktarılabilir. İnsan ne denli derin düşünebiliyorsa, sevgisi o denli derindir. O denli doyumsuzdur. Ve acısı da o denli büyük. Yaşam acısı.*" s. 27)

Çocukluğun Soğuk Geceleri'nin yazarı *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'ta artık dizginlenemeyen bir çığlık değil. ("*Onunla –Don Giovanni– birlikte içimdeki her şeyi bağırıyorum. Susmamla.*" s. 19) Daha bir ölçülü biçili, belki bir nebze daha temkinli. Ama o kitabı için yazdığın yazının başlığındaki gibi yazıyor yine: Acının tadıyla.

Milliyet Sanat, 1 Kasım 1984

Bir "İnsan"a Dönüş Öyküsünün Romanı

Ahmet Cemal

Yaşamın Ucuna Yolculuk, Tezer Özlü'nün romanı,
172 sayfa, Ada Yayınları.

"Kitap tanıtma yazısı" diye bir yazma türü var hiç kuşkusuz. Ama bence bunun kadar kesin bir olgu daha var: Kimi kitapları yazmak, olanaksız. Onlar, öyle kitaplar ki, yalnızca okunmaya ve yaşanmaya açık. Buna karşılık yazıyla betimlenemezler, salt duyurulabilirler belki, başkaları da okusun diye, o kadar. Ama anlatılamazlar. Benimkisi de, ancak bir duyuru olabilecek; Tezer Özlü'nün *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adlı kitabı için çok, pek çok güzel şeyler yazmak geliyor içimden. Ama yazımda bu güzellik düşlerine yaklaşmayı ne denli başarırsam başarayım, gerçeği değiştirebilmem olanaksız: Bu kitap yaşanabilir ancak, çünkü yaşamın kendisi.

Anıların Peşine Düşme mi?

Kitap, alışılmadık bir yolculuğun öyküsü. Yazar, artık –fiziksel olarak– yaşamayan üç sevgili yazarının, Italo Svevo'nun, Kafka'nın ve Pavese'nin peşine düşüyor. Doğdukları ve öldükleri, yaşadıkları ve yazdıkları yerlere, onların yakınları olup da henüz yaşayan kişilere gidiyor. Bir tür *"anıların peşine düşme"*mi var karşımızda? Hayır. Çünkü yazar için, bu üç sevgili ölü ve onlar gibileri, yaşamın temeli: *"Bütün yaşama cesaretimi ölülerden alıyorum. Anlatılarında yaşadığım ölülerden. Bu kahrolası dünyayı, yaşanır bir dünyaya dö-*

nüştürmeyi başarmış ölülerden. Dünyanın ihtiyacı olan, her olguyu vermiş, söylemiş, yazmış ölülerden." (Şöyle demiş Svevo ölürken, kız kardeşine: "*Ağlama, Letizia, ağlama. Hiçbir şey değil. Ölmek hiçbir şey değil.*") Başlangıçta yazarın çıktığı, sanki yalnızca ölülere götüren bir yol. Ama ansızın –nasıl olduğunu bile algılamaksızın– bir bakıyoruz, o ölüler aracılığıyla yaşamın ortasındayız; çünkü değil mi ki onların yazdıkları, söyledikleri, bugün de sürmekte ve yaşanmakta, o halde onlar da ölü değil gerçekte. Ve söyleyebilmek, yaşananı sözcüklere dönüştürebilmek, yaşamın temel gizini oluşturuyor: "*Bu yaşam, beni ancak içimde esen rüzgârları, içimde seven sevgileri, içimde ölen ölümü, içimden taşmak isteyen yaşamı, sözcüklere dönüştürebildiğim zaman ve sözcükler, o rüzgâra, o ölüme, o sevgiye yaklaşabildiği zaman dolduruyor. Başka hiçbir şey.*"

Svevo, Kafka, Pavese –bunlar, insana yakışan yaşam adına insana aykırılıkların tümüne karşı çıkmayı simgeleyen üç ad. Ve tüm sınırlara –Pavese gibi, ölümün sınırlarından geçmek pahasına da olsa– karşı çıkmış olan adlar. "*Kader diye bir şey yoktur*" diyor Pavese, "*Yalnız sınırlar vardır. En kötü yazgı, sınırları sabırla karşılamaktır. Karşı çıkmak gerekir*". Pavese alıntısının hemen ardından karşımıza *Yaşamın Ucuna Yolculuk* yazarının sınır-sınırsızlık yorumu çıkıyor; her türlü yazgıcılığa, birey'i sürü teki kılmak isteyen her girişime tokat gibi inen bir özümseme.

Sevgili Ölülerinin İzinden Giderken

Kitabı okuduğumuzda Pavese'yi Kafka'yı ve Svevo'yu ansızın bu denli kendimize yakın bulmamızda, onlarla birlikte yaşamamızda ve bu ölmüş yazarların, gerçekte aramızdan ayrılmadıklarını algılayışımızda, hiç kuşkusuz *Tezer Özlü*'nün bakış açısının katkısı çok büyük. Çünkü *Yaşamın Ucuna Yolculuk* yazarının tavrı, sözü edilen yazarları salt anlatan birinin tavrı olmanın çok ötesinde; o, sevgili ölülerinin izinden giderken, kendisi de hiçbir yönüyle saklamaya gerek duymadığı, soluk alıp vermenin doğallığıyla üstlendiği, bize yansıtılışında her türlü yapmacıktan uzak yaşantılardan geçiyor. Birileriyle tanışıyor; kimi tanıştıklarıyla bir ten yakınlığı kuruyor ve okura bunları da aktarıyor. Ama dediğim gibi, her türlü yapmacıktan, her türlü "*teşhircilik*" kaygısından uzak, ve insanı insana götüren bir süreci oluştururcasına: "*Geceyi omuzunda geçiriyorum...*

Yorgun ve ağrılardan çatlayan, taşıyamadığım başımı, yirmi bir yaşındaki omuzuna dayıyorum. Bana geceye dayanabileceğim gençliğimi veriyor, yeniden terleyebileceğim sıcağa doğru taşıyor beni. Akşama doğru Trieste Alanı'na ve Svevo'nun sokaklarına birlikte götüreceğim canlılığımı yeniden veriyor bana. Bir kez gördüğüm bir insan. Beni hiç tanımayan bu genç, bir kadına karşı, yıllar yılı en yakınımda taşıdığım erkeklerden daha sevecen. Yarın Torino'ya gitmeyeceğim. Burada rüzgârlarımı buldum..."

Korku ve Kan Her Şeyin Sonu Değildir

James Baldwin, şimdi anımsayamadığım bir kitabında: "*Bütün sorun, yaşama kocaman bir evet diyebilmekte*" diye yazar... *Yaşamın Ucuna Yolculuk*, böyle kocaman bir evet'i sayfalarıyla kurcalamayı, okurunu da insan'la karşı karşıya getirmeyi başaran bir kitap. Pavese, 1945 mayısında büyük dünya yıkımının hemen ardından *L'Unità* gazetesinde yayımladığı "İnsana Dönüş" başlıklı makalesinde şöyle demişti: "*Korku ve kanla geçen bu yıllar, bize öğretti ki korku ve kan, daha her şeyin sonu değildir. Bir şey, tek bir şey, tüm yıkıma karşın ayakta kalır: İnsanın insanla karşılaşması... gün oldu, bir yabancının bakışlarıyla, bize göz kırpışıyla uçurumun kenarından döndük...*"

Tezer Özlü'nün kitabında *insanlar* var...

Cumhuriyet, 1984

Tezer Özlü'nün Dünyası

Sennur Sezer

Tezer'i tanıdığımda aynı yaşlardaydık. Sonra hep genç kaldı. Hayır, ikinci dili Almancanın güzel bir deyimiyle "Ölüler genç kalır" anlamında değil. "Koşulları hızlı bir gerçekçilikle" benimsemediği için. "*Ne düzenli bir iş, ne iyi bir konut, ne (...) 'medeni durum' dediğimiz durumsuzluk, ne de başarılı bir birey olmak, ya da sayılmak benim gerçeğim değil*" diyebildiği için. O, şimdi sonsuz bir gençliğin ortasında. Acıyla. Bunu da yazmış, "*Bıraktım. Hepsini, kendi ve benim dünyamı anlamaları için bıraktım. Ama hiçbiri kendi dünyalarını anlayamadı. Ve bana ölümsüzlüklerin sonsuz acıları kaldı. Ya da sonsuz bağımsızlıkları*".

Tezer'den dostum diye söz etmek büyük bir onur belki. Çünkü onun dostları "hep yazarlardı". Ve o "yalnız yaşı olmayan ve dünyalarını kendi içlerinde taşıyan insanlara" dayanabilirdi. Şimdi İstiklâl Caddesi'nde izi bile kalmamış, efsane Baylan'ın masalarında bir iki masa ilerimizdeki genç yazarları, ressamları izlerken, annelerimizin dünyasına ne kadar yabancı olduğumuzu birlikte dile getiriyorduk. Tezer'in "*O bana anlayışla bakarken ben onun (annemin) dünyasına ne kadar yabancı olduğumu düşündüm*" dizesine ben de imza atabilirim. Ama bu sözleri yirmi iki yaşındaki kızım da yazmış olabilir. "Yaşam acısı"ndan kurtulalı altı yıl olmuş bir yazarı izler gibi izleyip yazdıklarını, ondan bir yabancıdan söz eder gibi söz etmeliyim. "Ölü bir anı" gibi değil.

Tezer Özlü, yazmayı "söyleyebileceği kadarını söylemek", "bağırmak" için bir yol olarak seçmişti. Bir yazısında betimlemeler yapamayacağını söyler çünkü "boş, taş örgüsü, gri beton bir duvar bile", insan beyninin küçük bir kıpırdanışıyla, yapılacak binlerce betimlemeyi taşımaktadır. "Çevre öykü dolu" olduğu için öykü de anlatmak istemez. O içindeki doyumsuz, dayanılmaz "öteki kadını" anlatmak ister yalnızca. Ve gitmek isteğini. Dar evlerden, baskılardan, pazar günlerinin dayanılmaz tekdüzeliğinden, radyolardaki maç anlatımlarından göğün alçalmış gibi durduğu bunun günlerden gitmek. Nereye? Belki de bize yalnız tanımadığımız insanların sunduğu inceliklere, içtenliğe. Bir bahar günü, kuzey ormanlarında toplanan çileklere. Kimsenin, başını kaldırıp bir başkasının yalnızlığını gözetlemediği, bir şehre.

Tezer Özlü'nün yazdıklarını "anı", "yaşadıkları", "varoluş sancıları" sayıp özyaşamıyla özdeşleştirmeden yorumlamak gerek bence. Ancak o zaman, anlattığı dünyayı, dünyamızı doğru algılayabiliriz.

Ona kaçmak duygusunu veren, yazdıklarındaki kadın yüzlerinden biridir belki. Bu yaşlı bir kadın yüzüdür. *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ndeki Bunni. Hep evin en zor, en istenmeyen işlerini yapan altmış yaşına varmış oğluna bile koruyucu olmak zorundaki Bunni. Giyeceği iyi tek elbiseyi esirgeyen, kocası öldüğünden beri başka bir erkeği düşünmeyen en çok kendi cenaze törenini merak eden yaşlı kadın. Bir büyükanne. Kalabalık bir evde torunlarını yıkayarak, onlara kahvaltı hazırlayarak, herkes büyüyüp yanından ayrıldığında semt pazarına çıkarak yalnız yaşamayı başarabilen bir kadın. Hep evde kalmaya yazgılı gibi yaşayan bir Türk kadını. Ölümü bir silah gibi, özlediği insanları görebilmek için bir yol olarak kullanan bir kadın. Evin, temizlik yapmak, soba yakmak, kül dökmek gibi işleri hep onun görevi sayılmış bir kadın. Biz bu kadını bir yerlerden tanımıyor muyuz? Bu kadın olmamak için mi "gitmek" istiyor Tezer? Yaşamını, yaşlandığı için iyice zorlaşan ölümünde sayıklamamak için mi, yaşarken anlatmaya çalıştı.

Avrupa'da, pastanelerde, önlerinde pasta tabakları, ölümü bekler gibi oturan yaşlı kadın yüzleri de belirir yazdıklarında. Onların sabahları kahvaltı hazırlayacak torunları, sırtlarına şişe çekecekleri yaşlanmaya başlamış oğulları da yoktur belki. Bu Avrupalı

yaşlı kadınların bazıları ünlü yazarların yakınlarıdır. Tüm yaşamlarını anıları doldurmaktadır artık. Fotoğraflarla var olurlar. Bu yaşlı kadınlardan bazıları geçmişini anımsamaz, "şimdi"yle birlikte yaşar. Bu kadınlar "güzel kadınlardır". Belki de bu yüzden Tezer Özlü, çocukluğunun görüntülerini bugünle birleştirir. Artık her göl kenarında sudan yeni çıkarılmış bir genç adam ölüsü vardır. Yaşamın ve ölümün anlamını durmadan hatırlatan.

Tezer Özlü'nün anlatılarında yer alan bir başka kadın yüzü genç bir kadın yüzüdür. Süm adını verdiği. Bir kız kardeş figürüyle birleşen. Hep dengeli davranmak zorunda kalan bir genç kadın. Duygularını bastırmak, her değişikliğe uymak, hızlı bir gerçekçiliği taşımak, dünyayı, koşulları bir küçük kardeşe anlatmak, tanıtmak zorunluluğunu yaşayan bir genç kadın. Dünyayı, yakınları için yaşanılır kılmaya, onlara sığınabilecekleri yeni mekânlar aramaya çalışan bu kadın, sanki hiç genç olmamıştır. Tezer Özlü, pek çok koşulu paylaştığı Süm figürünü, tarafsız çizmeye çalışır. Onun "dengeli" kalışının, yaşamın gereği olduğunu vurgularcasına.

Tezer Özlü'nün yazdıklarındaki üçüncü kadın yüzü bir çocuk yüzüdür. Kimi zaman kendi çocukluğunun, kimi zaman çocuğunun yüzüyle birleşir. Doğayı bir parçası gibi algılayan çocukla, ev içlerinde bir lastik parçasıyla ip atlamaya çalışan çocuk. İnsanların gözleriyle düşündüklerine inanan çocuk. Bu çocuk eğitim sistemleri, ana babanın birbirine duyduğu sevgisizlik ve içindeki ikinci kimlikle büyüdüğünde nasıl bir kadınla karşılaşacağız? Baktığı yerde özlemlerini gören işçi karısıyla mı? İntiharını, gençliğini ve yaşama hakkını kanıtlama yolu olarak kullanan, dünyayı yorumlamaya çalışan ve dünyaya dayanabilmek için bilincinden soyunan genç kadınla mı? (Bu genç kadında biraz Tezer Özlü var sanki.) Yoksa, intiharı deneyen, "taksiye biner gibi evlenip otobüsten iner gibi boşanan" kuraldışı kızına "anlayışla" bakan anne mi? Tezer Özlü bize bu soruları sordu yazdıklarında. Sorularına anadilinin sözcükleri yetmediğinde Almancaya başvurdu. Var olmanın sancısını, kalıplaşmış eğitimin ve baskıların ağırlığını bizden bir iki yüzyıl önce duymaya başlamış bir ulusun yarattığı sözcükleri. Bu dilin kaçmak ya da gitmek isteyen kadınları için bir sığınakları da vardı: Manastır. Düş kırıklıklarını, özverilerini, çılgınlıklarını bir üniforma ve bir formüle saklayabiliyorlardı. Dilediklerinde, dilediklerince yalnız kalabiliyordu odalarında rahibeler. Tezer Özlü'nün hastalığında "evde kalmak, plakları, kitapları, sevdiği bir-

kaç eşyayla birlikte kalmak, çay içebilmek" isteği belki eğiticileri rahibelerin yaşamlarının bir yanısısıdır. Bu kadınların dış dünya ve politikayla da ilgilendiklerini, bizi şaşırtmak için bir ara fısıldayıverir. Ama bizim toplumumuz için bir izlenim olan, ulaşılmayacak bir yer olan manastır yaşamı anlatılmaz.

Tezer Özlü ve Toplum

Tezer Özlü'nün yazdıkları bir özyaşam öyküsü değildir. Hep kendini anlatmış gibi görünse de, var olduğu koşulları, birlikte yaşamak zorunda olduğu insanları anlatarak dünyayı yargılar. Kendi karısı ve çocuklarından ibaret bir dünyanın efendisi, kaçakçılığa bulaşmış işadamları, İstanbul'da Monako Prensliği'nde gibi yaşamaya çalışanlar onun yargıladıkları arasındadır. Tezer Özlü onları ilgiye değer bulmaz. Yalnızca onlara karşı olma gereğini duyar. Onun ilgiye değer buldukları, öldüklerinde bile dinlenemeyecek göçmen işçiler, makarnayla ekmek yemek zorundaki, şehre uyum sağlamaya çalışan, yoksul, taşralı üniversitelilerdir. Daha güzel bir yaşam isteyen, onun için savaşan ve kırk yaşlarında ölenlerdir.

Tezer Özlü toplumcu savaşımın içinde olmadığını söyler. Ama elektroşokun bitiminde *"Ölüyorum, devrimci mücadeleyi bensiz sürdürün"* cümlesi dökülür dudaklarından. *"Düşünce ve davranışları küçük burjuva özgürlüklerinin sıkıcı yanlarını yıkmaktan öte bir anlam taşımadığı"* sık sık vurgulanan bir genç kadın için bu cümle ("devrimci mücadelenin sürmesini istemek"), *"ölümle karşı karşıya gelince, kendiliğinden dışa yansımış bir dilek"*tir.

Tezer Özlü'yü anarken ne övelim ne de yargılayalım. O yaşamı, sevginin, cinselliğin ve düzenin neden ve nasılını araştıran, sorgulayan bir yazardı. Yalnızca sözcüklerle dayanabiliyordu dünyaya. Anlamaya çalışalım. Onu anlamaya çalışmak, şu anda on beşinde, yirmisindeki bir genç kızı anlamaktır. Bir hastanenin ya da huzurevinin ıssızlığındaki doksan yaşındaki kadını tanımaktır. İnsanımızı tanımaktır belki. İnsanımız bize, hepimize "ne kadar sıkıcısınız" diye haykırmadan önce.

Varlık, Mart 1992

... VE SONRA

ACI KAYIP

Milli Eğitim Bakanlığı baş müfettişlerinden rahmetli Sabih Özlü ile Nimet Özlü'nün kızı, Sezer Duru ile Demir Özlü'nün kızkardeşi, Ayda Özlü, Harun Milko ve Emre Özlü ile Nazlı Doğulu'nun halası, Orhan Duru'nun baldızı, Hans Peter Marti'nin eşi, Deniz Kıral'ın biricik annesi, değerli insan

TEZER ÖZLÜ'yü

genç yaşında kaybettik.
Cenazesi 25 Şubat 1986 (yarın) Bebek Camii'nde kılınacak öğle namazından sonra kaldırılacak Aşiyan'daki ebedi istirahatgâhına defnedilecektir.
Tanrı rahmet eylesin.
AİLESİ

TEZER ÖZLÜ'yü

yitirdik. Ailesi ve yakınlarına başsağlığı dileriz.

ERGİN AİLESİ

Sevgili

TEZER

öldü.
Tüm dostların başı sağolsun.

ERDEN KIRAL

Yazar Tezer Özlü Öldü

Yazar Özlü Kıral önceki gün İsviçre'nin Zürih kentinde, bir süredir yakalandığı kanser hastalığı sonucu öldü. Tezer Özlü Kıral kırk üç yaşındaydı.

1943 yılında Simav'da doğan Tezer Özlü Kıral ortaöğrenimini İstanbul'da Avusturya Kız Lisesi'nde tamamladı. 1963 yılından başlayarak çeşitli dergilerde yayımlanan öykülerini 1978'de *Eski Bahçe* adlı kitabında bir araya getirdi. Almancadan çeviriler de yapan Tezer Özlü Kıral'ın tek romanı *Çocukluğumun Soğuk Geceleri* 1980 yılında yayımlandı. Tezer Özlü, üçüncü kitabını 1982'de yayımladı. Önce Almanca olarak kaleme aldığı *Auf dem Spor eines Selbsmords*–Bir İntiharın İzinde adlı bu yapıtıyla Almanya'da 1983 Marburg Edebiyat Ödülü'nü kazandı. 1984 yılında *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adıyla ülkemizde de yayımlandı.

Yazar Demir Özlü'nün kız kardeşi olan Tezer Özlü Kıral, tiyatro sanatçısı ve yazar Güner Sümer, film yönetmeni Erden Kıral ve Hans Peter Marti'yle olmak üzere üç kez evlendi. Tezer Özlü Kıral'ın Erden Kıral'dan Deniz adlı bir çocuğu vardı. Sanatçı, iki yıldır Zürih'te yaşıyordu.

Cumhuriyet, 20 Şubat 1986

Tezer Özlü'yü Kaybettik

Yazar Tezer Özlü Kıral, yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak önceki gece vefat etti. Yazarın genç yaşında kaybı, dostları ve edebiyat çevrelerinde büyük üzüntüye yol açtı. 1943 yılında doğan Tezer Özlü Kıral, Avusturya Lisesi'ni bitirdikten sonra çeşitli işlerde çalıştı, yazdığı öykülerle dikkati çekti. 1983 yılında Almanya'da Marburg kentinin edebiyat ödülünü kazandı. Çok sayıda çevirileri bulunan yazarın yayımlanan eserleri şunlar: *Eski Bahçe*, *Çocukluğumun Soğuk Geceleri*, *Yaşamın Ucuna Yolculuk*.

Tezer Özlü Kıral, iki yıldır İsviçre'de yaşamaktaydı.

Milliyet, 20 Şubat 1986

Tezer Özlü'ye Veda Ederken

Selim İleri

Sevgili Tezer Özlü'nün ölüm haberini az önce işittim. Birden aklıma yakın dostu Hayalet Oğuz'la Beyoğlu'ndaki Pamuk Eczanesi'nin önündeki karşılaşmamız geldi. Çok yıllar önceydi. O zamanlar Hayalet Oğuz'un konformist, uyuşmacı bir dünyadan uçsuz bucaksız tiksinmesini anlayamayacak kadar gençtim. Büyük yeteneğine karşın her şeyden el-ayak çekmiş, her şeye isyan duymuş bu tuhaf insanın yanında Tezer... Sevgili Tezer, ikimize bir köprü gibiydi. Ne benim kadar uyumlara, uyuşmalara gönüllü; ne de Oğuz kadar hayaletleşmeyi seçmiş. Sonra *Eski Bahçe*'nin yayımlanışını hatırladım: Tezer'in ilk öykü kitabı, kapağında Dürer'in bir demet menekşesi ve bu yalın eserde yer almış bir dizi huzur arayışlı öykü. Hemen bütün yazdıklarında huzuru arayacaktı Tezer Özlü. *Çocukluğun Soğuk Geceleri,* bu arayışın imkânsızlığını bireysel, son anlatısı *Yaşamın Ucuna Yolculuk* toplumsal açıdan saptayacaktı. İddiasızlıktan güç kazanan bir verim bıraktı Tezer Özlü ardında. Bir bakıma yol açıcı saymak gerekir verimini. Kendisi de öyle bir insandı, açıksözlülüğü, pervasızlığı, kural yıkıcılığı, hatta tutarsızlıklarıyla. İyi bir insandı, hayat doluydu, coşkun ve çocuksu. Sevgi Soysal'ı kaybettiğimizde başkalarını yadırgatacak denli içten, gönlünü ortaya koyduğu bir yazı yazmıştı. Bunlar geliyor şimdi aklıma. Sevgi ile hemen hemen aynı yazgıyı... Toplumsal ve bireysel yazgıyı paylaşması, o anış yazısını daha da ürpertici kılıyor. Hemen hepsi de çok erken yaşlarda aramızdan ayrılan bütün bu değerli, sevgili kişiler kalbimi yaralıyor. *Oğuz Atay*'ı, *Sevim Bu-*

rak'ı, *Ayhan Bozfırat*'ı, *Sevgi Soysal*'ı ve *Tezer Özlü*'yü artık yalnızca kitaplarıyla yaşatmak zorunda kalışımıza acı duyarak bakakalıyorum.

Milliyet, 20 Şubat 1986

Tezer İçin

Ahmet Oktay

Yaşamın Ucuna Yolculuk adlı son kitabında, Tezer Özlü'nün peşinde dolandığı ana izlek, Cesare Pavese'nin intiharıydı. İnsanın daha 40'ını aşmadan ölüm düşüncesine kapılması, eğer hep sınırda yaşamayı seçmişse, bana hiç de tuhaf gelmiyor. İntihar bireysel/kişisel bir sorun elbet, ama aynı zamanda toplumsal bir sorun da. Ne diyordu Artaud: "Beni intihar ettiler." Tezer intihar etmedi ama kendimi onun böyle bir ölümle ölmüş olduğu duygusundan kurtaramıyorum bir türlü.

Genç kızlığa yeni girmişti Dostoyevski'yi keşfettiğinde. Dün gibi aklımda: Gözleri kor kesilmiş "korkunç o" diyordu. Okuduğu yazarlar yüzünden mi gece gerçeğine bağlanmıştı, yoksa kendisi gecenin çocuğu olduğu için mi benzerlerini arayıp bulmuştu. Yanıtlanması olanaksız bir soru bu. Ama bir nokta kesin: Tezer'cik de yaşamın vurgununu yedikten sonra o vurgunu başkalarının kılmayı başardı.

Yıllar öncesindeyim şimdi. Bir yılbaşı gecesinde. Nişantaşı'ndaki evimizdeyiz. Sarı saçları omuzlarına dökülmüş liseli Tezer'le dans ediyorum. Bu tüy gibi çocuk mu yazacak kararan yüreğin ve aklın dolambaçlarını? Hastane koridorlarının ve koğuşlarının yalnızlığını, insanın içine saldığı korkuyu? Pavese'nin ay ay, gün gün yürüdüğü intiharı bu çocuk mu izleyecek?

Çok söylendi: Yaşam nasıl da zalim.

Tezer Özlü'yü toprağa veriyoruz bugün. Acılar, korkular, aşklar, kavgalar, baskılar yok artık. Dünya kanayıp durmayacak için-

de. Virginia Woolf'un dediği gibi: *"Şu küçücük var olma sorunu bitti."*

Ne tuhaf: Tezer'in yüzüyle ağabeysinin, sevgili Demir Özlü'nün yüzü birbirine karışıyor şu anda. Yurduna dönme olanağı bırakılmamış Demir'e sarılamayacağım Tezer'i yolcu ederken.

Hayır! Ağlamayacağım.

Milliyet, 26 Şubat 1986

Tezer Özlü İçin

Doğan Hızlan

On üç yaşında küçük, sarışın bir kız. Coşku dolu. Alışılmışın dışına adım atmak için çırpınıyordu. Yerleşmiş ne değer varsa ona başkaldırmak, heyecan veriyordu ona.

Tezer Özlü'yü ben öyle tanıdım. Bu tavrı, büyüdükçe de değişmedi, belki de yaşadığı her tedirginliği, mutsuzluğu o ince alayla yaldızlamayı yeğledi.

1943'te doğan Tezer Özlü, ilk hikâye kitabı *Eski Bahçe*'de kendini ve kendinde eksen yaptığı yaşamayı didikledi. Sonunda intihar olgusu çıkıyordu karşısına. Bıçağın sırtında yaşıyor, yaşadığını da müthiş bir tazelikle yazıyordu.

Nasl bir çocukluk yaşamıştı? Hiç durmadan gördüğü hesaplaşmanın bilançosu neydi? Öyle bir bilanço çıkarmıştı ki, yazarlık bilinciyle bunu yoğurmaya çalışıyordu.

Bizim edebiyatımızda olmayan sürekli bir araştırmayı, kısacık yaşamına sığdırdı. Bulduğu anda yitirmeyi isterdi.

Yabancı edebiyatın ürünlerini hep başka bir tat bulmak için değil, kendini tanımak amacıyla okudu. Okuduklarını özümleyen bir yabancıydı. Kendine de insana da. Dostluklarının sıcaklığı, ivazsız, garazsız yakınlığı, onu insan olarak benim anılarımda unutulmaz kıldı.

Bir İntiharın İzinde adlı, Almanca yazdığı kitap, Marburg Kenti Edebiyat Ödülü'nü kazandı, sonra da dilimize *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adıyla çevrildi. Gerçekten bu son kitabı yaşamın ucuna var-

mak istiyordu, belki de umutlu bir Sisifus gibi, sınırı, imkânsızı zorluyordu.

O kitabında sevdiği yazarları anlatmıştı. Italo Svevo'yu, Franz Kafka'yı ve Cesare Pavese'yi. Dünya edebiyatının bu üç büyük ustasının yaşamıyla yazdıkları arasındaki sarsılmaz bağı bulmuş, onda iz sürerken, Türk edebiyatına yeni tatlar getirmişti.

Kentlerde yazarların sarmaş dolaşlığı, ikisinin de birbiri içinde varoluşları Tezer Özlü'nün kitabının en önemli özelliği.

Anna Seghers, *Ölüler Genç Kalır* diyordu. Tezer Özlü, benim için yaşadığıyla ve yazdığıyla hep genç kalacak.

Hürriyet, Şubat 1986

Beklenmedik Bir Durakta İnen Yolcu: Tezer Özlü

Güven Turan

Yazmak benim için salt yaratmadır. Öykü olsun, roman olsun, bütün anlatılar, eleştirel bir deyimlemeye uygun olarak "kurmaca"dır salt. Yaşamla yazmayı karıştıranlarla da pek aram iyi değildir. Ne var ki, bu yaklaşımımı tepetaklak eden yazarlar da var. Özellikle Amerikan şiirinin bir bölümüne alabildiğine egemen olmuş *"Günah Çıkaran Şairler"*, *"İtiraf Eden Şairler"* diye adlandırılan John Berryman, Robert Lowell, Sylvia Plath örneğin. Bu yazarların yanına, bizim edebiyatımızdan hiç düşünmeden koyacağım bir isim de Tezer Özlü. Öyküleri her zaman hoşuma gitmiş, ilgimi çekmiştir, ama *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ni şaşkınlıkla, hayranlıkla okuduğumu bugün bile hatırlıyorum. Hayır, belli ki Tezer Özlü'nün öldüğünü göz ardı ederek, durgun ve durağan, hele hele olağan bir eleştiri çerçevesinde yazamayacağım. Öyleyse? Daha önceki ölümler –Sevgi Soysal'ın ölümü, Oğuz Atay'ın, Sevim Burak'ın ölümü– üzerine söylemediklerimi söyleyerek başlamalıyım: Daha yazma serüveninin başındaydı Tezer Özlü. Yayımladıklarıyla yazarlığını doğrulamıştı ama, yazdıklarında asıl yapıtlarını daha sonra ortaya çıkartacağını muştulayan geleceğe açık uçlar bulunuyordu. Ölümü karşısında duyduğum, sadece üzüntü olmadı onun için de. Öfke de duydum: *"Gene mi? Bir kez daha mı? Bir sanatçı daha mı?"* diye söylenip duruyorum şimdi, bu yazıyı yazarken bile. Her zaman gençtir bir sanatçının ölümü, ama bu? Bitecegi yok tepkilerimin. Ben de kitaplarına dönüyorum işte:

Labirentte Dolaşır Gibi

Tezer Özlü'nün ilk öykülerine Celal Sılay'ın o garip mi garip *Yeni İnsan* dergisinde rastlamıştım. Karanlık, bir şeyler anlatmak ya da söylemekten çok, bir şeyler "söylememe" üzerine kurulu öykülerdi. Öyküyü okurken, bir labirentte dolaşıyor gibi oluyordum. (Labirent, mitik anlamda labirent, bilinçaltının simgesi değil midir?) Öte yandan da büyük, gerçekçi adını taşıyan yazarlarda bile ender rastlanan bir gerçeklik duygusu da veriyordu bu öyküler... Daha sonra *Yeni Dergi*'deki öyküleri geldi. Bunlarda da Tezer Özlü, kurmacaya daha büyük bir tepki göstermek için olsa gerek, tümüyle sözsel bir anlatım kullanıyordu. Metinler zaman zaman gereğinden fazla karmaşık görünse de, örneğin sesli okunduklarında, düşünür ya da konuşur gibi okunduklarında –anlatı mı, düşünme mi, pek belirli değildi– en azından cümle yapısındaki karmaşıklık çözülüveriyordu. Tezer Özlü, bu öykülerini 1978'de yayımlanan *Eski Bahçe* adlı kitabında toplamıştı. Ama bunlar, kitabın ancak yarısına kadar geliyordu. Daha önce dergilerde çıkanların hepsi de değildi... *Eski Bahçe*'nin öteki yarısında ise, Tezer Özlü'nün kendi dilini, anlatımını bulmaya başladığı öyküler yer alıyordu. Adeta gerçekliğinden emin olduğunuz, anı olduğundan hiç yanılmayacağınız öykülerdi bunlar. Hele hele, kitabın son öyküsü, "Hayalet Oğuz"u okuduktan sonra, önceki öyküler için anı saptaması kaçınılmaz oluyordu.

Hep Genç Bir Yazar

Sonra, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* geldi. 1980 yılı sonunda yayımlanan bu kitabında ise Tezer Özlü, üstünde roman yazmasına karşın, anılarını yazıyordu işte! Hiç de böylesine basit değildi oysa ki! *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ni sadece öyküleştirilmiş bir anı gibi okumak, kitabın en büyük özelliklerinden biri olan, keskin bir alaycılığı gözden kaçırtabilirdi. Tezer Özlü, bu romanda yaşanmış birimlerden yola çıkıp, onları bilincin aydınlığında dev boyutlarda yansıtıyordu. Garipti ama, bu bilinç romanı, bir delilik öyküsünden kaynaklanıyordu! Tıpkı Kral Lear'deki gibi! Ya da Prens Hamlet'in deliliği gibi... Son kitabı (üçüncü kitabın son kitap olması ne acı!) *Yaşamın Ucuna Yolculuk* ise 1984'te yayımlandı. Önce Almanca ya-

zılmıştı bu roman; Almancadaki adı ise *Bir İntiharın İzinde*'ydi. *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ne benzeyen, bir bakıma onun devamı olan, bir ikinci cildi olan, bir kitaptı *Yaşamın Ucuna Yolculuk*. Ama bu kez, Tezer Özlü, anı boyutunun içine, deneme boyutunu da katmıştı. Kitap, bir önceki gibi, gerçekliğinden kuşku duyulmayacak kişiler ve olaylarla iç içe, gerçekliğine gerçek, ama bir roman kahramanı olmaya çok daha uygun bir İtalyan yazarın, Pavese'nin gizli egemenliğinde sürüyordu. Kitaba, Tezer Özlü ile Pavese'nin zaman ötesi diyalogları demek hiç de aykırı düşmez örneğin. Ve tıpkı Pavese'nin romanlarındaki gibi *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'ta da hüzün, duygusallık, gizli bir eleştiri, geçmişin korkusuyla geleceğin ürküntüsü, umutla umutsuzluk sarmalı dev bir yumak oluşturur. Okumanın sadece sözcükleri değil, sözcük aralarındaki sessizlikleri de okumak olduğunu bilmeyenler için büyük bir tuzaktır Tezer Özlü'nün bu kitabı.

Ve ne yazık ki, bu kitapla da bitiyor Tezer Özlü'nün yazarlığı. Yeni kitabı ne olacaktı? Nasıl sürdürecekti? Cevabı yok. Ama hep "genç bir yazar" olarak kalacak Tezer Özlü. Bu da, ne yalan söyleyeyim, yakışıyor ona!

Cumhuriyet, Şubat 1986

Tezer'in Ölüme Yolculuğu

Oktay Akbal

"Karşıma çıkan her şey yetersiz. Soluduğum her şey yetersiz. Dalgalar, odalar, mekânlar, sevgiler yetersiz. Suların tadı yetersiz. Günlerin uzunluğu yetersiz. Haftanın günleri yetersiz."

Yaşamın Ucuna Yolculuk. Tezer Özlü'nün kitabı yazı masamın üstünde duruyor. Şaşırtıcı bir kitap. Arka kapakta denildiği gibi, "dilimizde benzeri olmayan bir kitap". Önce yürekli bir anlatım. Her şeyi açık açık söyleyen, hiçbir duygusunu saklamayan bir kadının iç-dış dünyası. Ne var ki bir türlü yazamadım bu yapıt üstüne düşündüklerimi. Daha doğrusu bana düşündürdüklerini. Bugün yarın derken her şey geçti gitti. Tezer Özlü de çıktı gitti dünyamızdan...

1978'de *Eski Bahçe*, 1980'de *Çocukluğumun Soğuk Geceleri*, 1983'te *Yaşamın Ucuna Yolculuk*... Tezer Özlü'nün ardında kalan üç yapıt. Üçü de ilginç. Üçü de bambaşka bir nitelikte. Kimseninkine benzemeyen, onun bunun etkisinde kalmamış özgün yapıtlar. Öykü mü, roman mı, yaşamdan anılar mı, deneme yazıları mı? Ben ille de bir türün dar kapsamına sokmak istemem yapıtları. Örneğin *Yaşamın Ucuna Yolculuk* ilk okuyuşumda yeni bir ses, yeni bir evren sunmuştu. Şimdi yeniden okuyorum, anlıyorum ki Tezer Özlü sarsıntılı, bunalımlı iç yaşantısında neler anlatmamış, nelere değinmemiş! Bu kitapta, hem Tezer'i, insan ve kadın, daha çok bir ilginç yazar olarak tanıyoruz, hem de Pavese, Svevo, Kafka'nın dünyalarına girmek, dünyaları bir kez de Tezer'in açısından öğrenmek olanağını buluyoruz.

Tezer'in sevdiği üç yazardı Kafka, Pavese ve Svevo. Hepsinin yaşantılarına girdi. Öldükleri, yaşadıkları yerleri gördü, yakınlarıyla konuştu. Prag, Trieste vb. Ölüm hep yanı başındaydı Tezer'in. Gölgesi gibiydi. İçinde dışında taşıdığı bir gerçekti. *"Sessizlik ve yaban yeşilliklerin bürüdüğü mezarlıktan çıkarken, ağabeyimin sözlerini algılıyorum"* diyor Kafka'nın mezarını ziyaretten sonra... *"Berlin'in aralık gecesi buz gibi soğuk. Kar, asfalt üzerinde donmuş. Zoo istasyonundan çıkınca yan köprü altındaki durakta 66 numaralı otobüsü bekliyoruz. O Wansee'ye gidecek. Kentin batı yakası sınırındaki göl kıyısına. Bahçenin derinliğindeki büyük, sessiz, yalnız yapıya. 'İstanbul'da mezarlarımızı hazırlamalıyız, diyor birden. –Nereye gömüleceğim beni hiç ilgilendirmez. Ölü gövdemin ne olacağını düşünmek bile istemem. Toprakla mı, suyla mı birleşeceği, yoksa kül mü olacağı, diyorum. Sözleri bana gereksiz bir melankoli gibi geliyor. Öylesine soğuk bir Berlin gecesinde bir de insanın kendi mezarını düşünmesi... Şimdi Prag'da: Yazarlarımın mezarları doğrultusunda çıktığım yolculuğun başlangıcında onun sözlerinde haklı olduğunu düşünüyorum. Ama gene de İstanbul kentinde bir mezarım olsun istemiyorum."*

Demir Özlü, Tezer, Sezer... Üç yetenekli kardeş. Babalarını tanıdım. Annelerini de... 1965'te anne Özlü ile Roma'ya kadar tren yolculuğu yapmıştım. Demir'den, Tezer'den, Sezer'den söz etmiştik hep. Sabih Özlü eğitimci ve hukukçu kişiliği ile değerli bir babaydı. Ama üç çocuğu da aşırı duyarlı, aşırı yetenekli, belki bu yüzden aşırı mutsuz olmaya aday kişilerdi. Sezer, Almancadan çevirilerle, eşi yazar Orhan Duru ile yıllardır sürdürdüğü mutlu bir yaşantı ile apayrı bir çizgide sürdürdü ve sürdürmekte yaşamını, çalışmalarını... Demir Özlü ise yıllardır İsveç'te... Son kitabı *'Bir Beyoğlu Düşü'*nü bilmem okudunuz mu? Son kuşaktan önemli bir yazar Demir Özlü. Hiç değilse benim gözümde öyle... *Bir Beyoğlu Düşü*'nde dediği gibi: *"Sonraları gerçeği gördüm. Nasıl bir şeyse bu gerçek! Öyle sanıyorum ki, gerçeği görmek yanılsamayı tanımaktan başka bir şey değildi. Hemen her zaman yanılsamayı yaşadıktan sonra oluyordu bu. Bütün yaşam tek bir yanılsama ya da yanılsamalar dizisinden başka neydi ki? Bunun da böyle olması iyiydi. Çünkü yanılsamaları yaşamaksızın geçirilen bir yaşam daha tatsızdı."* Yanılsama, aldanma, arama, bulduğunu sanma!... İşte yaşamın kısa özeti... Özlü'nün şu sözlerine katılmamak olası mıdır? *"Öyle sanıyorum ki yanılsamaları yaşamaktan korkanlar, hayatın önünde sonsuzca ihtiyatlı olanlar, ikinci bir yaşammış gibi, zihinsel bir yanılsamayı büyütüyorlar, sonra da, o bü-*

yüttükleri yanılsamayla birlikte çekip gidiyorlardı yaşamdan."

Demir'e ve Sezer'e başsağlığı dilerim. Tezer Özlü'yü tanıyanlara, kitaplarını okuyarak sevenlere, bu çok değişik öykü yazarının bunalımlı, arayışlı, ama her zaman özgürlüğü bulmak için didinen, hep kendinden, sağlığından, kişiliğinden vere vere arayan yazarın evreninde kendini bulanlara da...

"Ve yaşam yalnız rüzgâr, yalnız gökyüzü, yalnız yapraklar ve yalnız hiç değil mi..."

Yaşamın Ucuna Yolculuk (Ada Yayınları) bu sözlerle biter. Bir duyarlı yazarın yaşamı da Zürih'te bitti böylece... Kanserin kurbanı oldu Tezer. İçini oyan bitiren yalnız bu hastalık mıydı; yoksa sevgilere, anlayışlara, kucaklayışlara açık bir bambaşka kişiliğin aradığını, umduğunu bir türlü bulamadığı, bulmasına da olanak olmadığı bir dünyadan bilerek, neredeyse isteyerek kopuşu mu?

Ne diyor Cesare Pavese, Tezer'in en çok sevdiği üç yazardan biri olan, Torino'da bir otel odasında canına kıyan İtalyan yazarı Pavese:

"Biz dünyaya kendi kendimize acı çektirmek için geldik."

Tezer Özlü de, *"Doyum içinde ayrılacağımı sandığım bu yaşamdan, zaman zaman algılıyorsun ki hiç doyumla ayrılmayacaksın. Hiç yaşanmamış gibi. Doymak mümkün mü"* demiyor muydu?

Cumhuriyet, 23 Şubat 1986

Bir Arkadaş İçin

Can Yücel

Aşağıda yatıyorum
Sokağa bakan pencerenin yanındaki divanda
Bir ses birden bir olay oluyor
Kulağımın dibinde
Bir dal bir cama vuruyor
Tezer

Tezer Özlü "Yaşamın Ucuna" Vardı

Ahmet Cemal

Bozbulanık bir şubat sabahı ve telefonda Selim İleri'nin sesi. Ama "sabah konuşmalarımız"ın her zamanki tonunda değil...

"Ahmet, çok üzücü bir şey söyleyeceğim sana..."

"Tezer. Tezer Özlü, ölmüş. Dün. Şimdi telefon ettiler..."

"Neden?" diye sormuyorum. Uzun zamandır biliyorduk zaten artık yaşamın ucuna doğru yol almakta olduğunu. Ama şimdi gelen kesinlik...

"...Oysa ben, hiçbir zaman, hiçbir olgunun başlangıcında olmadım. Her zaman, her başlangıç ve her son belliydi benim için. Yaşamı tıpkı, aynen Anadolu'nun sıkıcı küçük kentlerinde bulduğum biçimde avucuma ya da düşünceme ya da gözlerimin ufkuna aldım ve sonra kendi beğenime göre istediğim biçimi verdim bu önümden gelip geçen ya da benim önünden geçip gittiğim yaşam denen olguya... Artık sözcüklerin beni rahat bırakmasını istiyorum..."

Ve gözümün önündeki görüntüsüyle dipdiri olan Tezer, demek *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adlı kitabında dile getirdiği isteğe erişmiş artık. Dünden beri. Dünden bu yana, sözcüklerin rahat bıraktığı, bundan böyle hiç rahatsız etmeyeceği bir Tezer Özlü'müz var...

Ne yazayım derken, belleğim anı benekleri içersinde. Onları zorla bir araya getirmeye, bir örgüde birleştirmeye çalışmayacağım.

"Biz bu kentte uzun yıllar yaşadık. Aramızdan ölenler oldu. Onları parlak törenlerle gömdük..." Öykü kitabı olan *Eski Bahçe*'nin kapak

yazısı yanılmıyorsam böyleydi. Şimdi, Tezer uzun yıllar yaşadığı kentte ölmüş değil. Şu satırlar yazıldığı sırada henüz parlak törenlerle gömülmüş olanlar arasında da değil. Şu an, anıların en hızlı zamanı...

Yıllar öncesi ve Cihangir'de bir ev (yoksa Ayaspaşa mı?) Her neyse, iyi anımsadığım şey, manzarası çok güzel, Sarayburnu'ndan Boğaz'a, İstanbul'u nefis gören bir ev; geniş bir balkon; geniş bir sofra. Ve kahkahalarıyla, birbirinden ince esprileriyle o sofranın ağırlık noktasını oluşturan, o kalabalık içersinde henüz o akşam tanıştığı bana kırk yıllık dostmuşuz havasını aşılayabilen ev sahibi Tezer.

Bu kırk yıllık dost havamız, karşılaşmalarımızın arasına ne uzunlukta bir zaman dilimi girerse girsin, yoğunluğunu hiç yitirmedi. Tezer Özlü'nün bıraktığı en inatçı anılardan biri bu olacak: İçine hiçbir hesabın gölgesini karıştırmadığı, dürüst dostluk anlayışı...

İnsan ister istemez soruyor: Bu denli dürüst bir dost insan, yaşamında acaba bulabilmiş miydi dostlarından beklediklerini?

"Her zaman yabancı insanlar bize dostlarımızdan daha çok sunan, veren kişiler. Öyleyse yaşamımızı neden yalnız yabancılar arasında geçirmiyoruz. Hiçbir beklenti olmadan, hiçbir yük olmadan ya da insanın kendi kendine mutluluk dediği kısa anlardan yoksun. Tüm duyguların en güzeli duygusuzluk, öyle bir duygusuzluk ki, insanın tüm dünyayı ve tüm insanları kucaklayabileceği duygusuzluğun duygusu" (Yine *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'tan)

Birkaç yıl önce, Kafka'nın doğumunun 100. yıldönümü nedeniyle Alman ve Avusturya kültür ofislerinin ve YAZKO'nun katılımıyla bir haftalık bir program düzenlenmiş. Ben de Yazko Çeviri'nin Kafka Özel Sayısı'nı bir avuç tepeden tırnağa özveri olan dostla yetiştirmeye çalışıyorum. Bu dostlardan biri de Tezer. Üstelik yaman bir iş yüklenmiş; beni kırmayarak, Kafka'nın güncesinden bir bölümü bir hafta gibi kısa bir sürede çevirmeye söz vermiş. Üstelik –benden farklı olarak!– sözünü tutup, tam gününde getiriyor çevirileri onca yoğun işlerine karşın.

"Senin yüzünden yine tımarhaneyi boyluyordum" diyor ilk söz olarak.

"Neden be Tezer?"

"Bir hafta gece gündüz bu adamın dünyasında yaşamak zorunda kalmak ne demek, bilir misin sen?" Hemen ardından ekli-

yor: "Ama yazar da bunlar işte!" Aynı gün, ona Özel Sayı için yazdığım sunuş yazısını okuyorum. "Çok güzel" diyor. "Evet, ben de çok beğendim" diyorum, "Keşke benim ardımdan da birileri böyle yazsa!" Beni, aynı alayla yanıtlıyor: "Merak etme, ben yazarım senin ardından uygun bir şeyler!"

Son görüşmemiz, Alman Kültür Merkezi'nin kitaplığında oldu. Ertesi günü İsviçre'ye hareket ediyordu. Bana bol bol çeviri göndermeye söz verdi. Kısa süre sonra, Martin Walser metinlerini öneren bir de mektubunu aldım...

Gördüğüm en titiz çevirmenlerden biri olan Tezer Özlü, kanımca yazarlığında ancak çok özgür ve çok birikimli kafalarca özümsenebilecek bir düzeye varmıştı. *Eski Bahçe*'den ve *Çocukluğun Soğuk Geceler*'inden, *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'a uzanan çizgi, böyle bir yolu belirler. Bu son kitabın, sanırım çok büyük bir özelliği vardır: Salt yetkin bir anlatımın ötesinde, oradaki Tezer Özlü, artık yaşam-ölüm bütünlüğünü tümüyle özümsemiş, bu olgunluğun rahatlığıyla seslenen bir yazardır.

Yaşamın Ucuna Yolculuk'u yine Pavese'den bir alıntıyla noktalar Tezer Özlü. Bu yazı için en uygun nokta, belki o alıntıyı Tezer için yinelemek olacak: *"Ve yaşam yalnız rüzgâr, yalnız gökyüzü, yalnız yapraklar ve yalnız hiç değil mi?..."*

Yazko, Mart 1986

Tezer Özlü'ye Veda...

Fatih Özgüven

Onunla aynı iç kapayıcı liseden başka bir şey paylaşmıyor gibiyiz. Üstelik ben, bu okuldan edindiğimiz o vahşi dilden –o dilin kimi yazarları dışında– onun hoşlanır göründüğü kadar bile hoşlanmadım. Pavese, Kafka, Svevo hep saygılı bir uzaklıktan sevdiğim yazarlar oldular. Müziklerden, bir Mozart'ta anlaşabileceğimizi seziyorum (Bu çok fazla bir şey demek değil). Kitaplardan ise Fitzgerald ve *Tender is the Night* (Bu bir şey demek işte). Bunlar dışında aforizma sevmem, Cafe Bulvar'dan hep sıkıldım, genel olarak onun kuşağının okur-yazarlarının bunaltı, intihar temalarında, küçük burjuva suçluluk duygularında hep "teatral" bir yan buldum.

Oysa, bir zamanlar *Gergedan* dergisinin verdiği şu yaşamöyküsü eklerinden bir tek Tezer Özlü'nünkini saklamışım. Kitapçığın üzerinde, o saçları ortadan ayrılmış, başını hafifçe öne eğmiş "klasik" portresi var, ara sıra sayfaları karıştırırım, hippimsi, bol paça pantolonlu, uzun saçlı hallerinin neşesinden gene hoşlanırım, kızının anket defterine verdiği eğlenceli, aslında yazdıklarından hiç de farklı olmayan cevapları bir kere daha okurum (Bak. *Kalanlar*'daki "İşte 'Beğendiğim' İnsanlar" başlıklı parça s. 40).

Soruyu doğruca sorarsak; onu neden severim? Elbette önce –hele de bir kadına çok yakışan– serseriliği, yazısında oluşturduğu o "şehirler gezgini" imgesi var, bu çok çekici. Öte yandan küçük burjuva kökenini hiç gizlemeyişinin (notları bu yönde bir sürü ufak tefekle doludur), başka bir deyişle aile fotoğraflarının boğu-

culuğuna olan sadakatinin de sahiciliğinin önemli bir parçası olduğunu düşünürüm.

Ama elbette (ya da sadece "ama elbette") inandırıcılık duygusu veren bütün kişiler gibi en önce kendi kendine sadık kaldığı için... Sevgili Pavese'si gibi o da yarasını yanında –ve açıkta– taşıyan yazarlardandır. Gene de kitap arkaları ne derse desin, onun yazısının hiçbir zaman bir 'iç döküşü' olduğunu düşünmedim. Tersine yazısı kimi zaman hiç de yenilir yutulur olmayan bir ithamlar ve yargılar bütünüdür. Onun "pozisyonunda"ki başka, sıradan birinin dile getirmeye çekineceği saydamlıkta: *"Yaşamımın annemin ve babamın yaşamıyla bir ilintisi olmadığını düşünüyorum. Bir anne ve babadan olma değilim. Bir yaban otu gibi Anadolu yaylasına bittim. Doğumum bile bir kökünden kopma idi. Köklerimi hiç aramadım. İçerisinde severek yaşayabileceğim arka dünyalardan kopma köklerim olabilir. Annem ve babam gibi, tüm kentler, ülkeler, günler, geceler, her gökyüzü de yabancı kaldı bana."*(s.17) Kişinin kendi köklerini yaratabilmesi için kaçınılmaz olan bu "köksüzlük" duygusunu bunca açık yüreklilikle dile getiren başka bir yazar hatırlamıyorum. Kaldı ki "bir yaban otu gibi Anadolu yaylasında bittiği" de doğrudur, o kendine özgü, geniz yakıcı "buralığı"na tadını veren, yazarcı köksüzlüğünden başka nedir ki – ya da tersi? *"Benim kişiliğimin yöresi mutlaka Anadolu'da bir kasaba. Hiç kibar değil. Bilinçsizce alçakgönüllü. Ne baharımsı ne yazımsı. Sessiz, durgun ama geniş değil, yalnızca can sıkıcı. 'Can sıkıcı' sözcüğünü seviyorum. Birçok Anadolu kasabasını, kentini anlatmaya yetiyor ve içimde birçok duyguyu birden uyandırıyor."* (s. 22) Tezer Özlü'nün bu duygusu, tıpkı klasik "buralılık" tanımlarına uymayan bir başka yazarın, Bilge Karasu'nun hikâyelerindeki "coğrafya" kadar derindir ve ikisinin de birçok yazardan daha "buralı" olduklarını bir gün anlayacağımızdan kuşkum yok.

Tezer Özlü hakkında daha fazla bir şey yazmaya "çalışmayacağım". Bazı kimseler, özellikle de hep aklınızı kurcalayan yazarlar, siz onları anlatmaya çalışırken kendilerini anlatmaya çalışanı sürekli olarak kendilerine özgü kıldıkları bir üsluba doğru çekerler. Tezer Özlü de böyle. Onun "aforizmaları" ya da bence aklına geldikçe tutuverdiği küçük notlar hakkındaki duygularımızı dile getirmenin en iyi yolu, böyle, aklınıza bir şey gelmiş de bir yere karalayıvermişsiniz gibi küçük bir veda notu yazmaktır diye düşünüyorum. Hatta belki daha bile iyisi, bütün yalınlıkları, yoğunlukları ve alaylı gösterişleri içinde önümüzde duran, yazarın ken-

di notlarına başvurmak: *"... Akdeniz'de güneşin altında öleceğim. Kendime* Tender is the Night *okutacağım ve moda olan şarkılardan birini çaldıracağım. Felicita Felicita gibi örneğin. Başka bir şey istemem."*

Güle güle Tezer Özlü.

Cumhuriyet Kitap, Sayı: 28, 31 Ağustos 1990

Her Kentte Yabancı Bir Yazar
Tezer Özlü'nün Üç Kitabı

Fatih Özgüven

Çocukluğun Soğuk Geceleri, Ada Yayınları, 82 sayfa
Yaşamın Ucuna Yolculuk, Ada Yayınları, 176 sayfa
Eski Bahçe Eski Sevgi, Ada Yayınları, 125 sayfa

Okuru, tuttuğu günceleri ya da anı defterlerini karıştırmaya çağırırmış gibi yazan yazarlar kimi okurlarda merakla karışık bir korku uyandırırlar. Korku; çünkü anı defterini karıştırmaya çağırmak, edebiyatı aşan bir şeydir; okuru bir tür denetlenmemiş gizliliği paylaşmaya çağırmaktır. Yükümlü kılmaktır. Aynı zamanda, böyle yazarların hayatlarıyla yapıtlarının birbirine karışması, küçük ya da büyük birer "kült"leri olması, kendi isimleri etrafında birer efsane yaratılması da sık görülen olaylardandır. Yazarla bu fazla "sıkı" ilişki bir anlamda hayıflanılacak şeydir, çünkü yazar sadece bir anı dökümcüsü değilse, defterin satır aralarında söylemek istedikleri gürültüye gidebilir.

Anı Defteri Tadı

Tezer Özlü, bu kaderden payını alır gibi görünen az sayıdaki Türk yazarından biridir. İki romanının *(Çocukluğun Soğuk Geceleri, Yaşamın Ucuna Yolculuk)*, ama özellikle ölümünden sonra *Eski Bahçe* adlı eski öykülerine eklenen son öykülerinin en belli başlı özelliği bu

anı defteri tadı... Okuru kendisiyle paylaşmaya çağırdığı şey, kimi zaman öykü denemeyecek kadar işlenmemiş görünen bir yaşantı parçası olabiliyor. Ama bu *"parça"*ların tümü yan yana geldiklerinde, belli bir süreklilik, bir bütün oluşturuyor.

Yabancılık Bilinci

Nedir bu bütün? Neredeyse hiç kesintiye uğramayan bir şimdiki zaman kipiyle anlatılmış bir gezinti; belli bir amacı olmadan, kentten kente, odadan odaya, kişiden kişiye uzanan; eşyayı, rengi, fiziksel ayrıntıları yoğun bir dikkatle algılayarak sürdürülen, süresi hayata eşit gibi görünen bir yolculuk... Çok kentli bir duyarlık türü gerektiren, *"yabancı"* olmayı önkoşul sayan bir yolculuk da denebilir. Onun yazdıklarını çekici kılan –çekinmeden söyleyelim– biraz da bu yabancılık bilinci elbette. Üstelik, sadece bize Orta ve Kuzey Avrupa kentlerini anlatmasından ileri gelmiyor bu yabancılık.

Yazarla Yaşantısı

Bu daha çok onun herhangi bir mekânda yabancı olma duygusunu yazısının ana konusu yapmasından, aslında tek bir *"kent"* olan ve yurdundakileri de kapsayan kentlerde, hep dışarıdan bakan gözlerle okurunu da, kendisini de *"acıtan"* bir anı defteri tutmaya çalışmasından ileri geliyor. Belki de Tezer Özlü'nün ana sorunsalının yazar olarak dışarıda kalmak zorunluluğuyla, insan olarak yaşadığına katılmak isteği arasındaki dramatik çelişki olduğu söylenebilir. Yaşasaydı, onu yazar olarak asıl, *"acıtan"*, yazdıklarında çekirdeğini gördüğümüz çok daha derin bir yabancılık sorununu, yazarla yaşantısı arasındaki yabancı olma halini irdeleyecekti belki de. Artık yaşamadığına göre, yazdığı kadarının vahşi, budanmamış, dal budak salmış güzelliği içindeki yanıp sönmelerle yetineceğiz çaresiz:

"Zaman zaman bir şey yaşarken, olaya dışarıdan bakıp o olayı yazmak için yaşadığım duygusuna kapılıyorum. O zaman içimden bir ses, 'karşındakine haksızlık ediyorsun' diyor... Olayın içine tümüyle girmeye çabalıyorum. O anda da kendime haksızlık ediyormuşum gibi oluyor.

Böylece kendim ve gözetimim arasında bölünüp, zamansızlığıma dalıyorum."

Tezer Özlü'nün üç kitabı, Türk edebiyatının en tuhaf ve güzel şeyleri arasındaki benzersiz yerlerini daima koruyacaklar.

Cumhuriyet, 16 Temmuz 1987

Yeni Bir Ahlak Müjdecisi

Leylâ Erbil

Tezer Özlü'nün *Çocukluğun Soğuk Geceleri* adlı kitabı üzerine yazdığım bir yazının (Yazko, Mart 1981) sonunda, şunları söylemişim: *"En önemli yanı da* (kitabın, L.E.) *sanırım, yazarlığın seçkin bir durum olduğunu yadsımasından, okurla yazar arasında her vakit varolan o engeli aşmasından ve sadece yazarının bilebileceği bir güzel yüreği değiştirmesinden doğuyor."*

Tezer, sadece yazdıklarıyla yaşamımıza, düşüncelerimize bakmamızı sağlamakla kalmıyordu; varlığıyla, gözümüzün önünde yaşayıp savunduklarıyla da insanı değiştiren yazarlardandı o. Onda benim giz dediğim şey, birçoklarının insan sevgisi diyebileceği erdem (bence bunun klasik insan sevgisiyle hiç ilgisi yoktur), yatağına sığmayan, her an kabaran bir su gibiydi; sık sık çevreyi basıyor, yeşertiyordu geçtiği yerleri. *Eski Bahçe* adlı kitabında, (*Eski Bahçe Eski Sevgi*, Tezer Özlü, Ada Yayınları) "Gök Kuşağı" öyküsüne koyduğu alıntı bu dediklerimi açıklayacaktır sanırım:

"O gece insanın kavrayabileceklerinden daha çok şey bilmesinin bir umutsuzluk olduğunu düşündüm. Bu bazen bir olgunluktur, ama olgunluk değilse, o zaman çöküştür. Boris P."

Bir çöküntü olmayan, bedelini hepimizin bildiği gibi çok ağır ödeyerek edindiği o olgunluk, Tezer Özlü'yü günümüz Türk yazarlarından ayrı, kendine özgü o yere getirmişti; giderek dünya yazarları arasında da ondaki kimi has özelliklerle yazan, bir başka yazarı da tanımadığımı söylemeliyim. Şüphesiz bu sav, Tezer'den

ayrı damarlarda gelişmiş başka büyük yazınların varlığını inkâr etme anlamına gelmemektedir.

"Öğleden Sonra" adlı öyküsünde, kara melankolisi içinde yaşamaya çalışan genç adama bakarak düşünür: *"Bir iyilik yap, gir bu gece yatağına. Oda karadan da daha kara olduğunda artık kimi sevdiğini zaten bilemezsin."*

Berlin'de bir gece yarısı sokakta ağlayan ve sancılarla kıvranan (sancısı olduğunu sanan), yalnız, yaşlı bir kadına sarılarak onu nasıl iyileştirdiğini anlatmıştı. Kadının sırtını koca bir ağacın gövdesine dayamış, karnını karnına yaslayarak, *"Dostunum ben senin, yalnız değilsin, seni seviyorum"* demişti sürekli. Kadının ağlaması kesilmiş, gülerek yoluna gitmişti.

Tezer Sümer, Kıral, Marti; her insanın yaratıcı olduğunu biliyor, yaklaştığı insanlarda bu yanı ortaya çıkarmaktan mutluluk duyuyordu. Ölüme yakın günlerinden birinde yazdığı mektubunda şöyle diyordu: *"Doğrusunu istersen, zaman zaman kendi cesaretime şaşıyorum, bugün böyle büyük değişikliklere hiç kalkışamazdım. Üç kez mesleğini henüz oturtamamış, amatör başlayan üç erkekle yeniden başlamak cesaretini nereden aldım? Ne büyük merakım varmış insanlara, yaşama, yeniliklere..."*

Tezer'in ilk öykülerinde başlayan yalnızlık, ihtiyarlık, intihar ve ölüm izlekleri ya da korku onu yaşamının sonuna kadar kovalamıştır. Son kitabı, *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'ta, (Almanca özgün adı *Bir İntiharın İzinde*'ydi) bu korku artık bir ölümden kaçış, bir ölüme koşuş yolculuğu, bir son çırpınış, bir ölüm dansıdır.

Korku sürekli bir fon müziğidir Tezer'de. Kendi yaşamında bir an sessizliğe, sükûnete varsa bile, toplumun patlamalarıyla sarsılmaktadır: Güneşli bir 1 Mayıs sabahı, akşamına kırk ölü, yırtık bayraklar, kırık sopalara bırakır yerini. *"Ölüm,"* der Tezer, *"İlk gençlik yıllarımdan beri büyük kentin sokaklarında"*. Ülkenin en önemli sendikacılarından birinin cesedi, lüks arabada, arka koltukta gazetesini okuyarak geçen işadamı, kamyonetlere doldurulmuş sarkan, çalışmaya götürülen insanlar, postal sesleri, bu toplumun çıkardığı her ses ürkütmektedir artık onu. Derken, bu toplum; kendinden kırk elli yaş ufak kız çocuklarla evlenen morukları alkışlayan bu toplum, Tezer'in kendinden on yaş ufak İsviçreli sevgilisiyle evlenmesini ayıplar, engeller koymaya kalkışır! Böylece Zürih'e gitti Tezer, orada birkaç gün içinde evlenebildi. Ama o toplumu ne kadar güvenli, uygar bulsa da, yurdudur burası; küskündür, küs-

kün bir sürgün gibidir. Gene son mektuplarından birinde, *"İstanbul'da sizlerle olsam daha mutlu olurdum; burada hep yalnızım. Yalnız olunca insan acı düşüncelere saplanıyor..."* der.

Onunla anlaşmıştık: Bir gün mektuplarımızı yayımlayacaktık. Onunkiler daha başında sona erdi, bende kaldı; benimkilerse ablası Sezer Duru'da. Benimkileri bilmem ama, Tezer'inkiler yayımlanmaya değecek.

Zürih'te ölümünden altı ay önceki son görüşmemizde, ne edebiyattan ne mektuplardan ne de ölümden söz açabildik. İkimiz de için için biliyorduk son görüşme olduğunu bunun; bence çok önceden kararlaştırdığı gizli bir intihardı ölümü; ölümünden sonraki durumları konuşmuştu ablasıyla, çoktan! O yaşta, sanki bütün insanların acısını kendinde toplamış, çilesini çekmiş, çağdaş bir biliciye dönmüştü. *"Yüz doksan yıl yaşadım, görecek ne kaldı?"* diyordu.

Cumhuriyet, 18 Şubat 1988

Seni Çok Özlüyoruz Tezer Özlü

Fatma Oran

İnsan anılarıyla konuşamıyor. Tezer Özlü'yü anlatmayı denerken anladım bunu ve Tezer'in adı, yitirdiklerimizle birlikte artık sözlüklerde kalan bir tanımı çağrıştırdı bana: "Dostluk."

Dostluk, tıpkı aşk gibi son derece keskin görüşlüdür; özü açıkyürekliliği ve gerçeğe duyulan tutkuyu kapsar. Dostumuzun yüzünü görmek ya da sesini duymak, onunla en incitici, en önemli şeylerden söz etmek, dostumuzun düşünme yürekliliğini kendinde bile güçlükle bulabildiği şeyi bize itiraf ettiğini işitmek gönlümüzü ferahlatır. Dostlukta çoğu kez bir duyarlılık dokusu vardır. Dostumuzun görünüşü, yüzü, gözleri, dudakları, sesi, hareketleri belleğimize kazınmıştır ve bize gerçek dostluk içinde kendimizi dile getirme güveni veren gizli bir şifredir.

Dostluğun bambaşka bir tadı vardır. Kimi zaman dostluk bağının kırılgan yüzeyine kumlar yapışır. İşte o zaman üzüntü ve zorluklar ortaya çıkar. O dönemde şöyle düşünür insan: "Aman, o olmadan da ben pekâlâ başımın çaresine bakarım." Hiç de öyle olmaz ama; bir süre sonra sevimsiz, akla ziyan bir özlem duygusu değişik biçimlerde kendini hissettirir: Zaman zaman açıktan açığa, zaman zaman daha dikkatli.

Şimdi... bağımızı yeniliyoruz, önemli olan "öz"ü korumak. Bunu vurgular, bazı şeylerin üstüne sünger çeker ve her şeyi yeniden düzene koyarız. Sonuç belli olmaz: Daha iyi, daha kötü ya da eskisi gibi. Çünkü dostluk hiçbir zaman söz vermelere, taahhütlere

bağlı değildir. Ne zamana bağlıdır ne de mekâna. Bir noktanın dışında dostluk kesinlikle bir şey talep etmez: Dostluk, "dürüstlük" gerektirir. Tek ama çetin bir talep...

Yaşamı, dostluğu ve yazdıklarıyla benim için hep bir "dürüstlük" örneği olan Tezer Özlü'nün, ölümünün altıncı yılında bana duyurduklarını yazarken bir yürek kıskacı da mengenesini sıktıkça sıkıyor.

Not defterimden: "Tezer, 18 Şubatta Zürih'te öldü. 25 Şubatta Bebek'ten Aşiyan'a gidiyor. Çelik tencere kapağı gibi bir gün. Renksiz, soğuk, yağmurlu. Ama asıl yağmur bizim içimize yağıyor."

Gerçi, yağmuru hep sevmişti Tezer; iç dünyasıyla bağdaşan bir havaydı. Ama soğuk, kapalı bir hava mı, asla. Güneş, yaz, deniz, sevdiği, özlediği insanlar ve kitaplar olsundu ona. Yüreğiyle dünyayı kucaklayan, bütün direncini kendi kaynağından alan ve hiçbir zaman yaşamın kıyısında kalmayan bir kişiliği vardı. Yaşamın sonunu gencecik bir kızken başlangıç yapmıştı ya kendisine; deliliğin derin boyutlarını, "akıl ve delilik" arasındaki o incecik çizgiyi de işte ta o zamanlar aşmıştı. "İnsanca" yaşamın savunucusuydu ve hepsinden önemlisi de hiçbir zaman hiç kimseyi aldatmamış yalansız bir insandı Tezer Özlü. Bütün anlamlarda "dürüst" bir insan...

Edebiyatın aşk, acı, çelişki, gözyaşı, intihar dolu uçsuz bucaksız yaşamı hep kendine çekmişti Tezer'i. Gizli duyguların büyük ustaları: Svevo, Pavese, Weiss, Kafka, Beckett, Dostoyevski, Rimbaud...

Yaşamın ve gerçeğin karşılığını kendisiyle ve yazdıklarıyla yaratmaya çalışmıştı Tezer Özlü. *Eski Bahçe, Çocukluğun Soğuk Geceleri* ve *Yaşamın Ucuna Yolculuk* ta, dünyanın insanı kör eden acımasızlığı karşısında yüreğini sımsıcak tutabilmeyi başarmış bir insan tarafından yazılabilirdi ancak; yalnızca Tezer Özlü tarafından:

Tezer'in bu üç kitabıyla, Almanca olarak yazdığı ve ölümünden sonra ablası Sezer Duru'nun dilimize çevirdiği *Kalanlar* adıyla yayımlanan kitabı da onu, "Bir yazarın saklayacağı hiçbir şey olamaz" inancıyla yazdığından olmalı, yüreğini, cehennemlerini, çocukluğunu, gençliğini, düşlediklerini, düşleyemediklerini didik didik eden bir kâşif; edebiyatımızda da Türkçeyi en iyi kullanan yazarlardan biri yapıyordu.

Yokuşlu sokaklarda yaşadı; Molla Bayırı, Saray Arkası, Üvez

Çıkmazı. Yaşamı "gitmek" olarak algılıyordu; tren istasyonlarını da sevdi.

Eski zamanların tenha yerlerini de, Akdeniz'i de. Boğaz'da karidesli, salatalı, balıklı ziyafetleri, fırında ayva ve baklavayı, Tarkovski'yi, Mimar Sinan'ı, Mozart'ı, Picasso'yu, çınar ağacını, gülü, nergisi ve daha pek çok şeyi de sevdi. İki bin yüz doksan bir gündür Aşiyan'da; pembe mermer taşının üstünde TEZER ÖZLÜ 1943-1986 yazılı bir tepecikte yatıyor.

Son söz: Sevdiğimiz insanlar kadar ışığımız var. O ışıklar da söndükçe içimizde bir yerler kararıyor.

Issızlaşıyoruz. Seni özlüyoruz Tezer; o sımsıcak, dürüst arkadaşlığını. Aksayan bir şey var; ölüm, evet. Kedibalığı gibi ağzı.

Cumhuriyet, Şubat 1992

"Bir İntiharın İzinde" Zaman

Leylâ Erbil

"Sanat, sanatçı için acı çekmedir; yeni acılar için rahatlamasını sağlar" diyordu F. Kafka (*Kafka ile Konuşmalar.* Gustaw Janouch. Çeviren, A. Turan Oflazoğlu. Bilgi Yayınevi, ilk basım 1966).

Bir bakıma tüm yazarlar, hatta tüm insanlar için geçerli olan bu söz Tezer Özlü'yle bütün bütüne örtüşmüş gibidir. Yalnızlık, acı çekme, varoluş, sonsuzluk, ölüm kavramları Tezer'in sanatının en-belirgin odakları durumundadır.

Bu sanatı besleyen bu acının –daha doğrusu ölüm korkusunun– kaynakları nerelerdedir bilemiyorum. Ancak genetik ağırlıkta olanların dışında, içine doğduğu bu dünya, bu tarih, bu Türkiye; vahşi kapitalizmin askeri ve sivil iktidarları (sistemin bütünü), içine doğduğu o iletişimsiz hatta sevgisiz aile ortamı ve yaşlı nine (Bunni)'nin Tezer'in üzerinde inkâr edilmez etkisi olduğunu sanıyorum. Özellikle her kitabında karşımıza çıkan yaşlı Bunni'ye duyduğu sevgi, nefret, ölüm korkusuyla eşleşmektedir. Bu duygu sanki ana rahminden başlayarak bütün yaşamında egemen olmuştur Özlü'nün.

İlk öykülerinden herhangi birine bakarak kanıtlayabiliriz bu gerçeği. Örneğin "Navona Alanı" (*Eski Bahçe*, Öyküler. Tezer Özlü Kıral, Ada Yayınları. 1978, s. 25) adlı öyküde anlatılan yaşlı kadına benzeme korkusu, öykünün sonunda özdeşleşmeye döner, öyle ki genç anlatıcıyı yaşlı kadınla emekleyerek yerdeki reçel damlalarını yalarken görürüz. Daha olgun bir kitabı olan, *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nde de izlenebilecek bir ana hattır bu. Ancak Tezer'deki bu

ölüm korkusu, yaşamı en uç, en pervasız yerlere kadar sürüklemekten alıkoyamaz onu; tam tersine! Zıtlarıyla birlikte, varolma tutkusu, çılgınca eğlenme, aşk yapma çokluğu, gençlik sevgisi, yaşam coşkusu ve sonsuzluk, canlılık ve dirilikle birlikte oluşur.

Çocukluğun Soğuk Geceleri üzerine yazdığım, kapsamlı bir incelemede (Yazko Edebiyat, Mart 1981), Özlü'nün sanatının temel öğelerine değinmiştim, burada daha çok son roman (roman diyebiliriz sanıyorum) *Yaşamın Ucuna Yolculuk* ya da Almanca yayımlanan adıyla *Bir İntiharın İzinde* üzerinde durmak istiyorum.

Bilindiği gibi T. Özlü'nün sanatı yalındır. Öyle çağdışı esrarlı felsefelere, geçmiş metinlere, yapay belirsizliklere dayanan bir metin değildir. Canlı, çağdaş ve saydamdır. Öyle bir saydamlık ya da tuhaflık ki, okurken satırların arasından yazarın sizi çağırdığını, haykırdığını, güldüğünü görmüş gibi olursunuz. İçinde bir tek "esrar" sözcüğü geçirmeyen bu metin, sanatsal esrarını *kendi* olmaktan alır ve kendinde barındırır.

Anlaşılacağı gibi bu içeriği sağlayan tekniğin ve bu tekniğin getirdiği hız ve temponun üzerinde durmak istiyorum; metnin ayakta, yolda, yolculukta yazılmış olmasının.

Bilindiği gibi bu romanı Tezer, on beş günde neredeyse uyumadan, yiyip içmeden yazmıştı! Kitabın görünen hedefi, yazarın sevgili ustalarının yaşadığı ve öldükleri yerlere gitmek ve onların dünyasını yeniden solumaktı. Ustalarsa Franz Kafka, Italo Svevo, Cesare Pavese'ydi. Genç yazarımız, elinde kâğıt kalem; trenle, tırla otomobille, yürüyerek, otellere girip çıkarak, evlere dalıp toprak yollarda seyirterek –ağrılar içindedir o sırada üstelik– yani ayakta kalarak gitmekte ve yazmaktadır. Onlara, kendine, yaşama ve ölüme bata çıka yazmaktadır. Aynı zamanda yoğun bir hızla yaşamakta ve yazmaktadır. Yaşamakta ve yaşadığının her anını dile dökmekte, yaşamakta ve yaşayışı adeta hunharca bir biçimde zamanla yarıştırmaktadır. Yaşamın anlamını bütün o ustalardan sonra ve onlarınkiyle iç içe bir de kendisinde deneyerek anlamaya çalışmakta ve keşfettiklerini mutlaka sizinle paylaşmak istemekte, size de akıtmaktadır. Sanki bir daha yaşayamayacağını, – hiç değilse böyle yaşamayacağını– yazamayacağını, bunun son fırsatı olduğunu bilince, gelecek zamanı da (kurgu-bilim olmaksızın) üzerine çekip kurmaktadır romanını. Gelecek zamanı; belki de tüm insanlar adına duyduğu hınç ve özlemle, onlardan çalınanı yaşamaya ahd etmişçesine? Gitmesi, yaşamanın ve ölmenin üzerine gitmektir; sı-

nırların ötesine, sonsuza geçmek istemektedir. Bu deneyi kendi ruhu ve gövdesi üzerinde gerçekleştirirken aynı zamanda roman üzerinde de gerçekleştirmektedir. Sonsuz olan zamanı, burada, şimdide toplamak ve kendini ona adamak, bu tekniğin verdiği olanakları dünya yazınında ve bizde ilk kez kullanarak!

Pek çok yol romanı var, Manchalı Don Quijote'tan başlayarak; bence çağdaş romanın şaheseri olan Michel Butor'un *Değişme*'sini de içine alarak. Ancak yol romanı olmakla sınırlanmış olandan söz etmiyorum. Bizde de, örneğin Sait Faik, bir bakıma ayakta yazan bir sanatçıydı. Şöyle: Evinden –Bomonti'den örneğin– sokağa çıkar Beyoğlu'na gelirdi, Petrograd'a, Baylan'a, Lambo'ya, Nil'e, Kumkapı'ya uğranılır, yenir içilir, konuşulur, akşam eve dönülürdü. Bir çeşit öykü avlama serüveniydi bu Sait'in. Avını yakalamışsa bir kahvehane köşesinde cebinden eksik etmediği sarı defterini çıkarır eski yazıya dökerdi o da şaheserini. Ne ki, bu da zaten S. Faik'in olağan yaşama biçimi, hayatıydı.

Şüphesiz bir yazar ister on beş günde, isterse on yılda bir roman yazsın; ister bilgisayarlı, sekreterli çalışma odasında isterse dağ başında olsun ortada gerçek bir sanat ürünü yoksa adından söz etmemiz gerekmez, ama yeni bir teknikle yeni bir boyutla yüz yüze geldiğimizde de o onuru yazarının hesabına saptamamız yerinde olur düşüncesindeyim.

"On beş gün gittim, gittim, gittim. Gittim ve yazdım... sanki geçmiş ve gelecek bütün hayatları kendiminkine sığdırdım!..." demişti Tezer. Bu "GİTMEK" içinde birçok anlamları barındırsa da bir önemli yanıyla tekniktir. Kendisi de bu yeni yaratımının ayırdındaydı sanırım. Kitabın, (*Yaşamın Ucuna Yolculuk*. Tezer Özlü. Ada Yayınları, 1984) 153'üncü sayfasında genç Orazio ile sevişikten sonra konuştuğu Nuto'nun, "*Bu yeni bir durum*" demesine yanıtı şudur romandaki anlatıcının, "*Bu, kavranmayan çağdaş zaman*"!

Ahmet Cemal'in de benden önce çok iyi bir biçimde belirttiği gibi, "Bu kitap yaşanabilir ancak, çünkü yaşamın kendisi".

Ve bu kitap kimse tarafından, (yaşasaydı Tezer'in kendisi tarafından bile) taklit ve tekrar edilemez, öylesine *kendi* olabilmeyi gerçekleştirmiş bir yazarın kitabı. Tıpkı sevgili ustalarınınkiler gibi.

Varlık, 25 Şubat 1992

Yaşamın Ucu...

Sırma Köksal

Bütün yazı Pavese'nin intiharının gölgesinde geçirdim. Şimdi eni konu sonbahara girmiş olduğumuza göre, pekâlâ, bir yaz sonu yazısı olabilir bu.

Aslında, günlük okumak beni her zaman tedirgin eder. Hani, "iyi aile terbiyesi" almışlığımdan mıdır nedir, bilemiyorum, sanki bir başkasının en gizli çekmecelerini karıştırıyormuşum gibi bir duyguya kaptırıyorum kendimi; ister istemez... Üstelik Pavese de en sevdiğim yazarlardan biri değildir. Hani yazdığı her şeyi, her türlü zorluğu göze almak pahasına da olsa, okumak isteyeceğim yazarlardan değil.

Bütün bu engellere karşın, Pavese'nin günlüklerini okumak nereden çıktı sanki? Aslında karşı koyabilirdim. Ama kim Tezer Özlü'ye, Türk edebiyatının bu çok özel ismine, karşı koyabilir ki?

Geçtiğimiz mart ayında, Varlık Dergisi'nde, Sennur Sezer ve Leylâ Erbil'in Tezer Özlü hakkında yazdıklarını okuyunca, sanki uzun zamandır kendisinden haber alamadığım bir dosta rastlamışım duygusuna kapılmıştım. Belki de, bizimle oturan ve evdeki durumu O'nun Bunni'sine pek benzeyen bir büyük hala ile yetişmiş olmanın verdiği yakınlık, belki, bir yaşlının çok yakınında büyümenin verdiği, ölüme hep çok yakın olmak bilinci, ya da başka başka çağrışımlardan dolayı da olsa, aynı "can sıkıcı"[1] sözcüğünü sevmek... Bunlardan biri ya da değil, bir şeyler işte, Tezer Özlü'yü kendime hep çok yakın bulmama yol açan bir şeyler var.

Ama yine de O'nda en çok sevdiğim şey, her zaman genç kalabilmesidir. Sennur Sezer'in yaptığı alıntı ile: *"Ne düzenli bir iş, ne iyi bir konut, ne (...) 'medeni durum' dediğimiz durumsuzluk, ne de başarılı bir birey olmak, ya da sayılmak benim gerçeğim değil."*[2] Ve tabii bir de yeniden sevebilme cesareti, bir kez daha, yeni bir erkekle, yeni baştan başlayabilme gücü, şaka yapmayı elden bırakmayışı... İnsanların ortalama yirmi iki-yirmi üç yaşlarında ebedi bir yaşlılığa gömüldüğü bir toplumda gerçekten şaşırtıcı bir yazar Tezer Özlü.

Her şey burada kalabilirdi. Bu yazıyı da Tezer Özlü hakkında yazmak gibi bir keyif ısmarlayabilirdim kendime. Çünkü ne denli büyük bir trajediyi içinde taşırsa taşısın, Tezer Özlü hakkında yazarken eğlenceli olmak gerekir kanısındayım. Ama eğer, kitaplarımı alıp getirmeyen arkadaşlarım, Özlü'nün kitaplarını yeniden yayımlamamak konusunda anlayamadığım bir inada tutulmuş olan yayınevleri ve Türk edebiyatının bu kendinden başka kimseye benzemeyen adını henüz hiç duymamış olan sahaflar olmasaydı...

Aradığınız yazar sanki yer yarılıp da içine –girmişse değil– sokuşturulmuşsa ne yaparsınız? Kendi sevgili yazarlarından birinden yola çıkarak O'nu bulmayı denemez misiniz? Sözgelimi Tezer Özlü için, Pavese'den yola çıkmaya çalışmaz mısınız? Yazılan kitapları, özellikle *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'u düşününce biraz tuhaf ve acı bir oyun olacağı baştan belli aslında bunun. Bu kez yaşamın ucundan bu yana bir yol almak gibi bir şey...

Yaşamın ucu, tehlikeli bir yer. İçinizin ürpermesinden utanmamak gerek. Yıllar önce okuduğunuz tümüyle unuttuğunuzu sandığınız birçok şey, bir saplantı gibi geliyor üstünüze yeniden. Hep aynı şeyi düşünüyorsunuz. Hep bir yaz gününün öğleden sonra iki ile beşi arasında kalan o dayanılmaz zaman dilimi, bir sonsuzluk gibi kalıyor üstünüzde. Eriyorsunuz, evet, can sıkıntısı ya da her şeyin can sıkıcı olması bundan başka bir şeye benzemez herhalde. Ya da bundan daha çok hiçbir şeye benzemez.

Benim takıntım, bulunuşu arkeolojinin en büyük başarılarından biri olarak görülen, Tutankamon'un mezarıydı. Mezarı açan ilk kişi olan Carter'ın yazmış olduğu şu satırlar, bütün bir yaz beynimin içinde çınladı. "... ama başka savsaklamaları bağışlanır gibi değildi. Altın süsler örselenmişti, üzerlerinde bugün de çekiç izleri görülmektedir. Bazı yerlerde parçalar sökülüp kopmuştu ve yerdeki tahta talaşlarıyla süprüntüler hiç temizlenmemişti..."[3]

Ne ilgisi var diyebilirsiniz kuşkusuz. Ben de size bu ilgiyi tam açıklayabilecek durumda değilim aslında. Ama yine de bir şey. Tüm o göz kamaştırıcı piramitleri kol gücüyle yaratan insanın, son andaki bu boş vermişliği... Son anda bastıran bir yorgunluk mu, bir usanma mı, yoksa tam da son anlara denk gelmiş bir inancı yitirme mi? Hani yaratmakta olduğun ve tüm bu görkemden son anda kuşkuya kapılmak mı? Ya da belki bir can sıkıntısı? Oysa aynı insanlar değilse bile aynı inanç ve toplum yeni piramitler kurmaya, yaptıkları o piramitleri soymaya, yağmalamaya, rahipler de firavunlarını, kirli ellerden uzaklara, mağaralara taşımaya daha yüzyıllarca devam edecekti... Ama o süprülmemiş talaşlar, firavuna karısı tarafından bırakılmış olan o bir demet mavi kırçiçeğinin yanı başında kaldı yine de. Binlerce yıl, insanın o hiçbir tarihe sığmayan, hiçbir tarihe konu olmaya yetmeyen tuhaf savurganlığı...

Nedenini açıklamaya gücüm yetmese de, firavunun mezarında bulunanlar, Pavese'nin intiharı, ya da küçük bir ip parçasıyla iştahla oynayan bir kedi yavrusu sanki hep aynı şey... İçinde bir yerler acıyor insanın. Yoksa Turgut Uyar'ın dediği gibi sevgim mi acıyor gerçekten? İnsanın sevgisi acıyınca mı tüm bir yaz hep o korkunç öğleden sonrada, öğlen uykusu uyumayan bir çocuğun bu dayanılmaz sıkıntısı ile geçiyor?

Pavese'nin günlüklerinde anlattığı sanat görüşleri... Ne önemi var, on beş yıl boyunca intiharının güncesini tutmuş bir insanın kendine verdiği "adam olma" öğütlerinden çok mu farklı sanki? İkisi de şu korkunç zamanı doldurmak için değil mi? İş bu noktaya vardıktan sonra, illa evlenip çocuk sahibi olmayı istemek, yazmak, Strega ödülünü almak, ondan sonra da gidip küçük bir otel odasında ölmek; ölmemek, delirmemek için bir vapurun içinde koşmak; koşmak, sonunda da yorulup bir köşede sessiz bir uykuya dalmak değil midir? Ya da, "Sözler değil. Eylem. Artık yazmayacağım". Son bir küçük koşu vapurun içinde ve deniz, köpükleri balıklarıyla...

Bir başkasının yaşamının ucundan da, bir başkasının gözyaşlarına değil, hayır, açıktaki yarasına ellerinizle dokununca, geri dönmek, oradan yaşama doğru bir yol yapmak kolay değil artık. Kalakalıyorsunuz olduğunuz yerde.

Tuhaf bir duygu, bir suçluluk... Sanki her gün Pavese yeni baştan gidiyor o küçük otele ve yeniden öldürüyor kendini. Ben, bir kez daha, günün burasındayım; eli kolu bağlı. Kendimi boş ye-

re, *Paris'te Son Tango*'nun son sözleriyle –hatırladığım kadarıyla– avutmaya çalışıyorum. "Tanımıyorum derim. Daha önce hiç görmedim, adını bile bilmiyorum. Yalan da değil..." Bu defasında da sanki istenmediğim bir misafirliği boş yere uzatıyormuşum gibi bir utanç, arsızlığımdan kendi kendime bir tiksinme... Şeytan "kalk, git" diyor. Ama nereye?

Böyle zamanlarda temiz aydınlık bir yer olmalı. İnsanın oturup önemsiz şeyler düşünebileceği, rüzgârı düşünebileceği, temiz, aydınlık bir yer...

Gösteri, Kasım 1992

[1] "Tezer Özlü'ye Veda...", Fatih Özgüven, *Cumhuriyet Kitap*, 31 Ağustos 1990, Sayı: 28.
[2] "Tezer Özlü'nün Dünyası", Sennur Sezer, *Varlık*, Mart 1992.
[3] *Tanrılar, Mezarlar ve Bilginler*, C.W. Ceram, Remzi Kitabevi.

Tezer Özlü'de Ölüm ve Yaşam Çatışması

Gültekin Emre

Tezer Özlü, ölümün izini sürdü 43 yıl. Ölümü aradı, ölümü özledi ve ölümü sevdi; yaşamayı sevmesi gibi, yaşama sarılması gibi sevdi ve sarıldı ölüme de. Ferit Edgü, *Kalanlar*'ın önsözünde şöyle yazıyor: "Ölümün kokusunu (korkusunu değil) / çok genç yaşlarda içine çekmişti. Bu nedenle olsa gerek, yaşamakla yazmak arasındaki sınırı silmek istemişti."

Sınırsız bir yazardı Tezer Özlü. Yayımlanan dört kitabında bu sınırsızlığı, özgürlük tutkusunu ölüm ve yaşamla iç içe ele alır, işler.

Tezer'le Berlin'e DAAD bursuyla geldiğinde tanışmıştım. Yıl, 1982. Öykülerindeki ve romanındaki ölüm tutkusuna takıldığımı, adeta tutulduğumu söylemiş ve bunları yazmak istediğimi söylediğimde, ölüm üzerine konuşmuştuk uzun uzun Berlin'in ünlü kahvelerinin birinde. Tezer öleli yedi yıl oldu ve ben onun kitaplarını birçok kez okuduğum ve notlar aldığım halde, bir türlü ardından yazamadım. Birkaç ay önce Tezer'in metinlerine yeniden daldım. Bir yandan Kafka, Svevo, Pavese de yaşamıma Tezer'le birlikte bir kez daha girdiler.

Tezer'in yazdıklarının izini sürerek *ölüm*'e doğru yol alışının tarihini çıkarmaya çalıştım:

Eski Bahçe / Eski Sevgi (yeni basım, 1987) kitabının ilk öyküsü "Dönüş"te *"Ben de öldüm"* diyerek karşımıza çıkıyor Tezer. Sonra da sürdürüyor ölüm temasını: *"Babam da. Hepimiz."* Çocukluk izleğinin peşine takılan bir çocuğun duygulanımlarıdır öyküden yan-

sıyan. *"Oturduğum masanın kenarında her gün kendime yeni yeni ölümler hazırlıyorum."* Hasta bir çocuğun sayıklamalarıdır buzlu camlar ardından bir görünüp bir kaybolan biçimler. *"Bense ölümleri tatmak istemiyorum."* 1964'te yazılan öyküde yitirilmiş bir sevginin peşinden geriye dönüşlerle anımsanan bir geçmiş yatmaktadır. *"Ve sonra kendimi onunla birlikte gömeceğim."*

Ninesinin kaybolmasıyla başlayan bir korku, onu hiç yalnız bırakmadı yaşamı boyunca. Ninesine, çocukluğunun görüntülerine, onu biçimlendiren geçmişe durmadan geri döner Tezer. *"Burada hiç kıpırdamadan ölmemek için."* Düşünceler ona hep korku verir. *"Bir gün boşalırken ölmek istiyorum."* Başka kentlerde, başka odalarda, başkalarıyla birlikte olsa da, *"Kimin kimi öldürdüğünü bilemiyorum. Ortada bir ölü var. Ya o. Ya ben"*. İlişkilerin ardından kendini kapıp koyuvermez Tezer. Kopan ilişkilerde onu üzen tek şey, ilişkinin yok oluşudur. Peşinden gelen, kendini hiç kendine bırakmayan şeylerden çok çekmiştir o. *"Bırak beni artık. Bu camdan çırılçıplak aşağıya atlayacağım, sana karşı değil bu. Çocukluğuma karşı. Bu kente, bu eve, bu halılara, bu değişmeyen her şeye, bu ölmeyen herkese karşı. Yaşlı halimle ne değin mutlu olacağım, genç bedenim ölü olarak bu dar sokakta yatarsa."* Hep ikiz görüntülerden kurtulmaya çalışmıştır o. Kurtulamadığı ikiz yaşamlar, düşünceler, sevgiler onu ölüme doğru iterler durmadan. *"Ortada iki ölü vardı. Hem o. Hem ben."*

Kendisi büyürken, ninesinin yavaş yavaş ölümle sarmaş dolaş olması onu hep derinden etkilemiştir. Yalnızlığı artıyordu ninesi ölümle pençeleşirken. *"O öldü. Hiçbir şey anlamadım onun ölümünden. Korkmadım da... Bir kadın beni oyuncaklarla oynamaya zorluyordu. Sanki şimdi bir başkasının ölümünden bir şey anlıyor muyum?" "Kendi ölümümden?"* Ölümü bir yere oturtamaz, anlayamaz ölümün nedenini. Kendisininkini de. *"Ölümümü anlamadan büyüdüm."* "Kar" öyküsünde karın farkına pek varılmaz. Bir yerde, *"Kar onların dizlerine geliyor"* diye yazar.

Tezer Özlü'nün öykülerinde mekân çok değişiktir. Çocukluğunun geçtiği yerlerle Avrupa kentlerinden birisi iç içedir. İstanbul hiç eksik olmaz mekân anlatımlarında. Berlin, Paris, İtalya, İstanbul, Zürih coğrafyası geniş bir dünya çizerler okurların uslarına onun öykülerinde. Onun için her yeni kent birbirinden çok farklıdır. *"İçinde yaşadığım kent, bugüne değin içinde yaşamış olduğum tüm kentler siliniyor, geriye çocukluğum bile kalmıyordu."* Oturduğu evde *"her şey ölüyor"*dur. "Navona Alanı" (1967), daha çok dış gözleme

dayalı bir öykü. *"Bütün olaylar, benim dışımda oldu bitti, ben yalnızca günleri ve saatleri bildim."*

Bir öyküsüne "Gabuzzi" adını verir. *"Gabuzzi kimdir ya da nedir/ ben gabuzzi'yi tanıdım mı"* belli değildir ve bu bir sorundur. *"Manik depressivler kendilerini değil başkalarını/ öldürürler"* diye yazdıktan sonra soruyor; *"Ben kimi öldürdüm beni ya da bir başkasını mı"* belli değildir. O, yatılı okulda okumuştur ve burada bir yabancı dil öğrenmiştir. Yaşamı, orada, rahibeler gibi geçmiştir. *"Hiç kimseyi öldürmedim ben"*, *"hiç ölmeyeceğim işte"*. Bir karşı çıkıştır bu hastalığa, ruhsal baskılara. *"Ölüme ölmemekle karşı çıkıyorum/ ölmemek de bir çeşit ölüm mü."* Aslında *"içim seviniyor gene"* diye düşünür. Sevgisiz duramaz o, sevmeden duramaz. 1968'de yazılan öykü, hastalıklara doğru giden yolda olunduğunu imliyor.

"Amerikalı Komşum Willy"se (1968), *"ölüme giden yol"*un çok uzun olduğunu sergiliyor. İtirafları sarsar okuru: *"İntihar etmek istedim iyi ettiler/delirdim gene iyi ettiler/artık yapılacak bir şey kalmadı"*, *"öldürün beni"* diye bağırır hastanede. Acılar, bunalımlar, umarsızlıklar, *"ölüm isteği bir hastalık değil"* dedirtir ona. *"İnsan ölülerin arasında ölünce yaşamamalı"* diye düşünür. Müzelerde gördüğü *"mezarlar"* ona, *"mutlu"* ölümleri anımsatır. Babasına öleceği *"evi"* göstermek ister, *"onunla birlikte öldükten sonra oturacağımız evi"*. Sayıklamalar sürüyor: *"Annemle babamın ölümlerinin benimkinden daha /önemli olduğunu/ söylüyorum/ kimseyi gömmek istemiyorum ben/ ve kimsenin de beni görmmesini."*

"Motorcu İbrahim'in Bahçeli Evleri" (1971) öyküsünde ölüm sözcüğü ve düşüncesi hiç geçmiyor. Sonraki öykülerde de; "Cafe Boulevard" (1973), "Diskotek Brazil" (1975), "Eski Liman" (1976), "Hayalet Oğuz" (1976). "Hayalet Oğuz", Cağaloğlu'nun en renkli tiplerinden biridir. Dostların yanında geçen bir yaşamı peşinde sürükleyen Hayalet Oğuz ölmeden *"dört gün önce"* kendi ölümü üzerine *"şaka"* yapabilen ender insanlardan biridir. Ölmeden önce tıraş olup öyle gider hastaneye Hayalet Oğuz. Tezer'in sevdiği ve değer verdiği insanlardan biridir. Onun ölümünden çok etkilenir Tezer.

Eski Sevgi bölümündeyse, kitabın daha çok tedirgin öyküleri yer alıyor. 12 Mart dönemine ve sonrasına rastlayan öykülerde öldürülmeler, ölümler, toplumdaki kargaşalıklar hemen göze çarpıyor. *"Birden aklıma her şey geliyor. Ölenler, öldürenler, öldürülenler, ölmeyip yaralananlar, yerlerde yatan cesetler, patlayan silahlar, siyasal söylevler, sokaklarda ellerinde plastik bidonlarla dolaşan kentliler..."*

"1980 Yazı Güneşi" (1980) metninde *"Temmuz sıcağı en çok ölüme benziyor"* diye yazıyor. *"Yaşamlarında, yaşam ve ölümleriyle hesaplaşmayanlar, güç ölüyor, kendileri ile birlikte tüm dünya ölsün istiyorlar"* diye düşünürken yaşama da farklı bakıyor. *"Yaşamı doyarak yaşamak gerek, yaşamı insafsızca yaşamak gerek. Yaşam sert. Yaşamı sert yaşamak gerek. Aşırı duyarlıkları, garip aile bağlarını zamanında yenmek gerekiyor. Kendi kendine cesur olan insan, neden ölümünü cesur ve istekle ölmesin? İstekle yaşayan insan neden istekle ölmesin?"*

Tezer, hastanede yatarken çatışmada öldürülenlerin cesetleri getirilir hastaneye. Tedirginlik, korku ve kuşku tüm ülkede kol geziyordur. Ölüm insanların *"sırtlarında, kafalarında"*dır. İnsanlar, *"Neresinden tutacaklar bu ülke üzerine tepeden kâbusların en büyüğü olarak inen, çöken yaşamı?"*

1981'de yazdığı "Öğleden Sonra" başlıklı metinde, Tezer, ilk kez kanser olasılığına değiniyor. *"Ölümle kavga* (Faust ve Neruda'nın anıları yardımına yetişti bu işte), *kanser korkusu sorunu zaten pek yoktu. Atom bombaları sorununa gelince: Savaş çıkarsa herkesle birlikte yok olurum."* Ölümle gırgır geçer gibidir.

Hastanede yatarken günde 60 sigara içen Tezer, Berlin'deki Stein alanında bulunan bir pastanede içtiği "r6"ların *"yeterince zehirli"* olmamalarına hayıflanır. Postanede Ganalı bir gençle tanışan Tezer, ona, *"... hayır hayır hiçbir şeyin zamanı yoktur, hiçbir şeyin zamanı yoktur, tam tersine, zaman kalmayan şeyleri yapmak daha önemlidir"* diye bağırır.

"Eski Sevgi" (1982), Berlin'deki bir kırgın günü, bir meyhane ortamında ele alıyor. Eski bir gemiye benzeyen bu meyhane ona, "Haliç"i anımsatır. *"Yaşı olmayan biriydi. Tıpkı ölüm gibi."*

Çocukluğun Soğuk Geceleri romanının ilk basımı 1980'de Derinlik Yayınları'nca yapılmıştı, daha sonra Ada Yayınları'nca yeniden basıldı. Tezer, bu romanında, çocukluğunun izlerinde yürür gibidir. Çocukluğuna geri dönerken, onu etkileyen, onda derin izler bırakan gözlemlerle yol alır. Sonra hastane günleri, iyileşme/iyileşmeme sıkıntıları, yakınları ve çevresiyle birlikte romanın örgüsü içinde yer alır.

Ev bölümünde, çocukluğunu elinden tutup gezdirirken, birden ölümün elinden tutar. *"Ölüm düşüncesi izliyor beni. Gece gündüz kendimi öldürmeyi düşünüyorum. Bunun belli bir nedeni yok. Yaşansa da olur, yaşanmasa da. Bir kaygı yalnız. Beni, kendimi öldürmeyi denemeye iten bir kaygı."* Kaygılardan, belirsizliklerden, korkulardan yo-

la çıkarak yaklaşıyor ölüme. Sanki ölümle flört ediyor. "*Karanlık bir gecenin geç saatinde kalkıyorum. Herkes her geceki uykusunu uyuyor. Ev soğuk. Çok sessiz davranmaya özen gösteriyorum. Günlerdir biriktirdiğim ilaçları avuç avuç yutuyorum. Kusmamak için üzerine reçelli ekmek yiyorum. Genç bir kızım. Ölü gövdemin güzel görünmesi için gün boyu hazırlık yapıyorum. Sanki güzel bir ölü gövdeyle öç almak istediğim insanlar var. Karşı çıkmak istediğim düzen var. Karşı çıkmak istediğim evler, koltuklar, halılar, müzikler, öğretmenler var. Karşı çıkmak istediğim kurallar var...*" Bir haykırıştır onun yaşamı. Her şeye karşı çıkarak özgür kalmak ister. İntihar, pek çok kez düşündüğü ve denediği bir yoldur özgürlüğü için. Başaramaz, kurtarılır hep. Sürekli sayıklamalar, sayrılıklar, sanrılar... "*Birazdan ölüm beni alacak*" diye bekler hep. Ölümle buluşmak en büyük özlemidir. İntihar düşüncesi peşini bırakmaz, intiharına izin vermez çevresindekiler de. "*Çoğunluk gibi doğal ölümü bekleyeceğim*" der sonunda. Bunni'nin "*ölümü bütün ağıtlardan ırak*"tır, kendisiyse hep ağıtlara sarılır.

"*Ölüm. Tanrıyla birleşme*" diye öğretmişlerdir ona, okulda Goethe'nin bir şiirini öğrenirlerken. Soruyor, bakalım nasıl yanıtlayacaksınız kendisinin de yanıt veremediği sorularını: "*Hiç düşündünüz mü? Ölen bir insanı gerçekten bir kez daha görebilir misiniz? Ölen bir okula gidebilir misiniz? Ölen bir evde uyuyabilir misiniz? O yıllar öldü. O yılları bize öldürecek biçimde yaşattılar.*" Romanın 2. bölümü olan *Okul ve Okul Yolu*, daha çok okulun onda bıraktığı kalıntıları, izleri temizlemeye çalışır gibi olduğu bölümdür.

Çocukluğun Soğuk Geceleri'nin 3. bölümü, *Leo Ferre'nin Konseri*, Tezer'in Berlin, Paris gibi kimi Avrupa başkentlerindeki yaşamlarından kalanları süzdüğü bölümdür.

"*... Dünya hızlandı. Beynim kafamdan uçuyor beynimle düşüncelerimi sınırlamam olanaksız. Willy beni izliyor. Tabancalarından biriyle beni öldürmek istiyor. Beni öldürmek istiyorlar. Her şey düzenlenmiş... Beynim uzaya atılmış gibi. Uyuyamıyorum. Kafamın içinde durdurulmaz bir düşünce akımı var... Hastalanıyorum.*" Sonra sokağa fırlar. "*Beni öldürecekler!*" diye bağırır, kendinde değildir. "*Şimdi artık dünyayı ben yönetiyorum.*" Sayıklamalar içindeyken, "*ölsen ne olur*" diye düşünür ölüme çok yaklaşmışken. Beklediği, her zaman beklediği ölümdür: "*Biraz sonra gözlerimi kapayınca öleceğim.*" Günün bir sloganını değiştirerek yineler ölüme yaklaştığını: "*Ölüyorum, devrimci mücadeleyi bensiz sürdürün.*" Yaşamı, gerçekten büyük mücadeleler içinde geçmiştir Tezer Özlü'nün. Peşinden hiç ayrılma-

yan sanrılarla, sayrılıklarla, korkularla, kuşkularla, hastanelerle, ilaçlarla, doktor ve hemşirelerle mücadele ede ede yaşadı. Ne de olsa, *"İnsan ölümünü kendi kendine ölüyor"*.

Romanın son bölümü, Yeniden Akdeniz'dir. Ölümü bir günlük olay olarak düşünen Tezer Özlü, güzel yaşama bakışını da şöyle yansıtıyor *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nde; arkadaş ölülerinin başında: *"Daha güzel yaşam diye bir şey yok. Daha güzel yaşamlar öteler-de değil. Daha güzel yaşam başka biçimde değil. Güzel yaşam burada. Taksim Alanı'nda. Turşu, pilav, simit, çiçek, kartpostal satan, ayakkabı boyayan siyah kalabalık içinde. Trafik tıkanıklığından yürüyemeyen arabalar, egzoz kokusu, alana yayılan sidik kokusu, gözlerimiz, duygularımız önünde açılan bu kara kalabalıktan başka yerde, daha başka biçimde bir güzel yaşam yok. Güzel yaşamın sınırları, ölen, gömülen arkadaşlarımızın yaşadığı kadar."*

Tezer Özlü'nün yaşamına ışık tutan kitaplardan biri de *Yaşamın Ucuna Yolculuk* (1984) kitabıdır. Kitabın özgün başlığı *"Bir İntiharın İzinde"*dir Almanca metinde. Ferit Edgü, Tezer'e yazdığı bir mektupta, *"Bir İntiharın İzinde* müthiş bir kitap. / Çok müthiş bir kitap./ Yıllar var ki böyle bir metin okumadım / Bana gençlik yıllarımda, Rimbaud'yu, Lautreau-mont'u/ daha sonra Kafka'yı, Rilke'yi, /Hölderlin'i keşfettiğim günleri yaşattı" diyecektir.

Yaşamın Ucuna Yolculuk'ta Tezer Özlü, Svevo'nun, Kafka'nın ve Pavese'nin izlerini sürer. Bu üç yazarın yaşamları, yazgıları, yapıtları Tezer'de düğümlenmiştir sanki. Kitaplarını, anılarını, günlüklerini sürekli okur. Yetinmez bu okumalarla, kalkar Çekoslovakya'ya, Prag'a, İtalya'ya gider. Onların soluduğu havayı solumaya, onların yaşadığı ortamlarda onlarla bütünleşmeye gider.

Berlin'den Anadolu'ya, çocukluğuna, sevdiği yazarların kitaplarına, dünyalarına gider/gelir durmadan. Acılarına takılır, yalnızlıklarına tutulur. Ona *"Günler yetmiyor. İnsan olmak yetmiyor. Sözcükler, diller yetmiyor"*dur. *"Acıları mutluluk olarak nitelendirmeye karar"* verir. Yaşamının *"en mutlu anlarında da aynı güçle acıyı"* duymuştur. *"Acıların ötesinde bir beklentisi vardı: Kendi dünyasının beklentisi."* Berlin'in Storkwinkel sokağındaki evinin balkonunda düşüncelere, geçmişe dalmadan edemez. Zaman zaman kendini *"tüm insanlıktan daha güçlü"* duyumsar, ama kendini *"aynı anda çıplaklıklarından sıyrılmaya çalışan, ağaçlar kadar da bırakılmış"* olarak düşünür. *"Özellikle ben'in ben'i bıraktığı anlarda."* *"Oysa yaşam ölümle, ölüm yaşamla tanımlı"*dır onun için. Aslında *"Her varoluş kendisiyle*

birlikte ölümü"de getiriyordur. Kendine döner Tezer, kendini deşmeyi sürdürür balkonda otururken: "*Yaşamın, daha doğrusu yaşamın ortasında, tüm özlemlerimin doyumsuz kaldığını nasıl da algılıyorum. Ama artık yorulmaksızın arama yok. Aranan yaşantılar arandı, yaşandı. Bir kısmı gömüldü. Yeniden toprak oldu.*" "*Doyum içinde ayrılacağımı sandığım bu yaşamdan, zaman zaman algılıyorsun ki, hiç de doyumlu ayrılmayacaksın. Hiç yaşanmamış gibi. Doymak mümkün mü?*" Balkonda otururken yaşamının çeşitli dönemleri önünden bir bir geçer. O, artık "*ölümü bekle*"yen biridir. Yaşadığı kentler içinde hiçbiri "*... Berlin kadar ölümü... Berlin kadar yaşamı*" düşündürtmez. Berlin, Tezer'in betimlemesiyle, "*Yarısı Doğu, yarısı Batı, arası Türkiye olan*" bir kenttir. Bu kentte ve her yerde "*Hiçbir sevginin ardından*" gidemez. Çünkü, onun için, "*Sevgi inandırıcı değildir. Düşüncelerin bulduğu, düşüncelerin biçimlendirdiği bir durumdur. Düşünüldüğü oranda büyür, derinleşir, büyütülür, derinleştirilir, ne denli düşünülürse, o denli büyür*" diye düşündükten sonra, "*Yaşam gibi, ölüm gibi*"yi de eklemeden geçemez.

Neler neler de anımsar Tezer! "*Ölümün bana ilk kez kaldığım evde bir çocuk cesedi olarak göründüğü yağmurlu bir gün. Dokuz yaşında bir çocuk cesedi.*" Bu da onu, ölüme biraz daha yaklaştırır. Ölmek için bile tanıdık yerleri yeğler o. Geçmişe çevirmişken bakışlarını, "kanserden" ölen yakınlarını da anımsar. Berlin'deki yaşlı kadınlarda da gezdirir bakışlarını. "*Bu yeryüzünde her şey olmak isterdim, ama Berlin kentinde yaşlı, yalnız bir kadın olmak asla.*"

O, "*Hiçbir yerden*", kendinden başka, gelmeyen bir yazardır. "*Yaşayan bir rüzgâr*"dır. Kendi üzerinde kurduğu "*egemenlikle ölümü de*" büyütmeye çalışır durmadan. "*Yaşamım, ölümüm her yaşam, her aşk ve her ölüm olmalı.*" Böylece sürekli bir yolcudur o, ölümle yaşam arasında.

O, ölü gövdesinin "*ne olacağını düşünmek bile*" istemez. İstanbul'u çok sevmesine karşın, orada bir mezarı olsun istemez, ama şimdi orada yatıyor.

Ona göre insan, bir başkasıyla "*ya da herhangi bir olguyla arasındaki ilişkiyi biçimlendiremezse, bu ilişki yok demektir*". Onun biçimlendirebildiği "*bu durgunluk, rahatlatıcı durgunluk, sevindiren durgunluk belki de*" onu "*yenen tek duygu: Hem yaşayan, hem de ölü*" onu. Sonsuz sevmek isteğini herkese dağıtmaya çalışan bir sanatçıdır o. Onun için o, bir başına olduğu "*bir yüksekliğin en ucunda*"dır; inemez, yaşayamaz ve ölemez. O, "*tepelerin insanı*"dır. Sınırsızdır,

kendini hiç kısıtlama gereği duymaz. Resimleri sözcüklere dökmek yerine, hep kendi derinliği ve karanlığında tutmuş, onların kendisine *"işkence etmeleri"*ne izin vermiştir. Yaşamı, *"gitmek olarak"* algılayan bir yazardır o. *"Kalıplardan kaçmak için gidiyorum. Gitmekten yılmayacağım. Kentlere gitmek, kocalara gitmek, geri dönmek, ülkelere gitmek, tımarhaneye gitmek, gene gitmek, gene gelmek, hiçbir şey yıldırmayacak beni."*

Tezer Özlü, *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'ta sevdiği yazarların izini sürerken, kendi izini de sürer. Çevresine, geçmişine bakışını –yer yer– itiraflara döker: *"Sizin düzeninizle, akıl anlayışınızla, namus anlayışınızla, başarı anlayışınızla hiç bağdaşan yönüm yok. Aranızda dolaşmak için giyiniyorum... Yaşamım boyunca içimi kemirttiniz. Evlerinizle. Okullarınızla. İşyerlerinizle. Özel ya da resmi kuruluşlarınızla içimi kemirttiniz. Ölmek istedim, dirilttiniz. Yazı yazmak istedim, aç kalırsın, dediniz. Aç kalmayı denedim, serum verdiniz. Delirdim, kafama elektrik verdiniz."* Dedikten sonra, *"Hiçbir yerde olmayacağım. Hiçbir şeyi benimsemeyeceğim"* diye sürdürür yargılarını sıralamayı. *"Her insan ben değil miyim."* Bu nedenle Tezer, *"insan ilişkilerini değiştirmek için"* yaşar. Bu dünyaya henüz doyamadığını da şöyle dile getiriyor: *"Henüz rüzgârlara doydun mu. Sor kendine... Henüz bulutlara doydun mu. Yeterince haykırabildin mi henüz."*

Tezer Özlü, Svevo'nun peşindeyken, yazına ilişkin düşüncelerini de şöyle değerlendiriyor. *"Edebiyatın aşk, çelişki, acı, gözyaşı, intihar dolu derin yaşamı. En güvendiğim duygum, en sadık dünyam."*

Gençken de *"hem yaşlı, hem çocuk"*tur o. Tüm yaşama cesaretini *"ölülerden"* alır. *"Anlatılarında yaşadığım ölülerden. Bu kahrolası dünyayı, yaşanır bir dünyaya dönüştürmeyi başarmış ölülerden. Dünyanın ihtiyacı olan, her olguyu vermiş, söylemiş, yazmış ölülerden."* İşte bunun için *"acılar olmadan"* yazamaz o. Karamsardır bu yüzden. Onulmaz bir karamsar hem de. *"Bizi yaşam ve ölüm, sevgi ve yitiklik, çocukluk ve yaşlılık arasında hareket ettiren karamsarlık. Yitmeyen eksilmeyen, giderek güçlenen, bizi aşan karamsarlık."*

Yazarlarının çevresinde, sokaklarında, kahvelerinde, evlerinde bulvarlarında, mezarlarında çıktığı bu yolculuk içinde çatışıp duran iki ben'i birleştirir. Ayrıca bu duygu da ona kaçma isteği verir. *"Her şeyden, her şeyden. Bütün çocukluklardan, bütün acılardan, bütün sevgilerden, bütün doyumlardan, bütün gecelerden, bütün günlerden, ölerden, evliliklerden, aile bağlarından, her genç aydan, her ülkeden, her sınırdan, her sınırlılıktan, alışkanlıklardan, her dünyadan, her*

öteki dünyadan, her yaşamdan. Her gece ölüyorum. Sonra ölümden kaçıp yeniden canlanıyorum." Tezer için "*Her yirmi dört saat, hem yaşam, hem ölüm*"dür.

Ahmet Oktay, *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'a ve Tezer Özlü'ye ilişkin şunları yazıyor: "*Yaşamın Ucuna Yolculuk* adlı son kitabında, Tezer Özlü'nün peşinde dolandığı ana izlek Cesare Pavese'nin intiharıydı. İnsanın daha 40'ını aşmadan ölüm düşüncesine kapılması, eğer hep sınırda yaşamayı seçmişse, bana hiç de tuhaf gelmiyor. İntihar bireysel/ kişisel bir sorun elbet, ama aynı zamanda toplumsal bir sorun da. Ne diyordu Artaud: 'Beni intihar ettiler.' Tezer intihar etmedi ama kendimi onun böyle bir ölümle ölmüş olduğu duygusundan kurtaramıyorum bir türlü." (Milliyet, 1.3. 1986)

Kalanlar, Tezer Özlü'nün ölümünün ardından derlenen metinlerden ve cümlelerden / aforizmalardan / notlardan oluşuyor. Kitap için Ferit Edgü, "Yaşadığı anların notları" diyor.

Tezer'in itirafları, metinlerine yer yer serpiştirilmiş olarak sürekli karşımıza çıkıyor. Alıntılamadan geçilmesi mümkün değil. 31 Ekim 1982'de, Berlin'de, yazdığı güncenin girişi de çok ilginç itirafları içeriyor: "*Yirmi yaşım ile otuz yaşım arasında aklın bittiği yerleri ve çıldırmanın sınırlarını aradım. Çıldırmanın beni ne kadar ilgilendirdiğini biliyorum, bu yüzden onu kendi kafamda ve beynimde yaşamaya kalktım.*"

Düzen ve güvenden ürker, ürkütücü bulur bu iki sözcüğün içerdiği anlamı.

Özlemsiz bir yazar mıdır Tezer Özlü? "*Özlemlerim kalmadı. Ben aslında sürekli özlüyor ve bir özlem durumunda yaşıyorum. Bu yüzden özlemlerim yok.*" Artık, o, umutsuzdur da, daha doğrusu pek çok şeye ilgisizdir de; "*... yaşama ve ölüme karşı duyduğu*": "*Aynı umursamazlıkla dolaşır.*" İlk kez ölüme karşı ilgisizdir. 31 Ekim 1982 tarihli günlüğünde saat 18.06 olanında, "*Yarın 1 Kasım. Ölme ayı... Kasım-ölme ayı*" diye yazar. Demek ölüme olan ilgisi kesilmemiş. 6 Kasım tarihli günlükte, "*Benim de tek avuncum acı çekmek değil miydi?*" diye sormadan edemez. Acısız yaşayamayan bir yazardır o. Aynı günlüğün sonunda ölüm vasiyeti gibi şunları yazar: "*Ben Akdeniz'de güneşin altında öleceğim. Kendime* Tender is the Night *okutacağım ve moda olan şarkılardan birini çaldıracağım. 'Felicita, felicita' gibi bir şarkıyı örneğin. Başka bir şey istemem.*" 30 Aralık'ta Bonn'da yazdığı günlüğünde zamanının kalmadığını, ölüme çok yaklaştığını

sezdiriyor bize. *"Uzun zamanım kalmadı. Önümde kalan zaman benim zamanım, benim can sıkıntım, benim Hiç'im, ama benim olacak."* 1 Ekim 1984 tarihli Zürih'te yazılmış günlükteyse, zamanının kısaldığını iyice belli ediyor Tezer Özlü: *"Acı içinde sevinç, gerilim ve rahatlık, insanlar arasında yalnızlık, ölüm özlemi içinde yaşam, günlerin uzantısı olan geceler, gecesiz gündüzler, sonsuz sokaklar, sokaksız sonlar."* Tarihsiz bir günlükteyse, daha acı şeyler yazılı: *"Bıraktım. Bıraktım... Ve bana ölümsüzlüklerin sonsuz acıları kaldı. Ben, insan olma çabasının sürekli üstüne giden ben? Artık beni benden alsınlar..."*

Yazının sonuna geldik. Tezer Özlü'nün yazdıklarının izinden yürüdük birlikte. Biliyorum, bu, uzun bir yürüyüş oldu. Genişçe alıntılar yaptım. Kendi yorumlarımdan öte Tezer'in yazdıklarına kulak verelim istedim. O, *"Yaşamaya belki de her şeyin bittiği bir yerde"*n başlayan eşsiz yazarlardan biridir.

"Sonsöz Gibi"deki şu cümlelere takılmamak, tutulmamak elde mi? *"Ceset, kokmuş ettir. Güzel, peynir ne? Sütün cesedi."*

"Ben bendim. Zaman yaşanmış zamandı. Birkaç yaşanmış gün de eklenmişti bu zamana."

Yazdıkları dış dünyaya karşı birer savunmadır. Yazı yazmak, yaşamın kendisidir, ama yaşamak daha gerçektir. *"Sözcüklerle yaşamın derinliğini vermeye hiç olanak yok."*

Tezer Özlü'yü, kendi yapıtlarının içinde izlemeye çalışsam da, anlatacak sözcükleri bulmakta güçlük çektim.

Tezer, 43 yıl yaşadı. Acı çekti. Çektiği acılarla mutlu oldu. Ölümü aradı, ona kavuşunca da mutlu oldu. Ölümsüz metinler bıraktı. Yani hep aramızda, ölümsüzleşti.

Gösteri, sayı: 51, Haziran 1993

Sınırları Zorlayan Kurtuluşun Eşiğinde Elli Yıl

Necmi Sönmez

Tezer Özlü (1943-18 Şubat 1986) ile hiç karşılaşmadım. Onunla hiç konuşmadım. Onun yaptıkları benim yapmayı isteyip yapamadıklarım. Onun yazdıkları benim yazmayı isteyip yazamadıklarım. Karşı taraftaki "doğru partnerim" olduğunu sanıyorum. Kısa sayılabilecek bir yaşam, yaşanmışlığı gösterişe bulaştırarak, ya da çırılçıplak soyarak ele alan dört kitap; *Çocukluğumun Soğuk Geceleri, Yaşamın Ucuna Yolculuk, Eski Bahçe Eski Sevgi, Kalanlar.* Sevginin ötesinde bazı şeyleri paylaştığım, konuşabildiğim bir yazar Tezer Özlü. Şimdi, ölümünün beşinci yılında bir anma yazısı olarak kaleme almıyorum bu yazıyı. Onun tüm yaşamını ya da yazdıklarını soyutlayabildiğim nesne bir düzine çengellli iğne. Bu çengelli iğneleri bazen el derime sokabiliyor. Canımı acıtmadan ellerimi çengelleyebiliyorum.

Bir yazar ya da kurtuluşunu arayan bir birey olarak Tezer Özlü'nün yerini belirlemek ilk bakışta oldukça zor olarak görülebilir. Yazınının etkinlik alanı nedir? Bir iç dökme mi? Yaşamın sınırlarını zorlamak mı? Ben yaptım işte demeden ben buyum demek mi? Tezer Özlü parçalanmış metinler arasındaki kurgunun öncülerinden biridir de, denediği ya da yaşadığı hayatı örneklendirmek için mi kendini yazar? Kuşkusuz ki, yazarlık serüveni başından sonuna değin aynı yolu izlemiştir. Geçmişini, geçmişin çok gerisindeki benliğini arayan bir yazarın tutumunu gösterir. Önceleri Varoluşçu

kuşağın etkilendiği yazarların Kafka'nın, Beckett'in, Celine'in gölgesinde yazdığını, en sonundaysa "açıkta" yani ustalarından, tutkuyla bağlandığı yazar sevgililerinden bağımsız, kendinde noktalanan bir tarza vardığını görebiliriz. Bağlandığı yazarlardan ona geçen, yazın tekniği ya da metinler arası ilişkiler değil, daha çok bir tutum, yaşam karşısındaki tutumdur. Yazma eyleminin onda edindiği kimlik "çift anlamlı". Ailesini, yakın çevresini, kendisini ele alırken her zaman bir yazar olmak istediğini, dolayısıyla temel kaygısının hep "kendimi nasıl yazmalıyım" olduğu kesindir. Yazını şehirler ya da coğrafya karşısında üstünkörü gibi gözükür. Şehirler gezgini ya da serseri ruhlu gezginkadın imgesi yazınına ender tatlar çeker. Türk yazarlarının yabansı kaldığı bu tat, onda sahicidir. Bir noktadan sonra ne yazarsa yazsın coğrafyanın içine giriyor.

Gökyüzü, ağaçlar, göller hatta o "ahşap ev imgesi"ni sallayan soğuk rüzgârları, yelleri ve fırtınaları bile, yaşamın kendisini savurduğu gibi cümlelerinin üzerinde estirir. Üçüncü kez okunduktan sonra cümlelerinin anlamından çok çığlığı, haykırışlarıyla baş başa bırakır okuru. Bu çığlıklar, ister Anadolu'nun (o çok sevdiği) bozkırlarında ister Orta Avrupa'nın kentlerinde isterse İstanbul'da olsun bir coğrafyanın etkisini taşır. Kısa soluklu paragrafları içinde kendi kuşağının hiçbir üyesinin deneyemediği "açıklığa" ulaşması da değiştirdiği coğrafyaların sonucudur. Coğrafya karşısında bir tür anamorphose (nesnenin aynada görüntüsü, boyutları bozularak, değişerek yansıma) söz konusudur Tezer Özlü'de.

Yazmak onun için neyi ifade ediyordu? Belki de dünyayı tamamıyla parçalamayı, sonra yeniden kurmayı. Ama parçaladıkları daha da ufaltmayı sevdiğini, acılarını, acı çekmesi sevgiymişçesine kabullendiğini bildiğimize göre, çelişkilerini kendi öznelliğine varmak için kullandığına varabiliriz. Hangi anadilden gelirse gelsin, hangi ülkede yaşarsa yaşasın o dile, o ülkeye hep yabancı kalmayı tercih edeceği kesindi. Deliliği söz konusu olunca, bu delilik toplumun ona vurduğu bir yapla. Akıl hastanelerine yatırılmasının yazını üzerinde tanımlama yapacak değeri yoktur. Ama kitaplarını yapılandırabilir. M. Foucault'un söylediği gibi, Tezer Özlü'ye yapıştırılan deliliğin hiçbir aşkın içeriği yok. Kendini olduğu gibi yansıtmak, maskesiz olmak istiyordu, kavrayamadılar. Kendine çektirilenleri anlatırken tüm yaşam zorluklarını başarılı bir yazınsal öğe olarak kurgularına sokması beni daha çok ilgilendiriyor.

Öylesine içli, öylesine derinlere ulaşan çığlıklar atabilmesi için kökeni açık bir çelişkiye (toplumla uyuşmazlığa) ihtiyacı vardı. Belki de topluma-karşı-bir- davranışı, intiharı tercih etmesini, yaşadığı toplumdan kendini dıştalama arzusuna bağlayabiliriz. Ne yazık ki, yakın çevresi de, bu açık yaşamı, olduğu gibi görünme özelliğini kavrayamadı. Tezer Özlü'nün bugün bile üstü kapalı duran özelliklerini açmak için öncelikle saygılı olmak gerekiyor.

O sınırları zorlayan kurtuluşunu bulmuştu. Kurtuluşunun eşiği olarak yaşamını, yazma zorunluluğunu kabul ediyordu. Yaşamı iki ayağı ile tepmesine rağmen yazdıklarının geri planındaki "o anı" yaşıyor olmanın mutluluğu, metinlerinin derinliklerinde gizlidir. Kalemini sadece dünyayı ve kendini kınamak için eline alan yazar. Bunu yaparken hiçbir zaman acıklı değil. Kendi figürünü masasına yatırıyor. Belli uzaklıklardan kendine baktığında sürekli "başka şeyler" görmesi bir çeşit söylem sarhoşluğu olabilir mi? Tezer Özlü bu sarhoşluğu loş bir ışıkla aydınlatmayı başarıyor.

Yazın, sayı: 56, Eylül 1993

Ex-Libris

Necmi Sönmez

"'Denizin dümdüz yüzeyi boyunca sonsuza dek böyle gidebileceği duygusuna kapıldı.'

Sordukları zaman, bana ne iş yaptığımı, evli olup olmadığımı, kocamın ne iş yaptığını, ana babamın kim olduklarını sordukları zaman, ne gibi koşullarda yaşadığımı, yanıtlarımı nasıl memnunlukla onayladıklarını yüzlerinde okuyorum. Ve hepsine haykırmak istiyorum. Onayladığınız yanıtlar yalnız bir yüzey, benim gerçeğimle bağdaşmayan bir yüzey. Ne düzenli bir iş, ne iyi bir konut, ne sizin 'medeni durum' dediğiniz durumsuzluk, ne de başarılı bir birey olmak, ya da sayılmak, benim gerçeğim değil. Bu kolay olgulara, siz bu düzeni böylesine saptadığınız için ben de eriştim. Hem de hiçbir çaba harcamadan. Belki de hiç istediğim gibi çalışmadan. İstediğiniz düzene erişmek o denli kolay ki... Ama insanın gerçek yeteneğini, tüm yaşamını, kanını, aklını, varoluşunu verdiği iç dünyasının olgularının sizler için hiçbir değeri yok ki... hiçbir yönüm yok. Aranızda dolaşmak için giyiniyorum. Hem de iyi giyiniyorum. İyi giyinene iyi yer verdiğiniz için. Aranızda dolaşmak için çalışıyorum. İstediğimi çalışmama izin vermediğiniz için. İçgüdülerimi hçbir işte uygulamama izin vermediğiniz için. Hiçbir çaba harcamadan bunları yapabiliyorum, bir şey yapıldı sanıyorsunuz.Yaşamım boyunca içimi kemirttiniz. Evlerinizle. Okullarınızla. İşyerlerinizle. Özel ya da resmi kuruluşlarınızla içimi kemirttiniz. Ölmek istedim, dirilttiniz. Yazı yazmak istedim, aç kalırsın, dediniz. Aç kalmayı denedim, serum verdiniz. Delirdim, kafama elektrik verdiniz. Hiç aile olmayacak insanlarla bir araya geldim, gene

aile olduk. Ben bütün bunların dışındayım. Şimdi tek konuğu olduğum bu otelden ayrılırken, hangi otobüs ya da tren istasyonuna, hangi havaalanı ya da hangi limana doğru gideceğimi bilmediğim bu sabahta, iyi, başarılı, düzenli bir insandan başka her şey olduğumu duyuyorum."

Yaşamın Ucuna Yolculuk

Tezer Özlü'nün yazdıkları kadar okudukları da önem taşıyor. Okuduklarıyla kendini kavrayan, hayatının birçok döneminde tekrar tekrar sevgili yazarlarına sarılan Özlü, herhangi bir kentte, tamamıyla kendine ait bir kitaplık oluşturabilmiş miydi? Bu sorunun yanıtını kesin olarak vermek zor. Çocukluğu döneminde babasının görevi nedeniyle bulunduğu kentlerde düzenli bir okuma alışkanlığının başlangıcı olan çocuk kitaplarını okuyabildi mi? Okuduğu kitaplarla birlikte çekilmiş bir küçüklük fotoğrafı da yok elimizde. 12-13 yaşlarında Fatih'teki babaevinde kuşkusuz ki birçok kitap vardı. Bu kitapların genç Tezer için bir ilginçliği var mıydı. Kurgu olduğu izlenimi uyandırmayan kimi metinlerinde anlattıklarına bırakılırsa ağabeyi Demir Özlü'nün kendine ait bir odası ve kitaplığı vardı. Bu kitaplık, döneminin varoluşçu özelliklerini yansıtan ciltli-ciltsiz kitaplarla doluydu belki de. Belki de, çünkü Özlü ailesinin fotoğraf albümünü sadece kitaplar-aile bireyleri gözüyle alan hiçbir döküman yayınlanmadı şimdiye kadar. Avusturya Lisesi'nde okumak zorunda olduğu kitaplarla isteyerek okuduğu kitaplar arasında bir ayrım yapmak zorluğu her an kendini belli ediyor. Gerçi birkaç metinde Goethe'yi okuduğuna dair belirtiler var ama Goethe'yi okumak hiçbir şey ifade etmediği için (tek başına) kendi kitaplığında neleri taşıyordu, neleri okuyordu az çok tahmin edebiliriz. 18. yaşında intiharı denediği için, buna cesaret ettiği için kendisinin çok güzel bir kitaplığı olduğunu kuruyorum kafamdan. Bu kitaplıkla ilgili olarak başka bir yazı da hazırlanabilir.

Liseyi bitirdikten sonra çıktığı Avrupa yolculuklarında yanına okumak için hangi kitapları almıştır? Belki Anais Nin'in birkaç günlüğünü, belki Isaac Singer'in *Old Love*'ını, belki de Leonardo Sciascia'nın *Tote Richter reden nicht*'ini. Belki kendini yağmur yağan bir Paris sabahında bir bulvar kahvesine oturmuş bulurken yanında hiç kitap olmaması gerektiğine karar verdi. Ankara'da yaşadığı süre boyunca hayatını kazanmak için çalışmak zorunda olması acaba ona dilediği gibi bir kitaplık kurma özgürlüğünü tanıdı mı?

İstanbul'da yaşadığı son evi, kurgularına da kattığı Arnavutköy üstündeki o güzel evi bir kere gördüm. Gidiş amacım çok farklı olduğu için bir koridoru baştan başa kaplayan kitaplara bakmadım, bakamadım. Bu evden görünen Boğaz manzarası daha çok ilgimi çekmişti. Bu manzara yazdıklarındaki imge ile yaşamındaki gerçeklikler hakkında dolaysız bir birliktelik kurduğu için onu inceliyor olmak daha ilginç gelmişti bana. Ama bu evde kendisine ait birtakım izler taşıyan kitaplığı mutlaka vardı. Daha sonra 1982 yılında bir yıl boyunca yaşadığı Berlin kentinde, yazdıkları ile birlikte düşünülürse bu süre, yaşamı boyunca özlemini çektiği boşlukları-sıkışıklıkları kendisine vermiş ve bir yazar olarak en anlamlı yolculuğunu da (Prag, Torino, Milano) bu süre içinde gerçekleştirmiştir. Berlin'deki odası ise severek yanında gezdirebileceği, üzerinde tepe tepe çizebileceği küçük bir kitaplığa sahipti. Sebebini bilemediğim bir his, onun kitaplarını çize çize okuduğunu söylüyor. Ne kadar doğru olabilir bilemiyorum.

Yaşamının sonlarına doğru yaşadığı Zürih kentindeki evini ise, dış cephesine bakmak arzusu ile iki kez ziyaret ettim. Düz renkli bir apartmanın cephesine bakmak, bu apartmanda oturan bir yazarın kitaplığı hakkında bilgiler vermiyordu ama yine de kimi olasılıklar, çağrışımlarla, ileriye/geriye dönük olarak işleyebilen belleği çalıştırabiliyordu.

Tezer Özlü'nün kitaplığı üzerine bir yazı hazırlamaya karar verdiğimde, bu kitaplığın, yazdıkları ve kişiliği gibi olması gerektiğini düşündüm. Sözgelimi sahip olduğu kitapların ön sayfalarına adını yazmış, imzasını atmamıştı. Hiçbir zaman kitaplığı için bir katalog yapmaya girişmemiş hatta rafları ancak kendisinin çözebileceği bir dağınıklıkla yerleştirilmiş bir kitaplık. Tezer Özlü'nün kitaplığı tıpkı onun sahiciliği gibi olmalıydı. İstendiğinde ya da can sıkıntısını defedebilmek için ayıklama yapılabilecek, bu ayıklamalardan kalan boşluğun ve rahatlığın içine gerektiğinde atılabilecek kitaplarla doldurulabildiği bir kitaplık. Yazdıklarındaki ince bazen anlamsız ayrıntılar gibi, kitapların önünde duran binlerce süs-hatıra eşya-kitsch nesneler, eros heykelleri olan bir özel kitaplık. Bir köşede, altı dört tekerlekli küçük bavulumsu çantanın yanında "ne olur ne olmaz" denilerek çıkılabilecek ani bir yolculukta, insanlarla konuşmak istemediğini dile getirebilecek kitaplar da olmalıydı. Kitapların durduğu mekân kesinlikle kapısı kapandıktan sonra sessizliğe gömülen bir oda olmamalıydı. Kitapların ol-

duğu mekânda yaşamda olduğuna dair izler, televizyon, teyp, telefon gibi aletler olmalı, can sıkıntısını dile getirebilecek birkaç poster de sevgili yazarlarının yüzünden vuran ışığı ona taşıyabilmeliydi. Öyle sanıyorum ki, nereye giderse gitsin yanından ayırmadığı bir Pavese posteri vardı. Bu poster bir kitabın arasında, çıkılan yolculuklarda konaklanan orta sınıf otel odalarının kapı arkalarını ya da duvar kâğıdı sararmış duvarlarını bekliyor olmalıydı. Böyle bir oda içinde yer alan kitapları saptarken isim, tür, konu gibi ana bölümleri düzenlemedim. Düzenin her türlüsüne isyan bayrağı açmış olan birinin kitaplığı da kendisi gibi olmalıydı.

Yazdıklarının ışığında onun adına bir kitaplık kurarken, biraz maceraya atılmalı, ufak-tefek'leri de gözden kaçırmamalıydım. Bu kitaplıktaki tüm kitaplar Almanca. Ne kadar nefret eder gözükürse gözüksün Özlü, anadilinin parıltılarına eş olabilecek bir Almancayı kullanıyordu yazıda. (Daha sonradan yayıncısı F. Edgü'nün de açıkladığı gibi, bu başlık Özlü'nün *Bir İntiharın İzinde* ismini verdiği Almanca metinden çıkarılmıştır.) Önce Almanca olarak kaleme alınmış ardından altı aylık bir süre içinde Türkçeleştirilmiştir. Acı tatlı geçmişi ile Özlü bu dilde kendini ifade etmeyi öğrenmişti ve "Almanca yazılmış bir metni keyfini çıkararak" okuması ona duyumsamaktan her zaman zevk aldığı "köksüzlüğünü" de kavratıyordu. Bunları göz önüne alarak bu kurgu-kitaplığın yalnızca Alman diline ait kitaplardan oluştuğunu düşünüyorum.

Yazın, sayı: 46, Ekim 1991

Elimin Nereye Kadar Uzanabileceğini Bilmiyorum

Cenk Koyuncu

Can alıcı bir kurşundu: Henüz on iki yaşındaydım ve babam şakağından beynine bir kurşun göndererek intiharı seçiyordu. O günden bugüne hem intihar, hem de intihar edenler hep kurcaladı beni. Tezer Özlü'yle yapılan bu hayali röportaj, biraz da Bir intiharın izinde sürülmüş bir sorgulama olsun istedim.

Anısına saygıyla...

Cenk Koyuncu: *Sevgili Tezer,* Eski Bahçe'*yi yayımladıktan sonra bu kitabı* Eski Sevgi'*yle birleştirip* Eski Bahçe Eski Sevgi'*yi çıkardın. Bu bütünlük bir geri dönüş, bir nostalji miydi?*

Tezer Özlü: Geldim. Doğru bahçeye koştum. Ağzıma üç yaprak verildi, zehirlendiğimi sandım. Akşamın yaklaştığının farkına varamadım. Sayısız parçalara bölünüşümü, benimle birlikte dünyanın da parçalanışını anımsıyorum. Her şey koyu kahverengi. Benim sayısız parçam, dünyanın ve evrenin sayısız parçası, dönen hareketlerle yeniden bütünleşti. Bir ölüm özlemi değil bu. Özlemlerim kalmadı. Ben aslında sürekli özlüyor ve bir özlem durumunda yaşıyorum. Bu yüzden özlemlerim yok. Yalnız bir kavrama bu. Bütünselliğin kavranması. Bitirilmişliğin. Bir yolculuğun sonu. Kendi yuvarlağım çevresinde dönen bir yolculuğun.

C.K: Bir İntiharın İzinde *ya da* Yaşamın Ucuna Yolculuk! *Neyi arıyorsun diye soruyor, diye düşünüyorum?*

T.Ö: Şimdi derinlemesine irdelemem gereken duyguların taşkınlığındayım. Sanki duygularımı kilometrelerle uzatıyorum, duygularımı yolların bitmezliğine dönüştürüyorum. Oysa sözcüklere dönüştürmem gereken duygular bunlar. Hiçbir yönüm yok. Hiçbir cadde yön değil. Önümde yüksek sokak lambaları. Gerimde yüksek sokak lambaları. Üzerimde gökyüzü ve gece. Ayaklarım altında asfalt. Onun altında toprak. Çevremde Avrupa. Ben hiçliğin sınırında. Zaman gerek. Garip bir acı, inanılmaz boyutlara ulaşıyor bu alacakaranlıkta. Sanki ayrılmayacağım bir insan var. Geçmişte, şimdi gelecekte, ya da böylesi bir duygunun yolculuğunda mıyım. Tüm varoluşumda sürüklediğim bu duygunun.

C.K: *"Svevo, Kafka ve Pavese", senin şeytan üçgenin, karanlığın, girdabın... Özellikle tüm alıntıları Pavese'ye ait olan* Yaşamın Ucuna Yolculuk*'la bunu daha çok vurguluyorsun. Neden Pavese?*

T.Ö.: Pavese'nin doğduğu gün doğduğumu şaşarak öğreniyorum: 9 Eylül. Ben gece yarısından sonra. Ama Anadolu'da gece yarısı geçtiğinde, S. Stefano Beblo'da henüz belki de gece yarısı olmamıştı. Aynı gün. Aynı yıl değilse de. Ben, onun intiharından yedi yıl önce.

Kimse her insanın yaşamının ortak yanları olduğunu düşünmüyor. Özlem. Acı. Diğer sözcükleri kullanmıyorum.

Çok büyük sözcükler. Çok büyük olguları çağrıştırıyor.

Bu kahrolası yeryüzünün o büyük yalnızı.

Onu ne denli seviyorum.

C.K: *Hiçbir yerde kalamıyor gibisin, sürekli dolaşan, görmek isteyen birisin. "Yerleşmek" çok mu zor? Ya da sana göre nedir yerleşmek?*

T.Ö.: Hep bir yere yerleşmek istedim. Peki ama neden hep yollardayım? Yaşamım hep bir yerlerde dolanıp durma. Yöreleri merak etmiyorum artık. Eski kentler, dar sokaklar, eski binalar, yeni caddeler, gökdelenler, kahveler, alışveriş merkezleri. Mc Donalds'lar, publar, blucinler her yerde birbirine benziyor. Görmek, görmek, görmek. Artık ilgimi çekmiyor. Beni insanlar ilgilendiriyor. Ama burada, bu kentte ne bir bağlantı, ne de konuşacak birini arıyorum.

Yaşanmış düşüncelerimde bir şey arıyorum. Acıyı bulamıyo-

rum, yabancılık, özlem bulamıyorum. Derin bir sevgi ya da bir ilişki bulamıyorum. Hep o gözlemciyi görüyorum, düşüşleri ve çıkışları düzenleyen gözlemciyi. Beni, yaşamımı gözleyen, beni fırtınalarla uçuşturan, karanlıkla seviştiren, güneşle doğuran, bulut olarak Doğu Denizi'ne yağdıran gözlemciyi. Bana yutkunmayı güçleştireni.

C.K.: *Nerdesin Tezer Özlü? Nerdesin ve ne yapıyorsun?*

T.Ö.: Yalnız yolculuklarla sıyrılabildim. Gitmeliyim. Gitmeliyim. Gitmeliyim. Gitmeliyim. Gitmeliyim. Ben giderken, ben ya da tren görünümlerin içinden, kentlerden, köylerden, mısır tarlalarından, dağ sıraları önünden, ardından, bir göl kıyısından, bir nehir yatağı boyunca ya da gri bir deniz yüzeyi boyunca ilerlerken yol alırken, tanımadığım insanlar hızla gidiş yolunun aksi yönünde yitip giderken, her görüntüyle birlikte benden uzaklaşırken, yitip giderken işte ancak, o zaman uzaklaşıyorum yaşamın sonundan. Başlangıcından. Gitmeliyim.

Elimin nereye değin uzanabileceğini bilmiyorum.

Kitap-lık, sayı: 2, Ekim 1993

Tezer Özlü İçin Gerekçeli Bir Değerlendirme Yazısıdır

Sennur Sezer

Günümüzde kitap satışlarının durumu, açık seçik, belli. Bu satışları ne medya, ne okul kitaplarına girmiş olmak, ne de önemli yayınevleri etkiliyor. (Sözünü ettiğim kitaplar, yalnız edebiyat kitapları değil. Biraz ciddi her kitabın başına gelenler belli. Ünlü bir işadamımız bile yazarlığa ciddi ciddi soyunup, kitabını bir dağıtımcıya verince görmüş olmalı gerçeği ki, "aç denen memlekette benim kitap elli bin basıldı. Türkiye'de beş bin. Ama burda tövbe kitap tükenmez" dedi. Fabrikalarında kütüphane olup olmadığını soran bir gazeteciye de "Var ama yetersiz" yanıtını verdi. Gerekçesi gerçekçiydi: "Kime gitmiyor. Mescit olsa yer bulaman." Devlet televizyonunda, uygun saatlerde yayınlanan, tek tük kültür ve kitap programlarının da izlenip izlenmediği pek belli değil. Bu programlar dokuz yüzsüz numaralarla, okurlarına kitap, kaset, sinema-tiyatro bileti de verseler, programlarını "vulgarize" etmeye de çalışsalar, durum pek fazla değişmiyor.

Tüm bunları yakınmak için yazmıyorum. Edebiyatımız, kültür yaşamımız (seçkinci, toplumcu, liberalist, eskiye özlemce, olağanüstü özgür, cinsel eğilimlerde özgürlükçü ve aklınıza ne gelirse) tüm akımları eşitledi. İşin güzeli, ne hikmetse, bizim kültür yaşamımız, demokratik hakların azaldığı dönemlerde hareketlenir, demokrasi biraz burnunu gösterdi mi yüzyıl uykusuna yatar (özellikle kitap ve dergi satışları bakımından). Demek oluyor ki, kitap satışları iyice düştüğüne göre, demokrasimiz; stadlardaki

"megastar" konserleri dolup taştığına göre ekonomimiz "sağ ve canlı"dır. İşte böyle bir ortamda, bir yazar için yapılan toplu değerlendirmeler de, iyice kuşku yaratmakta, zaten birbirleriyle kanlı bıçaklı olan "erbabı edebiyat", her yazının altında bir iki kadeh ilişkisi aramaktadır.

Ben de, bundan böyle, uzunca yazı yazdığım her yazar için yazdıklarımın hesabını vermeye karar verdim. Üstelik bu yazarlar, dostluklarından gurur duyduğum kişilerdir. Benim de kanlı bıçaklı olduğum yazar sayısı azdır.

Tanıdığım Tezer Özlü

Tezer Özlü'yü ilk kez Baylan'da gördüm. Yıl 1964'ten önce olmalı. Henüz kitabım yok (Asım Bezirci ile Hüseyin Cöntürk benim bir şiirim için tartışmamışlar). 1961-1962 olması kesin. İncecik, sarışın bir genç kız. Halikarnas Balıkçısı'na akraba, şimdi ölü, bir ressamın modeli olduğu söyleniyor önce. Sonra epeydir tanıdığım Sezer Özlü ve Demir Özlü'nün kız kardeşi olduğunu öğreniyorum:

"Baylan Pastanesi girişindeki iki yanlı satış vitrinlerinden sonra geniş, loş bir salon başlıyor. Burada ağabeyim ve arkadaşları, hemen her gün akşamüstü toplanıyor. Biz de onların efsaneleşmiş yaşamını izlemek için artık Baylan'a geliyoruz. Başlangıçta bizi aralarına almıyorlar. Başka masada oturup, Günk'le konuşuyor, sürekli olarak da onları izliyoruz. Güleryüzlü, babacan Rum garsonların hazırladığı bu rahat ortam, belki de karşılaştığımız en insancıl hava. Ağabeyim ve arkadaşları, İstanbul kentinin o yıllardaki boyutlarına sığmayan insanlar. Hemen hepsi üniversite öğrencisi ama hepsinin yazın, tiyatro, resim gibi, daha çok önemsedikleri bir uğraşları var." (Çocukluğun Soğuk Geceleri)

Tezer'le Baylan'dan tanışıp tanışmadığımı tam hatırlamıyorum. Demir Özlü'nün onu Yenikapı'daki kahveye ya da biraz ilerdeki lunaparka getirip getirmediğini de. Bir lunapark akşamı var belleğimde oysa: Sarışın bir kızın salıncakta saçlarının uçuştuğu. Demir'i çok hatırlatan bir de ağabey imgesi. Demir'in ilk eşi, kızının annesi Nebahat de sarışın. Ama saçları kısaydı. Kim bilir belki de benim kız kardeşimdir sarışın genç kız. Ağabey de kim bilir hangi yazar ya da tıbbiyeli. (O zamanlar, okur-yazar, ilerici gençler "kabileler" gibi dolaşıyoruz.)

Ama Tezer, Yenikapı'daki çayevlerini anlatıyor kitabında. O

yıllarda da, şimdi de pek çok genç kızın, belki genç erkeklerin de tanıdığı bir duyguyu yansıtıyor:

"Yenikapı'da henüz birkaç çayevi var. Sahil çakıl taşlarıyla dolu. Trenyolu köprüsünün altından geçilince, odun depoları sahil boyunca dizili. Denize yakın bir yerde, taşlara oturuyorum. İçimdeki kıpırdanışları dinliyorum. Dünyanın bize yaşatılandan, öğretilenden daha başka olduğunu seziyorum (...) Odun depolarının yanında, tren istasyonunun altından geçiyorum. Ayakkabılarımın altında taşınması güç çamurlar birikiyor. Eve dönmek istemiyorum. Kentin uğultuyla yaklaşan akşamında herhangi bir yerde olmak istiyorum. Ama kararan gökyüzüyle birlikte, evin sönük ışıklarına, gerilimli, rahatsız havasına dönmek zorundayım." (Çocukluğun Soğuk Geceleri)

Bir Ankara ikindisinde Tezer'i yeniden gördüğümü iyice anımsıyorum. AST'ın en hareketli günleri. Oyunlar kapalı gişe oynuyor. İstanbul'dan günübirlik Ankara'ya oyun seyretmeye gittiğim bir pazar günü (Gazanfer Bilge otobüsleri saatte bir Ankara seferi yapıyor. Bilet on beş lira), Asaf Çiğiltepe, Güner Sümer, Ayberk Çölok, Oben Güney sağ. Yenikapı'dan tanıdığım başkaları da var. Bana nasılsa oyuna yer bulurlar.

Oyun çıkışı tiyatronun önünde Sezer Özlü'nün (artık Sezer Duru galiba) hiç değişmeyen, coşkulu selamı. Sezer Ankara'da yaşıyor olmalı. Tüm Ankaralılar gibi aşırı şık. Başında bir de şapka. Yanında sarışın bir genç kadın. Sezer tanıştırmaktan çok hatırlatıyor sanki: Tezer. Bu Tezer'i Baylan'daki genç kızla kıyaslayamıyorum bile. O, makyajını, saklanmak için bir maske gibi kullanmış. Yanımızda değil gibi. Sezer, Alman Kültür Merkezi'nden söz ediyor. Hangisinin orada çalıştığını tam anlamıyorum. Yaşıtım Tezer'in yüzündeki uzaklığı anlamaya çalışıyorum.

"Çatı katımın balkonunda oturuyorum. Uzun süren güzel bir sonbaharın bozkırda çıplak tepeler ardında batan güneşini seyrediyorum. Sonraki günlerde yıldırım gibi bir gelişme oluyor. Dünya çok güzelleşiyor. Gerçekdışı bir güzellikte yaşadığımı algılayıp uykularımı kısaltıyorum. Sanki yeteneklerim gelişiyor. Her şeyi daha iyi anlıyorum." (Çocukluğun Soğuk Geceleri)

Tezer'le üçüncü karşılaşmamızda aramızdaki kabuk kırılıyor sanki. Bir sanat ajansında (ajansı Onat Kutlar yönetiyor, ben oranın çalışanıyım) karşılıklı çocuklardan, dünyadan konuşuyoruz. Olağanüstü renkli bir çağlayan dökülüyor üstüme. Tezer'in anlattıklarını renk olarak algılıyorum.

Ve onu ittiği bebek arabasıyla Kafe Bulvar'ın önünde görüyorum bir süre sonra. Arabada olağanüstü güzel bir bebek. Deniz. Gazetelerdeki tarihler yetmişli yılları bitirmediğimizi söylüyordu. Yazdı:

"Ben ve arkadaşlarım da bu kahveye iki yaz sürekli gitmekten kendimizi alamadık. Birçok kez, bir başka yerde oturma kararı aldıksa da, Cafe Boulevard'dan caymak adeta gücümüzün dışında kaldı. Bin dokuz yüz yetmiş iki yazında hemen her akşamüstü burada oturduk. Bir iki kişi ile başlayan masalarımızı gün oldu otuz kişi doldurdu. Diğer kentlerde oturan arkadaşlarımız da İstanbul'a gelince buraya uğramayı unutmuyordu. Geçen yaz kimse kahveye devamsızlık edemedi. Hapiste tutuklu bulunanlar bile, tahliye edildikten birkaç gün sonra, hemen kahveye geldi. İstanbul'dan, sıcaktan ve kalabalıktan hepimiz usanmıştık. Uzaklara, hiç değilse Akdeniz kıyılarına inebilmek, birkaç gün tatil yapmak istiyorduk. Ama hemen hiçbirimiz Akdeniz'e inmedi. Kimimiz pasaport alıp, yabancı ülkelere gitmek istedi. Ama onlar pasaport alamadı, almadı. Yabancı ülkeye gitmedi. Tam aksine yabancı ülkelerde bulunan birkaç öğrenci ya da ressam, İstanbul'a gelir gelmez, Cafe Boulevard'a düştü. Her gün bir öncekinin aynıydı." (Eski Bahçe/Eski Sevgi)

Sonra Tezer'i görmedim. Yıllarca. Öldüğünü duydum. Başsağlığı dileyemedim bile Sezer ile Demir'e. Babaları Sabih Amca öldüğünde de tıkanıp kalmıştım. Hiç bilmem avutucu sözleri. Ve geçirdiğim bir ameliyattan sonra, o yarı baygınlıkta Tezer'i gördüm. Bir demet çiçekle. Eşim Adnan Özyalçıner'in dediğine göre ölüm yıldönümüymüş o gün. Bir bilinçaltı oyunu muydu, kendi kendime oynadığım. Yoksa metafizikçilerin pek beğeneceği bir sanrı mıydı? Bilmiyorum.

Yazar Tezer Özlü

Tezer Özlü, edebiyata peşin bir engelle adım atanlardan; soyadları. Ailesinde adını duyurmuş ağabey bir yazarın oluşu, onun Özlü soyadının engeliydi. Evliliklerindeki soyadları da (örneğin Kıral), kendinden ünlü soyadlarıyla peşin peşin boy ölçüşmek zorunda bıraktı onu. Öyküleri 1963'ten beri yayımlansa da hep "mükemmellik" tasası çekişi, ilk kitabını geciktirdi. İlk kitabı *Eski Bahçe* yayımlanmak için 1978'i bekledi. Bu kitaptaki tarihler birbirinden epey aralıklı. Bunlar Tezer'in uzun aralıklarla yazdığını değil, epey ayıkladığını kanıtlıyor bence.

Onun notları (Almanca yazılıp kalmış, sonradan Sezer Duru tarafından çevrilmiş) öykü bölümleri de bunun bir tanıtı. Almanca tuttuğu notları ya da öykü parçalarını (yayım tarihlerinin farklılığına karşın) daha önceki kitaplarıyla karşılaştırabiliriz:

Yaban Çilekleri adlı filmin senaryosunun çevirisini anlattığı bölüm: *Yaşamın Ucuna Yolculuk*, Yapı Kredi Yayınları baskısı; s. 42-43 / '1980 Yazı Güneşi'/ *Eski Bahçe Eski Sevgi*, Yapı Kredi Yayınları baskısı, s. 86.

Bu bölümdeki cümle farkları, birinin Türkçe yeniden yazılmış, diğerinin, onun dünyasını çok iyi bilen biri tarafından olsa bile "çevrilmiş" olmasından geliyor: *"Çünkü bu sessizlik, bu ayakların yere basmadığı, düşüncelerin ve sözcüklerin kimseye ulaşmadığı ülke, bu yaşam ve ölüm arasında uzanan sessizlik, bu serin ülke, insanların yalnızlıkları içinde gözlerini bile kaldırıp ötekine bakmadığı ülkenin daha kuzeyindeki kapılar, gerçekten belki ölüme giden yollarla dolu." (Yaşamın Ucuna Yolculuk)*

"Bu sessizlik, bu ayakların yere basmadığı, düşüncelerin ve sözcüklerin kimseye varmadığı ülke, bu yaşam ve ölüm arasında uzanan sessiz, serin ülke, insanların yalnızlıkları içinde gözlerini bile kaldırıp öbürlerine bakmadığı ülkenin daha kuzeyindeki kapılar gerçekten belli ölüme giden yollarla dolu." (Eski Bahçe Eski Sevgi)

Yaşamın Ucuna Yolculuk kitabında, Havel Kanalı üzerindeki bir tekne içki evini anlattığı bölüm (Ada Yayınları baskısı, s. 21-25; Yapı Kredi Yayınları baskısı, s.16-18). *Eski Bahçe Eski Sevgi* kitabında, adı yayınevince konmuş "Eski Sevgi" adlı öykü (YKY baskısı, s. 98).

Bu iki parça arasındaki anlatım farkı için ilk cümlelere bakmak yeterli: *"Herhangi bir yerde güneş duruyor. Tanıdığımız tek güneş. Ama güneşi düşünmüyoruz." (Yaşamın Ucuna Yolculuk) "Üzerimizde bir yerlerde güneş duruyordu. Tanıdığımız tek şey. Ama ikimiz de bunu düşünmüyorduk." (Eski Bahçe Eski Sevgi)*

Bu örnekler daha titiz karşılaştırmalarla, kuşkusuz artırılabilir. Tezer Özlü'den kalan notlarda daha önce yazdıklarına göndermeler de vardır. *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ndeki, bir bulvar sokak karşılaştırmasını, daha sonra, *Eski Sevgi*'de yer alan bir notta yineler. Sonra ekler: *"Bunu düşüneli yirmi yedi yıl oluyor. Yazalı da dört yıl." (Yaşayanlar. Ölenler)* Önemli olan nokta, Tezer'in belli özellikleri yazarken Almancayı kullanması. Belli ki, özellikle yurtdışında Almanca düşünüyordu yazacaklarını. Bu belki yaşadığı bölgeye

uyum sağlama gereksinmesiydi. Belki de kendini disipline alma zorunluluğu. Düşündüklerini yazamamayı bakın nasıl anlatmıştı daha önce: *"Karanlık uzun geceler vardır. Kapalı gözlerle uzandığım. Birkaç saatin bana ait olduğu karanlıklar. Bazen fırtına sesi işitilir. Bazen pancurların çinkolarına gür yağmur damlaları çarpar. İçime dek gelir yağmurun coşkusu, ıslaklığı. Çoğu kez sokak köpekleri havlar. Köpek havlamaları, bir köyde ya da orman kıyısında bir evde yattığım duygusunu uyandırır bende. Hiç bitmesin isterim havlamaları. Sabah kalkınca bahçeye, kıra çıkayım isterim. Yazı yazarım bu saatlerde. Uzun uzun. Hep düşlerde yazmaktır bu. Kalkmak isterim. Kalkarsam, denize vuran ışıkların parlaklığını görürüm. Ve ağaçların koyu gölgelerini. Evler, geceden daha karanlıktır. Bazı odalarda ışıklar yanar. Uyandığımda yitirmiştir yazdıklarım." (Çocukluğun Soğuk Geceleri)*

Tezer, dünyaya bir çocuk gibi bakar. Biraz ürkütülmüş bir çocuk gibi: "Merak ve korkuyla." Ve onu yorumlayabilmek için sınırlarını zorlaması gerektiğine inanır: *"Daha sonra aklın sınırlarını zorladın, diyorum. Çünkü aklın sınırları can sıkıcıydı, yaşam boyu yeterli olamazdı. Bir boyut daha kazanmak gerekirdi, herkesin erişemediği bir boyut daha kazanmak, diyorum. Akıldan öte giden, akıldan dara derinlere varan bir boyut olmalıydı." (Yaşamın Ucuna Yolculuk)* Çünkü o, yaşadıklarını aklıyla değil duygularının incinmesiyle anlamaktadır. Ona itici, kaba, soğuk gelen pek çok şey akla göre doğrudur. (Belki de dünyamızdaki her türlü baskı, zorbalık, kabalık, akla uygunluğu yüzünden desteklenmektedir.)

Tezer Özlü'nün anlattıklarında "akıl ötesi" bir boyut görülmez. O akıl ötesi boyutla bütünlediklerini kimi zaman bir şiirsel anlatımla, kimi zaman mahkemeye çıkartılmış tanık vurgulamasıyla verir. Bu mozaik, özellikle belli dönemlerde yaşadıklarımızla, hepimize tanıdık gelen bir görüntüdür.

Kendisini "ben" anlatıcısı sayacaklara yanıt verir belki: *"Artık kimse karşıma çıkıp, bana bencil olduğumu söylemesin. Her 'ben' bencildir, her 'kır' kırsal olduğu gibi."* Sonra insanların dünyamız dediğimiz karmaşadaki serüvenlerini anlatır. Yaşamayı ve ölümü.

Evin tüm ağır ve pis işlerini üstlenen ihtiyarlar, kimseye boyun eğmemek için, kıt kanaat yaşayıp, yalnızca oğullarının torunlarının ilgisi için yaltaklanan yaşlı kadınlar, ailedeki kişilerin sorumluluğunu alırken kendi gençliklerini unutan hep "anaç", hep "abla", hep disiplinli genç kız ve kadınlar (örnek Süm), Batı eğilimi ve Batı şehir düzenini tanıyan ama hep Doğulu kalan, doğunun

yaşamına ayak uyduramamak yüzünden bunalan sanatçılar, Batı'nın sömürüsü içinde var olmaya çalışan, sömürüldüklerinin yarı farkında göçmen işçiler, uyumsuzlukları çılgınlık diye nitelenen, sağaltılmak istenirken gerçek çılgınlığa itilenler onun anlattığı mozayiğin taşlarıdır. Kimi altın, kimi çakıl.

Tezer Özlü ve Anı

Tezer Özlü, genç ölmüş bir yazar: 1943-1986. Yaşamının kısalığı, anlatacaklarının yarım kalmasına neden oldu. Belki ona bu yüzden sevecen yaklaşanlar da var. Ama, yanı başımızda yaşaması, anlattıklarının (yer, zaman nitelemeleri, kişi adları kesinliğinden) edebiyat çevrelerinin bir bölümünce anımsanmasından yazdıkları çoğu zaman "anı" olarak nitelendirildi: "Tezer Özlü'nün başarısı, anılarını yazdığı halde sözü uzatmamasından, bir de çektiği acılara serinkanlılıkla bakabilmesinden geliyor." (Fethi Naci, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* için yazdığı yazılar) Gerçi, Fethi Naci "anı" nitelendirmesini, "(Son bir ayda) okuduğum yedi roman içinde beni en etkileyeni Tezer Özlü'nün kitabı oldu" diye sevecen bir yargıyla bütünlüyordu. Ama yazdıklarını, anı, hatta tutanak sayan kimi yazarlar, onun yazdıklarına yanıt da verdiler. Bu yanıtlardan biri, o öldükten sonra roman biçiminde kitaplaştı. Bence gözden kaçan bir şey vardı, yalnız Tezer Özlü'de değil tüm yazarlarda, sanat elbette yaşananlardan yola çıkıyordu. Ama anlatım, bakış açısı, edebiyatı tutanaktan ayırıyordu.

Ya da yazılanlar zaten yaşanmıştır. Yaşayanları da herkes bir başka türlü algılar zaten: Sınıfı, konumu, yaşı yüzünden. Her yazar başka türlü anlatır. Yazarlığın gereğidir. Ne mi kalır geriye. Onu da Tezer Özlü söylesin: *"Geriye yalnız duyguların algılanışı kalıyor, düşüncelerin, acıların: Edebiyat."*

Son Söz

Edebiyatımızda, yazarları ölmeden değerlendirme geleneği yok. Karşılaştırma, irdeleme de. Nedeni açık, "eleştiri" para etmiyor. Yazarların kitaplaşmamış yazmaları, notları çoğun kaybolup gidi-

yor. Yayımlansalar da, bir anahtar olarak kullanılıp yazarın değerlendirilmesinde kullanılmıyor.

Tezer Özlü, bu bakımdan şanslı. Bütün kitapları yayımlanırken, notları, onun için yazılanlar da kitaplaşacak. Bu yazın çevremizden çok, edebiyatçı bir aileden gelişinden belki. Belki erken ölüp gidişinden. (Bu sözler onun değerini küçümsemek değil.) Bu tavır, Tezer Özlü'nün dışındaki yazarlar için de (dramatik bir biçimde ölmeseler de) sürerse, Tezer Özlü daha mutlu olacak inanıyorum.

Çünkü o, edebiyattan yanaydı. Her yazar gibi. Yazarlığın değerlendirilmesinden yana.

Varlık, sayı: 18, Kasım 1993

İnsan Ölümünü Kendi Kendine Ölüyor

Cenk Koyuncu

Beden öğretmenliği yıllarından bu yana sakladığı düdüğüyle vatansever baba ve her sabah düdük sesiyle "kalk" komutu ile başlayan bir gün... Klasik, sevgisiz, çocuklar için katlanılan evlilik. Taşradan İstanbul'a gelen ailenin kızı yalnız ve mutsuz. Geceleri yattığında uyuyamıyor ve tanrının varolup-olmadığını düşünüyor, bazen de intihar! Bir kere de deniyor bunu. Başaramıyor...

Eşyaları sevmiyor, kauçuk ağacını ve bol, çizgili pijamaları. Geçmişin bıraktığı canlı fotoğraflarla karşılaşınca gitmek isteyen, çekmek istediği fotoğraflar olan bir kız...

Bir rahibe okulunda okuyor ve arkadaşı Günk'le birlikte Zola'nın, Dostoyevski'nin roman dünyasının yaşadığımız dünyayla ne kadar bağdaştığını tartışıyorlar. Klişeleşmiş öğretilerle, formüllerle yaşama hazırlatılan çocuklar. Oysa biliyorlar ki: Öğrenmeleri gereken yaşamın kendisi.

Öfke içinde büyüyoruz. Oturduğumuz semte, sokağa, odalara, eşyalara, kış aylarında güçlükle ısıttığımız, eskimiş ortası çukur pamuk yataklara öfke duyarak büyüyoruz. Yaşam yalnızca sokaklarda. Bir canlılık var sokaklarda.

Böyle yazıyor yazar. Kız büyüyor yavaş yavaş. Süm ve kuzenleriyle birlikte bedenlerini tanımaya çalışıyor, mastürbasyon yapıyorlar. Bedenlerini tanıyarak bir erkekle gerçek beraberlik özlem oluyor. Kısa çoraplar çıkıyor ayaklardan, naylon çoraplar giyiliyor ve erkeklerle çıkmaya başlanılıyor...

Tezer Özlü, herkesin yaşadığı ve duyarlılığı ile aynı yazgıyı paylaştığı çocukluk günlerini yazarken geçmişe ayna tutuyor. Daha güzel günler, daha iyi bir yaşam, özlemin bittiği bir yer, bir gün olmalı mutlaka. Sıcak, yalnız dışımızda değil, içimizi de ısıtan bir sıcaklık olmalı mutlaka. *Çocukluğun soğuk geceleri*nden sıyrıldığımız bir gün olmalı.

Toplumun uyanması, düşüncenin gelişimi ile ulaşılacak noktada insana saygı, insanın kendisine saygısı ve huzurun; bir iç huzurun yaratılması ile güzel geçecek *çocukluğun sıcak geceleri*ne duyulan özlem ancak bilincin çağdaşlaşması ile olacaktır.

Tezer Özlü ilk romanında, duyarlılığın doruklarına çıkıyor. Anlatamayacağım. *Bu insanlar* Guguk Kuşu *filmini de, limana yanaşan beyaz bir yolcu gemisini de, vitrinlerdeki yeni sonbahar giysilerini de aynı gözlerle seyredebiliyorlarsa, elimden ne gelir?* Yazarın farklı bakışı sizin de bakışınızı farklılaştırıyor. Soruları ve yanıtlarıyla eriyen bir kız. Bir falcı gibi biliyor: *Bir ülkede kafeterya açılmasını bile revizyonizm diye adlandıran, katı, gerçekle bağdaşmayan bir toplumcu düşüncenin savunucuları, ileride bürokrat ya da teknokrat ve küçük burjuva aile babaları olacaklar. Devrimcilikleri gençlik, üniversite yıllarında kalacak. Batı kültürüyle, çağların yadsınmayacak bu kültürüyle, toplumcu kültürü gereğince bağdaştıracak bir kuşak da yetişecek elbet.*

Evet, tüm özlem bu: *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nden, *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'ta geçen zaman içinde Tezer Özlü, hep yaşamı sorguladı.

Fazla söze gerek yok: Tezer Özlü'nün başyapıtlarından biri daha...

Kitap-lık, sayı: 17, Nisan 1994

Tezer'in Bahçesinde

Zeynep Ankara

Yaşamın Ucuna Yolculuk, Tezer Özlü, Anlatı,
Yapı Kredi Yayınları, 108 sayfa, İstanbul, Mayıs 1993.
Eski Bahçe Eski Sevgi, Tezer Özlü, Öykü,
Yapı Kredi Yayınları, 100 sayfa, İstanbul, Mayıs 1993.
Çocukluğun Soğuk Geceleri, Tezer Özlü, Roman,
Yapı Kredi Yayınları, 59 sayfa, İstanbul, Ocak 1994.

Tezer Özlü 1943'ün 9 Eylül'ünde –Pavese'yle aynı gün– doğdu. Ve Pavese, Özlü'nün tüm yaşamını tuhaf bir şekilde ele geçirdi. 1986'da "ölümün gözleri onun da gözleri olduğunda", ardından bütün gerekçelerini bırakmıştı: *Eski Bahçe, Çocukluğun Soğuk Geceleri* ve *Bir İntiharın İzinde* (*Yaşamın Ucuna Yolculuk*).

Bugün Tezer'in bahçesinde dolaştım. Hiç ayrıkotu yoktu, kendisi ayrıksı bir insan olmasına karşın. Çiçeklerinden topladım, küskün ama coşkulu açmışlardı. Kucağımda hırpalanmayacaklarını biliyorlardı, taç yapraklarını kapatmadılar. Sonra onları ayın, güneşin ve yıldızların aynı anda bulunduğu sonsuz gökyüzüne fırlattım. Bazıları aşağıdaki satırlara düştüler. Ama önce Tehlikeli Belki'nin Filozofu konuşacak: "En son kardeşlerim, yalnızca haksızlık etmekten sakının. Yalnız nasıl unutur. Acısını nasıl çıkarır. / Bir derin kuyuya benzer yalnız. Taş atmak kolaydır içine. Ama bu taş dibe inecek olursa, deyin bana, kim çıkarabilir?/ Yalnızı incitmekten sakının. Ama incitecek olursanız, eh, artık öldürün de!" Böyle buyurdu Zerdüşt.

"İstanbul kentinde bir mezarım olsun istemiyorum. Zaferler de yenilgiler de insan ölüleri üzerinden geçiyor. Yaşlandıkça insanlarla aramdaki uçurum büyüyor. Yaşayamıyorum. Ölemiyorum. Temel sorun, yalnız direncini yitirmemekte.

Gökyüzü altındaki yaşam bana göre değil. Henüz uyum duyacağım hiçbir şeyle karşılaşmadım. Sizin düzeninizle, akıl anlayışınızla, namus anlayışınızla, başarı anlayışınızla hiç bağdaşan yönüm yok. Aranızda dolaşmak için giyiniyorum. 'Hepiniz ne kadar can sıkıcısınız!'

Odamda.

Duramam.

Alışılagelmiş ilişkilere karşı çıktığın an, insanı yadırgıyorlar. Toplumdışı bırakmak için tüm çabalarını harcıyorlar. (Yine de) kimsenin beni nasıl karşıladığını hiç düşünmüyorum. Hiç değilse böyle davranmayı hak ettiğimi sanıyorum. Bu hakkı kendi kendime verdiğim, en genç yaşlarımda istediğimle yatmak hakkını kendi kendime verdiğim gibi.

Hiç değilse susarak hepsini yüzünüze haykırmak istiyorum. Yaşamım boyunca içimi kemirttiniz. Ölmek istedim, dirilttiniz. Yazı yazmak istedim, aç kalırsın, dediniz. Aç kalmayı denedim, serum verdiniz. Delirdim, kafama elektrik verdiniz. Hiç aile olmayacak insanla bir araya geldim, gene aile olduk. Ben bütün bunların dışındayım.

Aklımı ellerinizden kurtardım, geçti.

En yakın dostlarım, romanların kahramanları gerisindeki yazarlar mı olmalıydı... Her zaman hiçbir yazarın karısının onu tümüyle dolduramayacağını düşünmüşümdür. Ben köylüleri köylerde seviyorum... İlk kez bu an bütün sevişmelerden tiksiniyorum.

GİT.

Hiçbir şeyin değişmeyeceği umutsuzluğuna kapıldığım kısa anlar kadar korkunç ve umutsuz anlar tanımıyorum.

Değişecek.

Aklın sınırları can sıkıcıydı. Bu boyut daha kazanmak gerekirdi, herkesin erişemediği bir boyut daha. Akıldan öte giden, akıldan daha derinlere varan bir boyut olmalıydı... Zaman zaman kendimi tüm insanlıktan daha güçlü duyuyorum, ama kendimi aynı anda çıplaklıklarından sıyrılmaya çalışan ağaçlar kadar da bırakılmış duyuyorum.

Sanki ayrılamayacağım bir duygu var, ayrılamayacağım bir

insan var. Geçmişte, şimdi, gelecekte. Duygular, duygular, duygular. Bak nerelere varıyor gökyüzü. Bırak kentleri, bırak yapıların görkemini, yoksulluğunu, bırak yolları, istasyonları, insanları, yabancıları, sevdiklerini, çocukluğunu, ölen uzaklardaki insanlarını, bırak, bırak, bırak içinde seni kemiren seni bırak.

Kimsin sen?

Ben."

O, yani Tezer Özlü... Cennetteki ilk sevgilisi, gizli gerçeklerin ozanı Cesare Pavese oldu. Hani Torino'da bir otel odasında uyku haplarıyla en derin uykusuna dalan. Sonra, Svevo, sonra Kafka. Sonra belki –ikircikle– Nietzsche. Belki olmayan bir şey var ki, son sevgilisi Cobain. Hani şu Nirvana'nın solisti Kurt Cobain... Derin duyarlılıkların koyu derinliklere çektiği, sanatın her dalındaki gerçek yaratıcılardan oluşmuş bir eflatun gettosu var artık onun. Bir de dünyadaki duygudaşları. Kalemi, sazı sözü, yaşamı benzer; öfkesi sevinci, direnci /dirençsizliği, çığlığı, sessizliği benzer. O akbabaların üstünde dolaştığı küskün azınlıktır sözü edilen. Ama akbabalar hep akbaba olarak kalırlar. Davranış repertuarlarında bir akbaba olmaktan başka; evrensel iyi, doğru ve güzele dair hiçbir özellikleri yoktur onların. Onun için de, bilen ve olan'a düşmandırlar. Akıllarınca onları yok etmeye yönelik her eylemin başarıyla sonuçlandığını sanırlar. Oysa asıl ömrü kısa olanlar, akbabalarla kargalardır. "Ölüm bir şey değil", eflatunun gettosundakiler sonsuzca yaşarlar.

Tezer Özlü'nün bahçesinde dolaştım bugün, dejavü duygusuyla. Zaman zaman sesler ve sözler yükseldi içimden. Biri dikkate değerdi: Kendinden ya da değil / cinsinden ya da değil, onu inciten herkese; –bilgece bir fısıltıyla– mayası düzükler sizi.

Bu dünya üzerinde yapılan her şey, başka insan ya da insanlara ulaşmak içindir. Edebiyat da bunun ayrıcalıklı bir yoludur. İncelmiş duygularla artık çok az insan ilgileniyor. Bu ayrıntıların üzerinde dolaşmak, para getirmiyor çünkü. Sizin derdiniz de "başka"ysa, bu üç kitabın yanı sıra diziyi tamamlayacak öbürlerinin de bir an önce piyasaya çıkması için Yapı Kredi Yayınları'nı telefon bombardımanına tutabilirsiniz. İşte numara: (0212) 293 08 24.

Milliyet Sanat, sayı: 335, 1 Mayıs 1994

Duyulmak İçin Bağıran Biri

Sırma Köksal

Tezer Özlü için yazacağım yazıya başlayabilmek için komşulardan gelen seslerin kesilmesini beklerken, *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nden bu yana ne denli az şeyin değiştiğini düşünüyorum. Naklen futbol maçları radyolardan değil, televizyonlardan yayınlanıyor, evlerin içine ip gerip çamaşır asılmıyor, otomatik çamaşır makineleri çamaşırları neredeyse kuru çıkartıyor. Babaların pijamaları hakkında artık pek bir fikrim kalmadı ama, galiba uzunca bir zamandır pamuklu kumaştan pantolon gömlek biçimli pijamalar yerine, orası burası sarkan eşofmanımsı şeyler giyiyorlar.

Ama Pazarlar hâlâ Pazar. Değişenler yalnızca görüntüler. İşte ben bu yazıyı yazmak için beklerken, evin arka odaları komşu evlerden birinde süren bir karıkoca kavgasının sesleriyle istila edilmiş durumda. Salon ise, neredeyse yürüyemeyecek kadar yaşlı ve üstelik kulakları ağır işiten komşumun maç izlemek için sonuna kadar açtığı televizyonun sesiyle teslim alınmış. Ara sıra kapıda karşılaştığımızda hâlâ çizgili pijamalar giymesi dikkatimi çekiyor.

Tek aşama, evlerin içini nemli bir sabun kokusuna boğan ve insanın aklına hemen 'tokyo' denen o iğrenç nesneyi getiren çamaşır iplerinden kurtulmuş olmak.

Akşamüstleri Pazar kendini daha da çok hissettiriyor. Televizyonların sesi daha çok açılıyor, kavgalar daha şiddetleniyor sanki. Çocuklar sokakları boşaltıyor ve insan dünyanın sonuna dek bu

anda ve burada kalacağı korkusuna kapılıyor. Onun "gitmek" isteyişini düşünüyorum. Gitmek, gitmek, gitmek, gitmek, gitmek... Oysa dünyanın her yerinde "bugün pazar".

Aklıma *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'tan cümleler takılıyor. *"Ben yaşama cesaretini ölülerden alıyorum. Anlatılarında yaşadığım ölülerden. Bu kahrolası dünyayı yaşanır bir dünyaya dönüştürmeyi başarmış ölülerden"*[1]

Sevdiği yazarların mezarlarının izinde, haftalarca, çok az uyku ve zorlu bir düşağrısıyla dur durak demeden gitmiş olan, bir yazarı sevmeyi böylesine yazabilmiş olan, şu içinde bunalıp kaldığımız, hâlâ gitmek özlemi duyduğumuz, hâlâ küçük burjuva yaşantıları bunca sakınmasızlıkla anlatmış bir yazar hakkında bir şey yazmak nasıl da zor bir uğraş. Bir yandan yazmış oldukları kafanızın içini dolduruyor, sürekli onun cümleleri takılıyor dilinize, kaleminize bir yandan da dünyayı yaşanır bir dünyaya dönüştürmeyi başarmış ölülerin birine mutlaka borçlu hissediyorsunuz kendinizi.

Onun yazdığı her şeyden taşan kişiliğini düşünüyorum. *"Benim kişiliğimin yöresi mutlaka Anadolu'da bir kasaba. Hiç kibar değil. Bilinçsizce alçakgönüllü. Ne baharımsı ne yazımsı. Sessiz, durgun ama geniş değil, yalnızca 'can sıkıcı'."*

Bütün yaşamı ve bu yaşantıyı sorgulayan yapıtları boyunca can sıkıntısı ile savaşmış bir yazarın kendini tanımlayışı bu sözler. Sınırlar kadar hiçbir şeyden sıkılmayan, kendi sınırları içinde sınırsızlığını kuran, kendi suskusunun ve çığlığının sınırsızlığını yazan, çılgınlık dünyasına en zorlu yolculukları yapmış olan Tezer Özlü.

Onun hakkında yapılan tanımlamaların birçoğuna katılmıyorum. Ne hüzünlü olduğuna, ne de edebiyatımızın en gamlı prensesi olduğuna.

"Çocukluğundan beri hep yüksek sesle, handiyse bağırarak konuşurdu. Yıllar sonra bunu kendisine söylediğimde *'Tabii bağırıyordum, çünkü beni duymanızı istiyordum'* demişti."[2]

İşte benim Tezer Özlü'mü anlatan satırlar bunlar. Duyulmak için bağıran bir insan. Benim sevdiğim yazar, sessizce içimde taşıdığım, en olmadık zamanlarda karşımda bulduğum yazar... Yorulmak bilmez bir çabayla soran, sorgulayan, anlatan, açıklayan, sonra yeniden başa dönen, tekrar tekrar sorgulamaktan, anlatmaktan

vazgeçmeyen, en uç noktalara uzanan, aklın ötesine yol almaktan korkmayan, en acılı yolculuklarda kurtuluşunu tamamlayan bir kadın.

Karamsar olduğu doğru: *"Mutlulukların tümü, geliştirdiğim karamsarlık. Yürüyebilmek için, ileri gidebilmek için, nefret edebilmek, öfke duyabilmek ağaçlara bakabilmek, gökyüzünü sevebilmek için. Bizi yaşam ve ölüm, sevgi ve yitiklik, çocukluk ve yaşlılık arasında hareket ettiren karamsarlık."*[3]

Türk edebiyatının en "yolcu" yazarı olduğunu düşünüyorum onun. Gerek sevdiği yazarların peşinde, gerek kendi dünyasının derinliklerinde hep bir yolcudur. *"Nice istasyonlarda nice limanlarda, havaalanlarında durakladım. Her gidenle gitmek istedim. Her yolculuğa çıkmak. Hiçbir yere gitmesem de sürekli yolculuklarda olduğumu kavramakta geç kalmadım."*

Okuduğu Avusturya Lisesi'nin kendine bir dil ve bu dille birlikte bir dünya daha verdiğini böylelikle her ikisine de ait olmaya mahkûm edildiğini yazar: *"Ben belli bir ülkesi olmayan insandanım"* der. *"Her gidiş her yolculuk kendi 'benimin' bilinmeyenine doğru, bilmek için bir iniştir."*

Bu iniş bulvarlarda, meydanlarda ve kafelerde dile getirir kendini. Tezer Özlü, her ne kadar kişiliğinin yöresini Anadolu'da bir kasaba olarak belirlese de, onun edebiyatı her zaman şehirlidir. Hem de tüm karmaşası ve devinimiyle büyük şehirli.

Yalnızca kendisini, hiçbir yere ait olmayan "Ben"ini ve günlük yaşamın sınırlarının bittiği yerde açılan sınırsızlığı anlatır Tezer Özlü, içimizde örtbas etmeye çalıştığımız, susturduğumuz sınırsızlığı. Onu okurlarının gözünde o çok özel yerine oturtan da bu sınırsızlık özlemini anlatışındaki içtenliğidir. Onun yazdıklarını birer kitap olarak okuduğumuz denli yakın bir arkadaşımızın mektupları gibi okuruz. Edebiyatı, kendi yaşamının dökümü oluşuyla bizim kıstırılmışlığımızın ortağıdır. *"Bıraktım. Bıraktım. Hepsini, kendi ve benim dünyamı anlamaları için bıraktım. Ama hiçbiri kendi dünyalarını anlayamadı. Ve bana ölümsüzlüklerin sonsuz acıları kaldı. Ya da sonsuz bağımsızlıklar."*[4]

Leylâ Erbil'e yazdığı mektuplarda da[5] Tezer Özlü, kitaplarında anlattıklarından yola çıkarak onu kişileştiren okurunu hiç düş kırıklığına uğratmıyor. Tanıdığımız, bildiğimiz ve sevdiğimiz Tezer –ona böyle demek hakkını görüyorum kendimde, hiç tanışma-

mış olsam da– orada duruyor, her zamanki kendisi gibi.

Gösteri, Mayıs 1995

[1] *Yaşamın Ucuna Yolculuk*, Tezer Özlü, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1993.
[2] "Tezer Özlü İçin", Ferit Edgü, *Argos*.
[3] *Yaşamın Ucuna Yolculuk*
[4] *Kalanlar*, Tezer Özlü, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1993.
[5] *Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1995.

Tezer Özlü ve Leylâ Erbil'in Dostluğuna Bir Gezinti ya da "Burası Bizi Öldürmek İsteyenlerin Yurdu"

Necmi Sönmez

Mektup yazmak neyi ifade ediyor? Bir içdökümünü, anlık duyguları, üzerinde çalışılmamış düşünceleri, hırslarımızı, duygularımızı mı dışarı vurmak için kalemi alıyoruz elimize? Kitle iletişiminin mesafeleri kısalttığı bir dönemde, mektup ne denli öznel olabiliyor? Mektup yazan ve mektubu alan kişi arasındaki ilişki hangi boyutları geçtikten sonra "içselleştirilebiliyor"? Mektup yazmak bir tür ağırlığın paylaşılması, (birbirine bir mektup uzaklığındaki iki kişinin paylaşımı) uzakta olsalar bile aynı düş/ünce boyutlarında gezinen bireylerin monoloğu olarak değerlendirilebilir mi? İşte, bu ve buna benzer yığınlarca soru. *Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar* kitabını ilk kez okuduğumda düşüncelerim arasından bir şimşek gibi çaktı geçti.

Çağdaş Türk Edebiyatı'nın "sıradışı" bu iki yazarı, mektuplarıyla kurdukları diyaloğu, bilinen anlamıyla "mektup edebiyatının" dışına çıkarmışlar. Bu kitapta yer alan Tezer Özlü'ye ait on bir mektup ve beş kartpostal, her ne kadar Leylâ Erbil'in ne yazdığını bilmesek de, iki yazar arasında varolan yakın dostluğun hangi boyutlarda geliştiğini, nasıl bir seyir izlediğini duyumsatıyor okuyucuya. Dost, dostluk, dostluk kazanma birçok kişi için (henüz) tam olarak aydınlığa çıkmamış kavramlar. Kime dost diyeceğimizi, bu dostluğu nasıl değerlendireceğimizi pek bilmiyoruz, bilemiyoruz. Oysa yazarlar için durum tam tersi, onlar ister içgüdüsel ister düşünsel olsun kurdukları "dostluklar" ve bunların dereceleri, açılımları

üzerine epeyce düşünerek belli birtakım "dengeleri", "mesafeleri" tam olarak ölçüp tavır alabiliyorlar. Bu konuda Türkçede yazılmış en güzel metinlerden biri Bilge Karasu'nun "Dostlarım Üzerine Diye Söze Girişerek..." başlığını taşır.[1] Karasu'nun dipnotlarını yazının sonunda vermek yerine metnin içine gömdüğü bu eşsiz güzelikteki denemede saptadığı en önemli noktalardan biri şu: *"İlişkinin (en az) iki kişiyi bağladığı, dolayısıyla burada edilen sözlerin tek yanlı söyleniyor görünse bile hep iki kişi açısından söylendiği hiç mi hiç unutulmamalı..."*[2] Böylesi bir bakış açısından yola çıkıp Tezer Özlü-Leylâ Erbil mektuplaşmasını ele aldığımızda, dikkati çeken ilk öğe, Erbil'in son derece yerinde bir yaklaşımla, Özlü'nün hakkında yorum yaptığı kişileri A, B, C, D, E, H, P, K gibi harflerle soyutlaştırması. Böylece Erbil bu mektupların dedikoduya kaçan ve arkasında kişisel anlaşmazlıkların yattığı özel ilişkileri parantez içine alarak, Özlü'nün mektuplarının öbür yüzü'nü okuyucuya açmış oluyor.

Bu "öbür yüz" kavramını tartışmamız gerekecek. Tezer Özlü kendi yaşamından kaynaklanan acılarını, hayata karşı duyduğu nefreti, yaşamı O'na zehir edenleri son derece açık bir dille ele aldığı anlatılarında okurla kendisi arasındaki mesafeyi yok edebilmiş ve yaşadıklarını filtresiz biçimde dışa vurarak, Leylâ Erbil'in de kitabın önsözünde belirttiği gibi "Adeta yeni bir yazar ahlakı"[3] gösteriyordu. Özlü'nün kısa ömrüne sığdırdığı (1943-1986) anlatıları: *Çocukluğumun Soğuk Geceleri*, *Yaşamın Ucuna Yolculuk*, *Eski Bahçe Eski Sevgi* ve ölümünden sonra kardeşi Sezer Duru'nun çabalarıyla yayımlanan *Kalanlar* bir bütün olarak ele alındığında karşımıza, gövdesini ve düşüncelerini birey olmanın zorluğuyla sıkıştırarak "kendi gerçeklerini" perdesiz olarak okuyucuya aktarabilen, bunu "ben yaptım" edasıyla değil "bunlar da olabiliyor işte" diye anlatan eşsiz bir yazar çıkar. Türk yazınında yeni ufuklar açmış, 1960 Kuşağının temsilcisi olan Tezer Özlü, anlatılarında ele aldığı kişileri süslemeksizin, gerçekteki gibi, kendi bakış açısına yorumladığı için yadırganmış, aykırı bir dal gibi, çıktığı ağaçtan beslenmek yerine, kendi köklerini bulabilmek için toprakaltına doğru yolculuğa çıkmıştır. Ancak yazar kendisini büyüteç altına alırken, yaşamını paylaştığı eşlerini (Güner Sümer, Erden Kıral, Hans-Peter Marti) ve yakın arkadaş çevresini de anlatılarına konu ediyor, insanların maskesiz portrelerini çiziyordu. Bu bireysel ve özgürlükçü eğilim Türkiye'de hep yadırganmış, gereken, ötesi hak ettiği ilgiyi görememiştir. Avusturya Kız Lisesi mezunu olan yazar, Al-

mancadan Türkçeye yaptığı çevirileri, kültür alanındaki çalışmaları ve sürekli olarak izini sürdüğü I. Svevo, F. Kafka, C. Pavese'nin metinleriyle sürekli olarak Türkiye'de yaşamasına rağmen, kozmopolit ve Orta Avrupa merkezli bir kültür ikliminde gelişebilecek yaklaşım açısına, birey duyarlılığına sahipti. Bence Tezer Özlü'nün "öbür yüzü", Türkiyeli olmasına rağmen Türkiye'nin toplumsal, kültürel yapısına uymayan kimliğinde, yabansılığında, aykırılığında yatmaktadır. Leylâ Erbil'e yazılmış mektupların en büyük erdemi, ait olduğu Orta Avrupa coğrafyasında bile yazarın ne denli "uyum zorluğu" çektiğini duyumsatmasında yatıyor. Yerini arayan bir birey olarak hem doğduğu ülkenin gerçeklerinin hem de kendi tercihiyle gittiği Orta Avrupa'nın ona aradığı "huzuru" vermediğini bu mektuplardan son derece açık olarak anlıyoruz.

Tezer Özlü'yü bilinen anlamıyla bir göçmen olarak kabul edebilir miyiz? Önce (DAAD bursu ile bir yıl yaşadığı) Berlin'e ve Hans-Peter Marti ile olan evliliğinden sonra 1983'ten itibaren kesin olarak Zürih'e yerleşen Özlü, kendi isteğiyle yurtdışında bulunmuştur. Leylâ Erbil'e yazdığı 27 Mart 1982 tarihli ilk mektuptan itibaren, yurtdışındaki edebiyatçılara ve onların eksikliklerine rağmen, Avrupa'da olmanın avantajlarını kullanarak nasıl Türkiye'yi, Türk yazarlarını karaladıklarına sitem eden, bazen de kızan Özlü, bu yeteneksiz yazarların tanıttığı Türk Edebiyatı'na eklemlenmek, daha doğrusu onların yöntemleriyle para kazanmak istemiyordu. Hem Avrupalıların aradığı, naif köy insanı değildi Özlü'nün anlatı kahramanları, ne politik bir mesaj ne de yakınma vardı onun yazılarında. Durum böyle olunca kendisini epeyce yalnız hissetmiş ve arkası arkasına gelen hastalıklarının da etkisiyle umutsuzluğa düşmüştü yazar. Mektuplarında bunu kimi kez taşkın bir dille, kimi kez lirik bir yaklaşımla dile getiren yazar, anadilinden uzak olmanın acısını da, kazanımlarını da kullanarak yeni anlatılarına başlayacakmış gibi bir izlenim uyandırıyor çoğu kez. Ama boşuna, araya giren hayat, problemler, hastalıklar istediği zamanı, ihtiyaç duyduğu boşlukları bir türlü tanımıyordu O'na. İçinde bulunduğu ruh iklimini son derece yalın bir ifadeyle aktarması bakımından şu uzun alıntıya başvurmak gerekecek:

"İstanbul'dan ayrılalı 10 ay oluyor. En çok Mehmet'in 'kız özlersin, insan memleketini özler' sözcükleri kulaklarımı çınlatıyor. Biraz kesin gibi görülen –tabii hiçbir şey kesin değil– bu ayrılık bana oldukça güç geldi. Bu toplumu iyice gözetledim. Kitap, dergi, gazeteleri ile kavramaya çalıştım.

İnsan ruhu olarak yaşamayan bir toplum. Dinamizmi de yok. Almanlara da hiç benzemiyorlar. Hepsi çok iyi tüccar. Almayı, satmayı, biriktirmeyi biliyorlar. Can sıkıcılar. Ama kent güzel. Bildiğin gibi mimari çok insancıl boyutlarda. Sokaklar, evler... küçük alanlar insanlardan daha güzel. Ayrıca burada ilk kez, yaşamın durgunluğu ve günlük pratik yaşamın hiçbir sorun çıkartmaması nedeniyle 'zaman'ı algıladım. Zamanı algılamanın çok olumlu yanları var. İnsanı biraz durgunluk düşüncesine itse de... zamanı algılayarak yaşamayı özlemiştim. Henüz burada hiçbir şey yazmadım, ama zaman zaman bazı duygu ve resimler içimde beliriyor. Belki yakında onları bölük pörçük yazmaya başlarım. Burada hem Türkçe, hem Almancadan uzağım. Onun için yazmak kolay değil. Ve ilk kez yavaş yavaş belki de araya giren somut mesafe ya da –bir süre için kesin görülen– uzaklık nedeniyle çocukluğumdan da uzağım. Bu da iyi. İlk kez çocukluğumdan uzaklaşıyorum. Kendi zamanımın içindeyim. Ancak, Arnavutköy'ü gerçekten çok özlüyorum. Orada benimle tümüyle bağdaşan bir olgu var. Deniz, yokuşlar, ağaçlar, taşrayı andıran evler... Orada kendimi her zaman güçlü duymuştum. Erden de bana beni her zaman güçlü duyurtmuştu. Hans Peter bana çok benzeyen bir insan. Onunla ilk kez iki insan arasındaki sevgiyi, insandan insana geçen sevgiyi duydum. Ama bu da kolay değil. Çünkü sevgi de (istersen aşk da) üzücü, yorucu, duyurucu, doyurucu bir olgu. Olması güzel (yani tender), ama belki olmaması daha rahat."[4]

Bu mektupları okurken insanı en derinden etkileyen Özlü'nün ne denli yakınsa da anadiline, vatanına karşı duyduğu hasret oluyor. Bu hasreti anlamak kolay değil. Erbil kitabın başına yazdığı önsözde 1 Mayıs 1977'yi, kanlı 1 Mayıs'ı anlatıyor. Tezer Özlü'nün de çok yakından izlediği bu katliamdan sonra söylediği şu anlamlı cümleyi aktarıyor: *"Burası bizim yurdumuz değil, bizi öldürmek isteyenlerin yurdu!"*[5] 1977'nin üzerinden çok zaman geçmesine, yazarın Türkiye'den ayrılmasına rağmen sık sık içinde kalan hasret, çok kızmasına, hatta nefret etmesine karşın 1985'te yukarıdaki alıntıda söyledikleri son derece ilginçtir. Bir yazarın yaşadığı parçalanmayı, içsel kırgınlığı, yabansılığı dile getirirken kullanacağı tüm metaforlar Özlü'de yerini aşırı gerçeklere bırakıyor, yazdığı mektupları alabildiğine sadeleştirerek söylemek istediklerini net bir dille dışavururken, yazar ruh durumunu siyah/beyaz desen çizen bir ressam gibi bir çırpıda ortaya dökebiliyor. Cümlelerini böyle rahatlıkla kurmasına, bir çırpıda yazmasına rağmen yakaladığı ses tonunda, olayları ele alışında, hayat karşısındaki tutumunu sergileyişinde hep bir "yorulmuşluk", "koşuşturmaca" var ya-

zarın. 16 Temmuz 1984 tarihli bir mektubunda *"Gerçekten müthiş yorularak yaşamaya ne denli alışmışım dinlenerek, sakin yaşamak, yorulmamak sanki anormal bir durummuş gibi geliyor bana"*[6] derken bu durumu dile getiriyor. Mektuplar içinde yer alan birçok cümleyi okurken gözlerimin önünde bir Tezer Özlü portresi belirmeye başladı, ancak kesin, net bir fotoğraf değil bu, aklım sürekli olarak yazarın daha önce yayımladığı kitaplara ve bu kitaplardaki atmosferlere kayıyor. Belki de bu mektuplarda kendisini dile getiren yazarla, kendi kitaplarındaki "ben"i kıyaslıyorum sessizce. Mektuplardaki kimi paragraflar bana bir anlatının bir parçasıymış gibi geliyor. Garip bir duygu bu, belki de mektupların taşıdığı şiirsel atmosferden kaynaklanıyor. Gerçekten büyük acılarla baş başa kalmış kendini vatanından "kaçmış" sayan[7] bir yazarın şiirselliği olur mu demeyin, gerçekten şiirsel bir bütünlük, bir anlatım zarafeti bu mektuplara eşi az rastlanır bir ses tonu katıyor.

Yazın türleri içinde en etkili alanlardan biri olan mektup türü, yazanla yazılanın arasındaki gizli dilin özelliklerini de ortaya çıkarabiliyor. Tezer Özlü'nün Leylâ Erbil'e yazdığı mektupları defalarca okumama rağmen bu gizli dil'e ait pek az ipucu bulabildim. Bunlar arasında beni en çok ilgilendiren Özlü'nün Erbil'e bir meslektaş olarak duyduğu saygı ve hayranlık oldu. Birbirinden çok farklı alanlara kazma vurmuş ve ataerkil toplumun baskılarını bütünleyebilmiş olan iki yazarın birbirlerini bir "yol arkadaşı olarak" görmeleri de etkiledi beni. Mektupların satır aralarında saklı kalan yaşanmışlıklar, belki de her iki yazarın farklı anlamda kendilerine "malzeme" yaptıkları bir olgu olduğu için bir çırpıda ortaya çıkmıyorlar. Ama birdenbire çıkan bir gökkuşağı gibi okuyanı kendine hayran bırakan bu mektuplar daha şimdiden Çağdaş Türk Edebiyatı'nın yazılmamış tarihinde kendilerine özgü bir yer alıyorlar.

Yazın, sayı: 66, Haziran 1995.

[1] *Ne Kitapsız Ne Kedisiz*, Bilge Karasu, İstanbul, 1994, s.68-84.
[2] Agy., s. 83.
[3] *Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar*, Hazırlayan: Leylâ Erbil, İstanbul, 1995, s. 8.
[4] a.g.y., s.57-58.
[5] a.g.y., s.13.
[6] a.g.y., s.52.
[7] a.g.y., s.56..

"Ancak Çok Sık Gördüğümü ya da Ölenleri Özlüyorum"

Sezer Duru

Her yıl Tezer'in ölüm yıldönümü olan 18 Şubat günü Aşiyan mezarlığına gideriz yakın dostlarıyla birlikte. Leylâ Erbil, Harold Schmidt, Ergin Ertem ve başkaları... Orada her zaman kabire bırakılmış çiçekler ve mektuplar buluruz. Tezer'le bu yolla mektuplaşan okurları daha çok genç insanlardan oluşuyor. Ne mutlu ki gençler ona sahip çıkıyorlar.

Yaşadığı sürece çevresinde de hep genç insanlar oldu. Yaşlılara da büyük bir sevgi ve ilgi ile yaklaşıyordu. İnsanın yaşamı, doğumdan ölüme, sanırım her an düşündüğü bir olguydu. Yaratıcı kişiliği, başına gelen olaylar onun yaşama başka türlü bakmasını sağlamıştı. Örneğin beni sıkan ve üzen durumların hiçbiri onu sıkmaz ve üzmezdi. Bir gün bana "Yaşam gördüklerindir işte bu andır, bunun dışında bir şey yok," dediğini çok iyi anımsıyorum.

Çocukluğundan başlayarak her anı nasıl duyup, nasıl özümsediği, insanları, doğayı, olayları, ilişkileri bu derece doğru nasıl kavradığı, yazdıklarını bugün okuduğumuzda bizi ne çok şaşırtıyor:

"Güzel Türkiye'nin her zaman bir tutukevi olduğunu, tutukevi olarak kalacağını düşündüm. Bizler içinse, yani gerçekten tutuklu, ya da kendi seçmeleriyle tutuklu olmuş olanlar içinse, hiçbir yerde kurtuluş olmadığını. Oradaki yaşamımız bitmeyen bir kavga gibi gelmiştir bana." (Kalanlar)

Tezer doğayı, kentleri, insanları gözlemler ve severdi. Kendi içinde tüm dünyayı güzellikleri, sorunları ve acılarıyla taşıdığına inanıyorum. Yanında taşıdığı ufak not defterine notlar alırdı. Zürih'te hastalık ortaya çıktığında ve hızla ilerlediğinde yazmak istediklerini yazacak zaman bırakmadı ona. Bu hastalığın onu ölüme götüreceğinin bilincindeydi. Ölümü bu kadar cesurca karşılayan başka kimler vardır bilemem. Sayıları azdır mutlaka.

Güç bulabildiğinde yazılarını, kitaplarını, dergilere yazdıklarını, biyografisini ayrı ayrı dosyalarda düzenli bir biçimde toplamış. Ölümünden sonra Zürih'e kızı Deniz'i ve özel eşyalarını almaya gittiğimde, önce bütün yazılarını bir koli yapıp İstanbul'a yolladım. Daha sonraki aylarda bunlara bakma gücünü bulduğumda dosyaların arasında "Unbearbeitet" – henüz işlenmemiş– başlığı olan bir dosya ile karşılaştım. Hemen tümü Almanca yazılmıştı. *Kalanlar* adıyla (Birinci baskısı Ada Yayınları, 1990) yayımladığımız kitapçıkta "Cümleler" başlığıyla yer alan aforizmalar son biçimini almış görünüyordu. Öteki metinler günlük niteliğindeydi. Bunları da belli bir düzenleme içinde yayımladık. Tezer'in yeni bir roman yazmak için hazırlandığını, adını da "The World is too much with us" koymak istediğini bildiğim için "Batı Günlüğü" diye yayınladığımız birinci bölümün başına Williams Wordsworth'dan bu alıntıyı koyduk.

Tezer'in posthum'unda bir de film senaryosu var. Almanca olarak yazılmış. *Çocukluğun Soğuk Geceleri* ve *Yaşamın Ucuna Yolculuk*'tan yola çıkarak senaryolaştırılmış bir metin. Eşi Erden Kıral filme çeksin diye düşünülmüş ve Berlin'de yanılmıyorsam Wim Wenders'in prodüksiyon firmasına gönderilmiş. Mektupları arasında bu firma ile yapılmış sayısız yazışmaya rastladım. Ona senaryo için yapılması gereken ödeme bir türlü yapılmamış, bu konuda ısrarlı mektuplar yazmış. Bu senaryoyu ne zaman Türkçeye çevireceğimi şimdiden söylemem mümkün değil.

Önemli saydığı mektupları, kişisel ve kişisel olmayan kurumlarla mektuplaşmalarını hep kopyalı yazıp dosyaladığını gördüm. İlerde bir tarihte bu mektuplar da derlenip mutlaka yayımlanacaktır. Ayrıca Ferit Edgü ile mektuplaşması önemlidir. Edgü'nün de bir gün bu mektupları yayımlayacağına inanıyor ve saklıyorum.

Kalanlar ufak ama yazar Tezer Özlü'yü tanımak için son derece önemli bir kitaptır. Dolaştığı, yaşadığı Batı kentlerine, Berlin'den Türkiye'ye bakışı, yaşam ve ölüm üzerine saptamaları, öz-

lemleri, tüm yapıtlarında olduğu gibi burada da büyük bir içtenlikle verilmiştir.

Yazınımızın lirik prensesi sevgili Tünk'cüğüme yeniden merhaba.

Kitap-lık, sayı: 16, Temmuz-Ağustos 1995

Bir Gidenden Hep Kalanlara

Nevbahar Nargileci

İkilemler hep vardı. Bilenler, bilmeyenler. Soranlar, sormayanlar. Görenler, görmeyenler, uyanlar uymayanlar. İşte uymayanların, uyamayanların içinden gelen; ama bambaşka bir sevgi yumağı ile hayatı saran Tezer Özlü.

Hayatın güzelliği, yaşamın tadı, dünyaya kendi gibi bakmanın farkı hiç bu kadar yalın dolmamıştı içime; onun satırlarıyla buluşuncaya dek. Hayat ne kadar mükemmeldi. Kendin gibi yaşamak ne kadar doyumsuzdu. Zamanımız, yıllarımız, anlarımız ne kadar önemliydi. Saçma sapan oyunlara, insana kendini unutturacak kurallara; öze ters düşen dayatmalara Tezer Özlü hiç teslim olmadı. O, kısa, ama istediği yaşam için mücadele ederek yaşadı. Onurlu bir yaşamdı. Cesur bir yaşamdı.

Ruhları özgür ve cesur olan insanlar hep farklı bir yerdedir benim için; birer yıldız olup çıkmışlardır gökyüzüne. Hele bu kişiler kadınsa, (erkek okuyucularımız eminim beni anlayışla karşılayacaklardır. Bu toplumda kadınlar kendileri gibi olmak adına çok daha ağır bedel ödüyorlar. Şimdi de) sevincim ve coşkum bir kat daha artıyor. Tezer Özlü, insan olmanın tüm onuruyla dimdik ayakta *"Yaşamı cesur yaşamak gerek. Yaşamı doyarak yaşamak gerek. Yaşamı insafsızca yaşamak gerek. Yaşamak sert. Yaşamı sert yaşamak gerek. Aşırı duyarlılıkları, garip aile bağlarını zamanında yenmek gerekiyor. Kendi kendine cesur olan insan, neden ölümünü cesur ve istekle ölmesin. İstekle yaşayan insan, neden istekle ölmesin."*[1]

Tezer Özlü tüm gerilimlerle, iniş çıkışlarla birlikte; hayatı çok sevdi. Duyguları severek aştı, zamanı, kenti, ülkeleri. Duygu birikimleriyle kendini ülkesi olmayan insanlardan gördü; sadece insan. Dünya ile bağları ırk, din gibi kavramlar değil, insan olmanın getirdiği duygulardı. Birçokları kaçarken acıdan, o içindeydi; acıyı da sıkıntıyı da sevdi. Tezer Özlü'nün acısı farklıydı. Acı belki de bir anahtardı; mutluluğu yakalamak için. *"Dünyanın acısı olmasaydı taze yeşil yapraklar üzerindeki güneş ışınlarının anlamı olmazdı."*[2] Her olay ve düşüncesiyle mutluluğun içindeki acı. Yaşanan gerilim, her gün biraz daha ölmek, acı, insan olmanın bedeli olmalıydı. Daha fazla insan olmak için ödenen bedel, insan olmayanlara tahammül edememeyi de beraberinde getirdi. Düşüncelerin birçok şeyi aşarken bedenin olduğu yere mahkûm olması da; yaşanan bir acıydı, onun için.

Belli bir dönem çılgınlığın içinde kaldı, ya da aklın sınırlarını zorlamak ile çılgınlık arasındaki hassas çizgide. Maalesef bu dünyanın kuralı önceden yazılmıştı; çizgi dışındaki, çıldırmıştı. Oysa insan çıldırmayı da seçebilirdi. Belki de çılgınlık aklın özgürleşmesi için zincirleri kırmanın şartıydı. Tezer Özlü coşkularını o kadar doğal yaşadı ki, sınırlar olmadı; coşkusuzlar bunu hiç anlayamadılar. Yoksa bu hiç anlayamayacakları bir çılgınlık mıydı?

Yüreği küçük hesaplaşmalara yer vermeyecek kadar küçük, dünyayı kucaklayacak kadar büyüktü. Her yeni gün de büyük ve yüceydi. *"Daha güzel yaşam diye bir şey yok. Daha güzel yaşamlar öte de değil. Daha güzel yaşam başka biçimde değil. Güzel yaşam burada. Taksim Alanı'nda. Turşu pilav, simit, çiçek, kartpostal satan, ayakkabı boyayan siyah kalabalık içinde. Trafik tıkanıklığından yürümeyen arabalar, egzoz kokusu, alana yayılan sidik yerde, daha başka biçimde bir güzel yaşam yok."*[3]

Yaşam bu andı; yarın değil. *"Kimse yaşadığımız mevsimin, günlerin ve gecelerin yaşamın kendisi olduğundan söz etmiyor. Her an beliren bir öğreticiye, bizler hep hazırlanıyoruz. Niye?"*[4]

Tezer Özlü edebiyatımızın en özgün yazarlarından biriydi. Yaşadıklarını kaleme aldı. Bütün yazdıkları acının, sıkıntının ve hayata bağlılığın hikâyesiydi. Yazı yazma isteğinin dış dünyaya karşı bir tür savunma olduğunu söylüyordu. Svevo, Kafka ve Pavese'den çok etkilendi. Yaşarken üç eseri yayımlandı. Yazdıkları, Yapı Kredi Yayınları'nca, "Bütün Eserleri" adı altında beş kitapta toplandı. İlk öykü kitabı, yazdığı diğer öykülerle birlikte *Eski Bahçe*

Eski Sevgi, yaşamasına izin verilmeyen farklılığın ve uyumsuzluğun son derece sarsıcı bir biçimde anlatıldığı *Çocukluğun Soğuk Geceleri*, çok sevdiği üç yazarın yaşadığı yerleri ziyaret ettiği ve izlerini sürdürdüğü *Bir İntiharın İzinde*, ölümünden sonra yayımlanan *Leylâ Erbil'e Mektuplar* ve *Kalanlar*. Ayrıca yazarın kardeşi Sezer Duru tarafından Tezer Özlü'den *Kalanlar ve Mektuplar* bir araya getirilecek.

Anadilini doğru ve mükemmel kullanmak Tezer Özlü için çok önemliydi ve bunu eserlerinde sık sık dile getirdi. Beceremeyenler ise hem düşünce hem de yaşam özürlüydü.

Tezer Özlü'nün hiçbir zaman sınırlaması ve sıralaması yok; bu da eserlerine farklı bir boyut getirdi. Bütünselliğin içinde yaşanan bir an. Her şey çok yalın ve sade, insana yakışır gibi. "*Doyumsuz dünyamı avcumun içine alıp sıkıyorum. Her şeye hazırım. Hastalığa. Yalnızlığa. Aşka. Gitmeye. Kalmaya.*"[5]

Tezer Özlü'nün kitaplarında ne zaman karşıma çıkacak diye sabırsızlandığım; sadeliği, açıklığı yakaladığım tek kelimelik cümlelerini çok sevdim. Ne kadar çok şey anlattılar. Basit ve yalın. "*Mavi. Cumartesi. Sıcak. Bilmiyorum. Yorgunum. Görev. Boşlukta. Karanlık. Olmuyor. Ölüm. Akşamüstü. Heyecan. Bomboş. Gece. Gri. Gökyüzüsüz. Sessiz. Serin. İnsanlar. Gülüştük.*"

Her kitabı buram buram hayat kokuyordu. Doğan güneş, gri bulutlar... hepsi. Her şey. Hayatı kucaklayıp bir nefes gibi özümseyen Tezer Özlü, tam anlamıyla bir doğa tutkunuydu. "*Bir ağaç görmeden yaşayamam*" diyordu. Doğaya olan bu tutkusunu tüm eserlerine yansıttı. 70'li ve 80'li yılların İstanbul'u, Boğaz'ı, Arnavutköy kıyıları, diğer semtleri... Berlin, Viyana. Hepsi birer birer ama sade canlanıyor gözlerinizin önünde. Sait Faik'in öykülerinde aldığımız tat gibi, tanıdık bir yüz ya da bir dostu selamlarcasına içten; yanınızda sonbahar güneşi.

Tezer Özlü'nün o dost satırlarının bir parçası olmuşken aniden gözlerimi kapatıyorum. Her ânıyla bugünü düşünüyorum. Birbirinden her geçen gün biraz daha kopan insanları, ismi kitaplarda kalan insan olma erdemini, renksizleşen dünyayı, denizde ölen balıkları, patlayan silahları düşünüyorum. Gözlerimi açmak, o satırların arasına tekrar dalmak istiyorum. Aklıma takılıyor. Benim gördüklerimi Tezer Özlü görseydi ne yapardı? Daha çok kırılacağını, üzüleceğini, kaçmak isteyeceğini tahmin ediyorum. Edebiyat dünyasını bir yana bırakınca, dünyadan tam zamanında ayrıldığı-

nı düşünüyorum. O, coşkulu yaşam sevgisiyle ölümü, yeni açan çiçek gibi kucakladı. Korkmadan ve severek.

Bambaşka bir yaşam ve coşkulu bir bağlılık vardı hayata. Yaşam en büyük armağanınız, farkında olmalısınız. Tezer Özlü gibi. *"... bunları yaşamanın tadı bile yeter insana."*[6]

Kitap-lık, Ocak-Şubat 1997

[1] *Eski Bahçe Eski Sevgi*
[2] *Kalanlar*
[3] *Çocukluğun Soğuk Geceleri*
[4] *Çocukluğun Soğuk Geceleri*
[5] *Eski Bahçe Eski Sevgi*
[6] *Eski Bahçe Eski Sevgi*

KENDİ YAZILARI

Marcello ve Tezer - H. P. Marti

Çocukluğun Soğuk Geceleri Üzerine Söylemek İstediklerim...

Tezer Özlü Kıral

Bu kitapta bir şoku anlatmak istedim. On bir yaşındaki, bir Türk küçük burjuva ailesinin çocuğunun, 20 yaşına dek okumak için gönderildiği İstanbul kentindeki çeşitli yabancı okullardan biri olan Avusturya okulunda karşılaştığı Batı kültür ve eğitiminin yarattığı şoku.

Küçük burjuva ana babalar, Türkiye ulusal bağımsızlık savaşından sonraki heyecanlı kuşağın vatansever kişileridir. Taşradan İstanbul kentine yeni gelip, burada küçük yaşta Avusturya ve özellikle Alman kültürü ile katolik kilise okulunda karşılaşan bir Türk kızı ne olur? Evinden kaçmak ister, çünkü bu evlerde süren durgun yaşamın, sevgisiz yaşamın, iç içe yaşamın düşündüğüne uymadığının şokunu yaşar. Okuldan kaçmak ister, çünkü okul karanlık bir kilisedir. Okulda öğretilen birçok yalan, gerçek yaşamda hiçbir zaman gerekmeyecektir.

1950 yıllarında Türkiye'de sol literatür yasaktır. Yeni yetişen kuşak, ancak varoluşçuluk felsefesini karşısında bulmaktadır.

Sevişmek isteyince, evlenmek zorundadır, ülkenin düzeni evliliği gerektirmektedir. Ama bu insanın ahlak anlayışı artık kendi ülkesinin erkekleriyle nasıl bağdaşacaktır? Bu iki kültürlü insan, yolunu çizebilmek için neyi seçecektir? Ona, içinde yaşadığı toplumun genel düzeyinden çok daha fazlası öğretilmiş, sonra da ondan bu ülkenin kurallarına uyması istenmiştir.

Söylediği her şey, ülke değerlendirmeleri karşısında "delilik" de sayılabilir. Kültürsüz psikiyatri doktorları şimdi bu insanı neye dayanarak yargılayacak, neye dayanarak iyi etmeye çalışacaktır. Psikiyatri kliniklerinde insanlar iyi edilebilir mi? Ya da iyice hasta mı edilir?

Toprağa basabilmek için güçlü olmak gerekir. Elektroşok komasından yaşama dönen insan, kliniklerden kurtulmayı da bilmelidir. 1960'lardan sonra, ülkede yeni düşünceler gelişmiş, Nâzım Hikmet'ten sonra sol literatür de basılmıştır. Toplumun ileri kesimlerinde başlayan uyanma, tüm düşünen Türk insanının, düşüncelerine yön verebileceği bir düzeye erişmiştir on beş yılda. Kurtuluş bireysel değil, herkesin kurtuluşuna bağlıdır. Yaşam, öğretilen, anlatılan gibi ilerilerde değil, yaşanan her anda.

... *Marburg Edebiyat Ödülü Üzerine ...*

Tezer Özlü Kıral

İnsanın, kendisinin ödüllendirildiği bir töreni yazması gerçekten güç. Ama Federal Almanya'da basılan gazetelerimiz genellikle futbol maçı, nişan, düğün, sünnet töreni, ya da yurttan gelen bir şarkıcı konserine geniş yer ayırmalarına karşın, hemen Frankfurt kentinin bir saat yakınındaki Marburg kentinde Türkiyeli bir yazara verilen ödülü duymadılar ve ben tek başıma Türk yazınını temsil etmek, hem de Milliyet Sanat Dergisi'nin yazarı olarak, ikinci bir kişilikle olayı tarafsız izlemek zorunda kaldım. İkinci bir dilde kitap yazıp, o dilin edebiyat ödüllerinden birini alan ilk Türk yazarı olarak bu töreni okura yansıtmayı görev sayıyorum. "Kendi kendinin reklamını yapıyor" diyenler, bu yazıyı okumasın, ya da bana diledikleri gibi için için kızsınlar. Ben her zaman öfkeden yana olmuşumdur.

Yaz aylarında, *Bir İntiharın İzinde* (Cesare Pavese Üzerine Çeşitlemeler) adlı kitabımı yazıp bitirdiğimden beri, bu kitapla ilgili bir yazı yazmak istiyordum.

Berlin'de kaldığım bir yıl, beni edebiyatla baş başa bıraktı. Bu durum hem çok yararlı, hem de çok yorucu oldu. Acı duyarak, ancak acılarım taştığı zamanlar yazabildiğim için, kendi kendime işkence etmek yazı yazmak. Ama zaman zaman kaçınılmaz bir durum. İsteğim çocukluktan, çevreden, kadın-erkek ilişkileri ve edebiyat dünyasından gelen duygularla sevgiyi bölüştüren, yaşama cesur ve olumlu bakış getiren bir kitap yazmaktı. On üç yıldır okuduğum Cesare Pavese'nin tüm kitaplarını burada bir kez daha

okudum. Dostoyevski ile başlayan bir edebiyat dünyasını Beckett, Kafka, Camus, Sartre, yitik kuşak Fitzgerald, Hemingway'den geçip, Cesare Pavese'de duraklamıştım. 1896-1949 arasında yaşayan Fitzgerald için şöyle diyor Pavese: "Bu yazarın kitaplarını salt onu çok sevdiğim için çevirmek istemiyorum, günün birinde onun gibi yazmak istiyorum."

1950 yılında, kırk iki yaşında Torino'da Roma Otelinde intihar eden Pavese bir anlamda İtalya'nın savaş sonrası yitik kuşağı değil mi? Aynı yitik kuşağın Türk yazını ile bağlantısı gene 1950'li yıllarda Ferit Edgü, Demir Özlü, Sevgi Soysal, Güner Sümer, Orhan Duru, Leylâ Erbil gibi yazarlarımızla toplumumuza yansımadı mı?

Ülkemizde de Pavese döneminde yetişmiş, ününü onun kadar dünya yazınına duyurabilecek bir yazar daha vardı: Sait Faik... Oysa biz 1950 yıllarından bu yana yalnız köy ve popüler edebiyatın peşine takılıp, yalnız bu edebiyatı edebiyat sayma ve yayma eylemini gösterdik. Bununla da kalmayıp, bu edebiyatın önderlerinin koydukları barikatlarla engellendik.

Dünyaca ünlü yazarımız Yaşar Kemal, iki yıl önce İsviçre'de Tagesanzeiger gazetesi yazarı ile yaptığı bir konuşmada şöyle diyor: *"Ben Türk edebiyatının Dostoyevski'siyim. Benim dışımda herkes batı taklidi..."*

Oysa Haziran ayında Berlin'de yaptığı konuşmada Octavia Paz, "Biz kendi değerlerimizi. Batı akımları etkisiyle tanıdık. Sürrealizm olmasa, benim edebiyatım olmazdı" diyor.

Oysa, bu gün Avusturyalı yazar Peter Handke'nin dünya dillerine çevrilen kitapları hiç de Türkiye'de daha önce adlarını andığım yazarlarımızın daha 1960 yıllarında yazdığı öykülerden farklı bir edebiyat anlayışını yansıtmıyor.

Federal Almanya'da son yıllarda Türk yazınından çok kitap çevrildi. Bunlar geniş kitlelere yayılmasa da gene Türk yazınını tek yanlı yansıtan seçimler. Köy yazını, direnç yazını, işçi ve işlerimizi gözleyen yazın... İşte bu nedenler beni, kitabımı Almanca yazmaya itti. Çünkü nasılsa yazdıklarımız daha uzun süre çevrilmeyecekti, çevrilse de, belki biçim farklılıkları gösterecekti. Yirmi sekiz yıldır iç içe olduğum Alman dili, bu ülkede yaşadığım bir yıl içinde doğal olarak düşünceme egemen oldu. Yazdığım cümleleri Almanca düşündüm. Cümleler Almanca olarak belirdi. Bu kitabımda Cesare Pavese'nin tüm kitaplarından küçük alıntılar var. Belli bir dün-

ya görüşünü, yalnızlığı ve acıyı yansıtan şiirsel alıntılar. Başlangıç çeşitlemelerini altı ay içinde Berlin'de yazdım. Kitabın üçte ikisini Berlin-Prag-Viyana-Zagrep-Belgrad-Niş-Berlin-Zagrep-Trieste-Torino-S. Stefano Belbo arasındaki yedi bin kilometrelik yolu on gün içinde tren ve arabayla geçip, hiç durmadan trenlerde, istasyonlarda, otellerde yazdım. Prag'da Franz Kafka'nın mezarı Tireste'de Italo Svevo'nun mezarı ve Torino'da Pavese'nin tüm sokakları, bulvarları, kahveleri, çalışma odası, intihar ettiği oda, doğduğu ev, yaşayan arkadaşı, romanının kahramanı Nuto'yu bularak, konuşarak. Svevo'nun tüm kahramanlarının fotoğraflarını gördüm. Onları tam romanlarını okurken düşündüğüm gibi buldum. Pavese'nin roman kahramanlarıyla üç gün konuştum. Yaşam her şeyi sunuyor, derinlemesine bakmayı bilirsek.

Kitabımı bitirdiğim günlerde Marburg Edebiyat Ödülü basında duyuruldu. Yayınlanmamış kitaplar ödüllendirilecekti, hatta henüz üzerinde çalışılan tasarılar... Bir ödülün, bir sanat ürünün niteliğini kanıtlamadığı tartışılmaz bir gerçektir. Ama yabancı bir yazar olarak, Alman dilinde ilk kez yazdığım için, özellikle *Çocukluğun Soğuk Geceleri* adlı kitabımda düşündüğüm ve yıktığım yazın kuralları, kendimce yaratmaya çalıştığım bir edebiyat biçiminin burada nasıl karşılanacağı açısından bir ödül, önemliydi. Böyle bir kitapla, Türk yitik kuşağı yazınını da, beni etkileyen benden önceki kuşağı da, Türk yazınındaki çeşitli akımlardan birini de burada yansıtabilirdim. *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ni yazdığımda da böyle düşünmüştüm. "Bu kitabı ya severler, ya da tümüyle yadsırlar." Ama kitap sandığım üzerinde ilgi gördü. Kitap üzerine yazılanlar, benim kendi edebiyat anlayışımı desteklemekle kalmayıp, belki de sezgi ile sözcüklere dönüştürdüğüm bazı olguları bilinçle kavramama neden oldu. *Bir İntiharın İzinde* (Cesare Pavese Üzerine Çeşitlemeler) de Marburg Edebiyat Ödülü Jürisi tarafından, aynı Türkiye'de Füsun Akatlı ve Leylâ Erbil'in *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ni değerlendirdikleri biçimde değerlendirildi. Bu yaklaşım benim için önemli ve sevindirici oldu.

Franfurt/Main yakınındaki Marburg özellikle üniversite kenti. Dağlar arasında, gene dağlar ve tepeler üzerine kurulu 12. yüzyıldan bu yana eski görünümünü koruyan kent, yokuşları, sokak lambaları, eski küçük alanları, çeşmeleri, kaldırım taşları ile örtülü sokaklarıyla nedense bana hep çocukluğumun geçtiği Gerede yokuşlarını düşündürdü. Yedi, sekiz yaşımda o yokuşlarda koşarken,

hep dünyama bir biçim vermeyi düşünürdüm. Rüzgâra, kara, ışıklara, erik ağaçlarına, ölen yaşlılara, biz çocukların dünyasına, yalnız girdiğim odalardaki korkuya bir anlam arardım. Oysa bu yokuşlarında çevreme verebileceğim anlamı vermiştim. Ama gene de o garip dünyayı ilk tanıyan çocuğun yabancılığı kalmamış mıydı?

Marburg Edebiyat Ödülü ikinci kez veriliyor. Marburg "Yeni Edebiyat Topluluğu" (Neue Literarische Gesellschaft) iki yılda bir verilen ödülü ilk kez 1980'de gerçekleştirilmiş. Örgüt başkanı, yazar Ludwig Legge, böyle bir önemli üniversite kentinde, sürekli düzenledikleri tanınmış yazarlarla okuma geceleri yanı sıra, bütçesi 45.000 DM'a varan bu ödülün kent kültür yaşamı için çok önemli olduğunu, ödülün hiçbir ticari amaç gütmediğini, hiçbir yayınevi ile bağlantısı olmadığını vurguluyor.

Ödül töreni eski üniversite arenasında yapıldı. On üçüncü yüzyılda yapılan büyük dinsel tabloların süslediği, bir orkestranın Haendel'den concerto grosso, J. Sebastian Bach'tan Çembalo konçertosu çaldığı, herkesin tören giysileri ile geldiği, sanatçı ve izleyicilerin yanı sıra, yöre politikacıları ve Federal Parlamento'dan Gerhard Jahn, Friedrich Bohl adlı milletvekillerinin hazır bulundukları tören gerçekten bütün beklentilerimi aşan bir düzeyde gerçekleşti.

Çevre Belediye Başkanı Dr. Christian Wagner, törende yaptığı konuşmada özetle "Kültürü yalnız büyük kentlerde geliştirmek yerine, böyle bir üniversite kentinden de ülke doğrultusunda kıpırdanışlarla beslemek amacındayız. Ödülün amacı, kitap piyasasına egemen olmuş ünlü adlar yanı sıra, henüz yeterince tanınmamış yetenekleri çalışmalarında özendirmektedir. Sanatın özgürlüğü ülkemizde anayasa ile saptanmıştır. Sanatçıya verilen bu temel hak, hepimizi bağlamaktadır. Politikacılar, sanat ve sanatçıya özgür ortam sağlamakla sorumludur. Ancak böylelikle iki taraflı bir hoşgörü ve çeşitli düşüncelerin tartışıldığı bir ortam yaratmak mümkündür. Bir halkın yaratma gücü ve hoşgörüsü, ancak sanatın yayılabilmesi ve düşünce zenginliği doğrultusunda gerçekleşir. Çağımızı ve çevremizi kavramamızda en büyük etken çağdaş sanattır. Kültür, insanın yaşam düzeyini belirleyen en önemli öğedir" dedi...

Bir politikacının bu önemli yaklaşımından sonra, jüri başkanı, yazar ve edebiyat eleştirmeni Hans Jürgen Fröhlich konuştu. Üç üyeden oluşan seçici kurul, yazar ve eleştirmen, Bremen ve Büch-

ner Edebiyat Ödülleri jürilerinde de görev alan Herbert Heckmann ve Marburg Üniversitesi Alman Edebiyatı Profesörü Dr. Wilhelm Solms'tan oluşmaktaydı. 15.000 DM olan büyük ödül, tanınmış bir yazarın tüm yapıtına veriliyor. Bu yıl bu ödülü, bir yıl önce İzmir Alman Kütüphanesi'nde okuma yapmış olan, yazar Ludwig Harig aldı. Üç özendirme ödülünden ikisini alan Alman yazarlar da oldukça tanınmış. 1949 doğumlu Hans Georg Bulla, şimdiye dek üç şiir kitabı yayımlamış; Suhrkamp yayınevinin kitaplarını, Hölderlin geleneğinden gelen, acılı bir dünya görüşünü çağdaş bir dil ve biçim anlayışı ile yansıtan bir ozan. Diğer ödülü alan, Jürgen Fuchs, 1950 doğumlu. 1977'de Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden Batı Berlin'e gelmiş. Şiir, tiyatro oyunu ve roman yazarı. Kitapları gene büyük yayınevlerinden biri olan Rowohlt'ta yayımlanıyor.

Jüri başkanı Hans Jürgen Fröhlich bu yılki yarışmaya Federal Almanya, Demokratik Alman Cumhuriyeti, İsviçre ve Avusturya'dan dört yüz başvurunun yapıldığını, bunlardan üçte ikisinin şiir çalışmaları, üçte birinin roman, roman kesiti, uzun öykü, öykü ve çevirilerden oluştuğunu, hiç duyulmamış adlar yanı sıra ünlü yazarların da katılanlar arasında bulunduğunu söyledi. Yapıt sayısını önce 100'e, sonra da 30'a indirgediklerini, dört yazarı ödüllendirmek için toplandıklarında büyük tartışma çıkacağını, oy birliği ile bu sonuca vardıklarını ve gene de en az yedi - sekiz değerlendirilecek yapıt daha bulunduğunu belirtti.

Jüri başkanı Hans Jürgen Fröhlich'in törende yaptığı konuşmadan kitabımla ilgili bölümü aktarıyorum:

"*Yarışmaya katılanlar arasında Tezer Kıral'ın* Bir İntiharın İzinde *(Cesare Pavese Üzerine Çeşitlemeler) adlı çalışması çok şaşırtıcı oldu. Tezer Kıral bir Anadolu kentinde doğmuş. Türk vatandaşı ve halen DAAD bursu ile Berlin'de bulunuyor. Almanca'dan Türkçe'ye çevirileri yanı sıra Türkiye'de yayımladığı iki kitabı var: Öyküler ve bir roman. Bize gönderdiği Almanca olarak yazdığı ilk büyük şiirsel çalışması. Yazar, Cesare ve Italo Svevo'nun yaşam izlerinden gitmeyi deniyor. Torino'ya, S. Stefano Belbo'ya, Trieste'ye gidiyor, yazarların tanıdıklarını, arkadaşlarını arıyor, Svevo'nun ailesinden yaşayanlarla konuşuyor. Konuşmalarını aktarıyor, bu yazarların yaşadıkları ve çalıştıkları çevreyi anlatıyor. Sonuç bir röportaj değil, aksine atmosfer yaratılan, çok yoğun ve şiirsel bir araştırma. Bu çalışmada olduğu gibi otobiyografik bir anlatımla, kişinin yaşam ve düşüncesinin okura bu denli yaklaştırıldığı ve bunun başarıya ulaştığı*

çok az yazınsal örnek biliyorum. Oysa Tezer Kıral otobiyografi yazmıyor, roman da yazmıyor. Kendine özgü bir biçim bulmuş, romansı, otobiyografiye yakın ve bu biçeme, içine, anılarını, içgüdülerinin izdüşümlerini yansıtıyor. Görüldüğü gibi, edebiyat ve yaşam arasındaki sınırları kaldırmamış. Yabancı bir dilde, bu dili başarıyla kullanması açısından bu ödül kendisine oybirliği ile verilmiştir."

Bu çalışmamla ilgili eleştirilerini Alman yazarı Hans-Magnus Enzensberger şöyle yansıttı: *"Yazdıkların çok güçlü. Bu, mutlak güçlü bir yaşam simgesi demektir. Edebiyatın tüm kurallarına karşı çıkıyorsun. Ama ben sevdim, ve yazdıklarından bir şeyler öğrendiğimi de söyleyebilirim."*

ZDF, İkinci Alman Televizyonu kitapla ilgili (bir kültür programı kapsamında) bir çekim gerçekleştirecek. Hessen yöresi gazeteleri de oldukça geniş bir yer ayırdı.

Bu yazıyı, Cesare Pavese'den şu alıntı ile bitirmek istiyorum:

"Yaşanılacak bir yaşam vardır. Üzerine binilip dolaşılacak bisikletler vardır. Yürünecek yaya kaldırımları ve tadına varılacak gün batımları vardır."

Bu kitapta yer alan yazılar dışında Tezer Özlü için şimdiye kadar aşağıdaki yazılar yayınlanmıştır:

Çocukluğun Soğuk Geceleri için:
Yazko, Bilgin Adalı, 1981
Gösteri, Fethi Naci, 15 Mart 1981
Türk Dili, M. Ş. Onaran, Mart 1981
Edebiyat, Ahmet Telli, 1 Kasım 1981

Yaşamın Ucuna Yolculuk için:
Nokta, 5-11 Kasım 1984
Hürriyet, Doğan Hızlan, 25 Aralık 1984
Gösteri, Şubat 1985
Yeni Gündem, Fatih Özgüven, Mayıs 1985
Varlık, Emin Özdemir, Nisan 1986

Eski Bahçe için:
Dünya, Oğuz Demiralp, 19 Ekim 1978
Dünya, Füsun Akatlı, 1 Kasım 1978
Milliyet Sanat, Mehmet H. Doğan, 25 Aralık 1978
Sesimiz, Ahmet Salih Tel, Şubat 1979

"Dil, Gerçeklik ve Tezyin", Veysel Öngören, *Türkiye Yazıları*, Ekim 1981
"Yaşamın Ucuna Yolculuk", Emin Özdemir, *Varlık*, Nisan 1986
"Uzlaşmayan Bir Yolcu", Mesut Kara, *Milliyet Sanat*, Şubat 1989
"Tezer Özlü ile Yeniden", Gül Dirican, *Milliyet*, 19 Eylül 1993
"Türk Edebiyatının Lirik Prensesi" Tezer Özlü, Fatma Oran, *Votre Beauté*, 1994 , yıl 1, sayı 11

Biblografya

Çocukluğun Soğuk Geceleri	1980 Derinlik Yayınları
	1986 Ada Yayınları
	1994 YKY
	1995 YKY
Eski Bahçe/Öyküler	1978 Ada Yayınları
Eski Bahçe Eski Sevgi adıyla	1987 Ada Yayınları
	1993 YKY
	1994 YKY
Yaşamın Ucuna Yolculuk	1984 Ada Yayınları
	1987 Ada Yayınları
	1993 YKY
Kalanlar Almanca Türkçesi: Sezer Duru	1990 Ada Yayınları
	1995 YKY
Leylâ Erbil'e Mektuplar	1995 YKY
	1996 YKY

Tezer Özlü çevirileri:
Ingmar Bergmann *Yaban Çilekleri*, Bilgi Yayınevi 1965
Ingmar Bergmann *Aynadaki Gibi*, Bilgi Yayınevi 1967
Aynı kitaplar 2. Basım Bilgi Yayınevi 1995
Ossip Piatnizki, *Bir Bolşeviğin Anıları*, Oda Yayınları 1978
(Tuncay Gökmen adıyla)
Heinrich Böll, *Fotoğrafta Kadın da Var*, e Yayınları 1971
(Sezer Duru ile birlikte)

Ayrıca Kafka, Enzensberger, Krüger, Rümkopf, vd. gibi yazarlardan çeşitli çeviriler dergilerde yayınlanmıştır. Alman radyolarına Türk edebiyatı üzerine çeşitli programlar hazırlamıştır.

Tezer Özlü'nün yabancı dillere çevrilen yapıtları:

Çocukluğun Soğuk Geceleri
Die Kalten Naechte der Kindheit Express Edition, Berlin 1985
Almancaya çeviren: Wolfgang Riemann

Kille Nachten Sjaloom Literair, Utrecht 1987
Hollandacaya çeviren: Gül Özlen

ΟΙ ΚΡΥΕΣ ΤΙΑΙΔΙΚΕΣ ΝΥΧΤΕΣ Rodamos, Atina 1990
Yunancaya çeviren: Aliki Diamandopulos

Öyküler
"Unser schattenhafter Oğuz" Akzente, Heft-August 1981
Carl-Hanser Verlag
Almancaya çeviren: Wolfgang Riemann

"Sommersonne" Sirene 2.1988
Almancaya çeviren: Wolfgang Riemann

"A Zoo Story" Aspect, 26/27. 1983, Avusturalya
İngilizceye çeviren: Rudi Krausmann

"La Maison" Paroles Devoilées,
Arcantére/Editions NESCO, Paris 1993
Fransızcaya çeviren: Nedim Gürsel

"The Old Garden" Turkish Pen Reader 1995/1
İngilizceye çeviren: Nebile Dilekçigil

Tezer Özlü'nün hayatına ve yapıtına ışık tutmak amacıyla
fotoğraflar, elyazıları ve kişisel eşyasından örneklerle düzenlenen
"Bir Usta, Bir Dünya" sergisinin açılış kokteyilini onurlandırmanızı dileriz.

YAPI KREDİ

Sergi: 1 Mart - 6 Nisan 1996 Koktey: 29 Şubat 1996 Perşembe 18.00
Yapı Kredi Sermet Çiner Kütüphanesi
İstiklâl Caddesi 285, Beyoğlu 80190 İstanbul Telefon: (0-212) 252 81 15

Bir Usta, Bir Dünya: Tezer Özlü

YAPI KREDİ
KÜLTÜR
MERKEZİ

Behice (*anneanne*), Mehmet *(dede)*.

Nimet-Sabih Özlü. *(Tezer Özlü'nün anne ve babası)*,
Zonguldak, 15.9.1931

Talha Eke'nin objektifinden Özlü ailesi, Gölcük, 1946.

Sabih, Nimet, Demir, Tezer, 1944.

Demir, Tezer, Sezer, Gölcük, 1948.

Anneanneyle Abant, 1951.

Özlü Ailesi, 5.9.1948.

Sezer ve Tezer, Gerede, 23.4.1950.

Tezer Özlü Sankt George'da (3. sıra sağ başta).

Ayşe Özlü *(babaannesi-Bunni).*

Tezer, lise yılları.

Tezer ve Günk.

Sezer, Nebahat, Ergin Ertem, Demir Özlü, Tezer. *Kasım 1960 Tiyatro Festivali.*

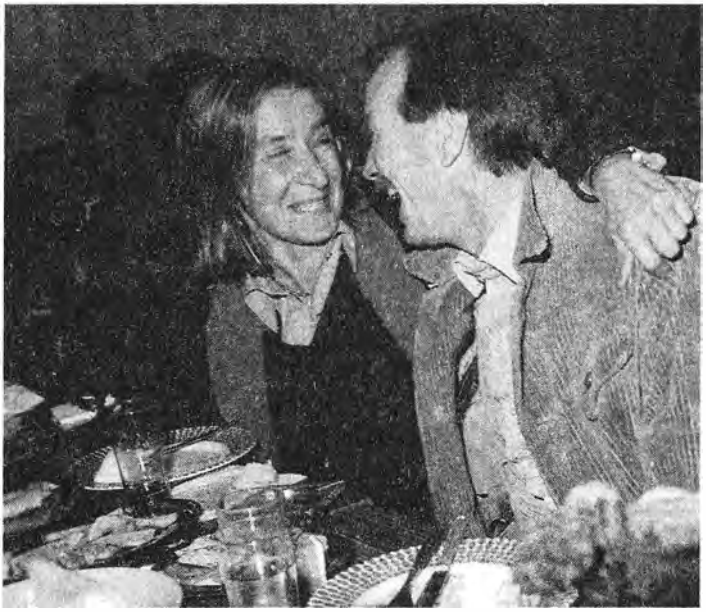
Adalet Ağaoğlu, Tezer Özlü, Güner Sümer, Asaf Çiğiltepe *(ilk evlilik-1964).*

Pirkko Çiğiltepe, Alis Aş, Tezer Özlü, Sezer-Orhan Duru, Sabih Özlü. *Ankara, 1980.*

Erden Kıral, Tezer Özlü, Fahir Aksoy, Cihat Burak, Hayalet Oğuz.

Harald Schmidt'le, 1975.

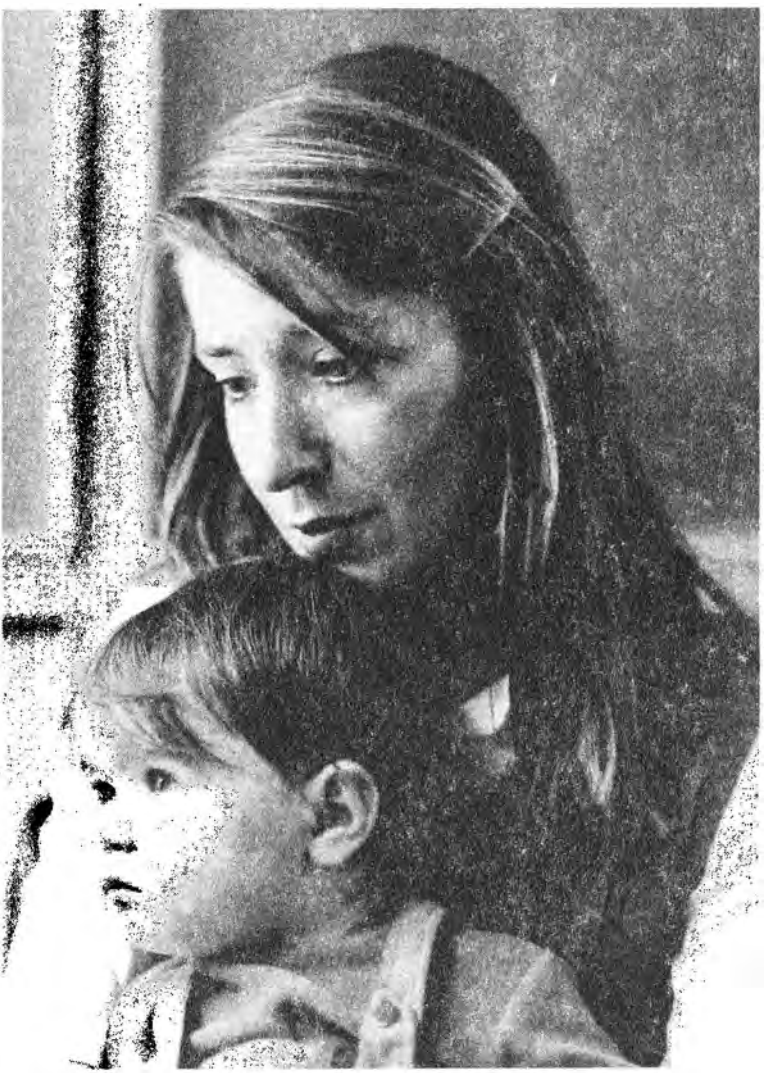
Ulla Lundström, Gerard, Tezer Özlü.

Kızı Deniz'in doğduğu gün. *Alman Hastanesi.*

1983 Berlin Film Festivali sonunda Erden Kıral ile.

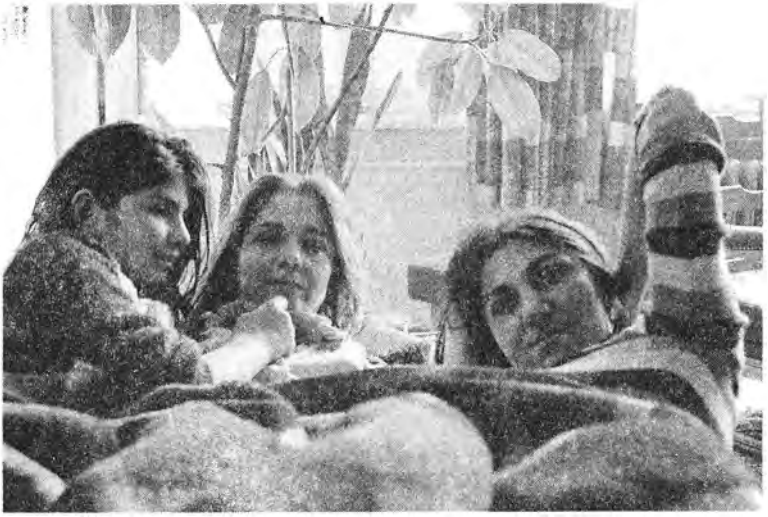
Tezer Özlü ve Deniz, 1974.

Tezer ve Deniz Side'de.

Tezer Özlü ve Hans Peter Marti.

Ayda Özlü, Tezer, Sezer. *(Fotoğraf: Ulla Lundström)*

Tezer Özlü Peter Weiss ile, Hamburg, 1980.

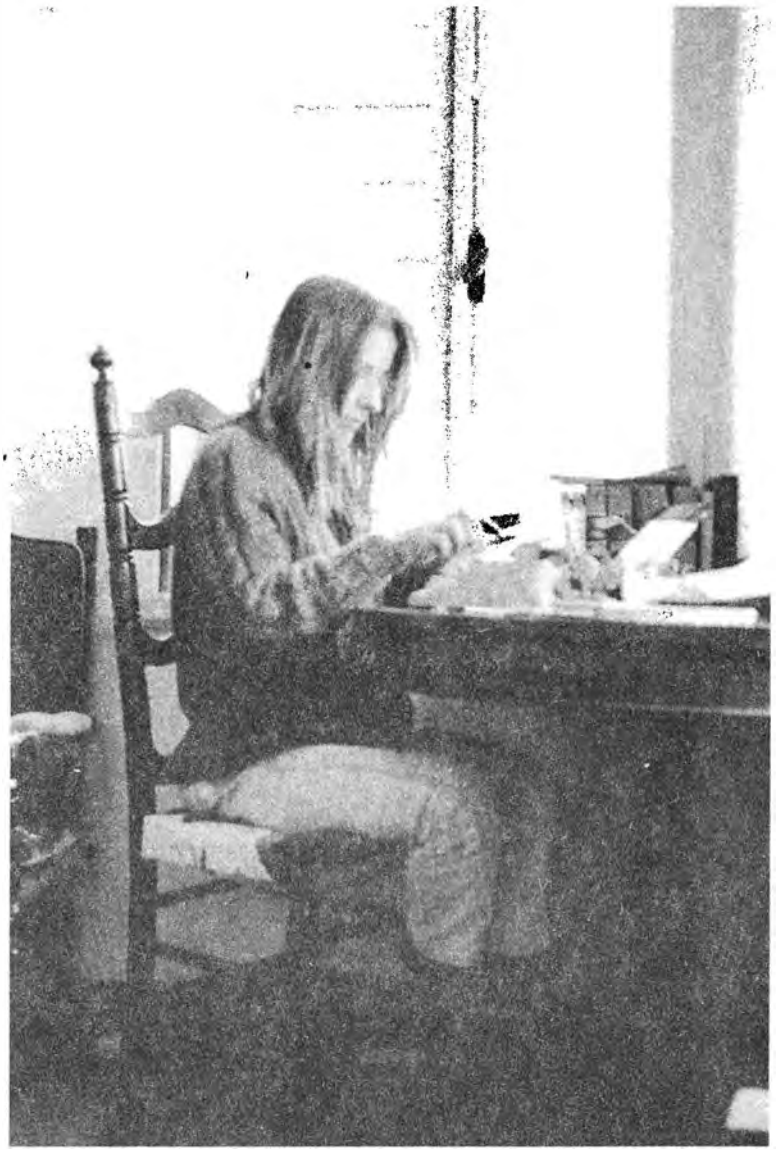
1982'de Marburg Edebiyat Ödülü'nü alırken.

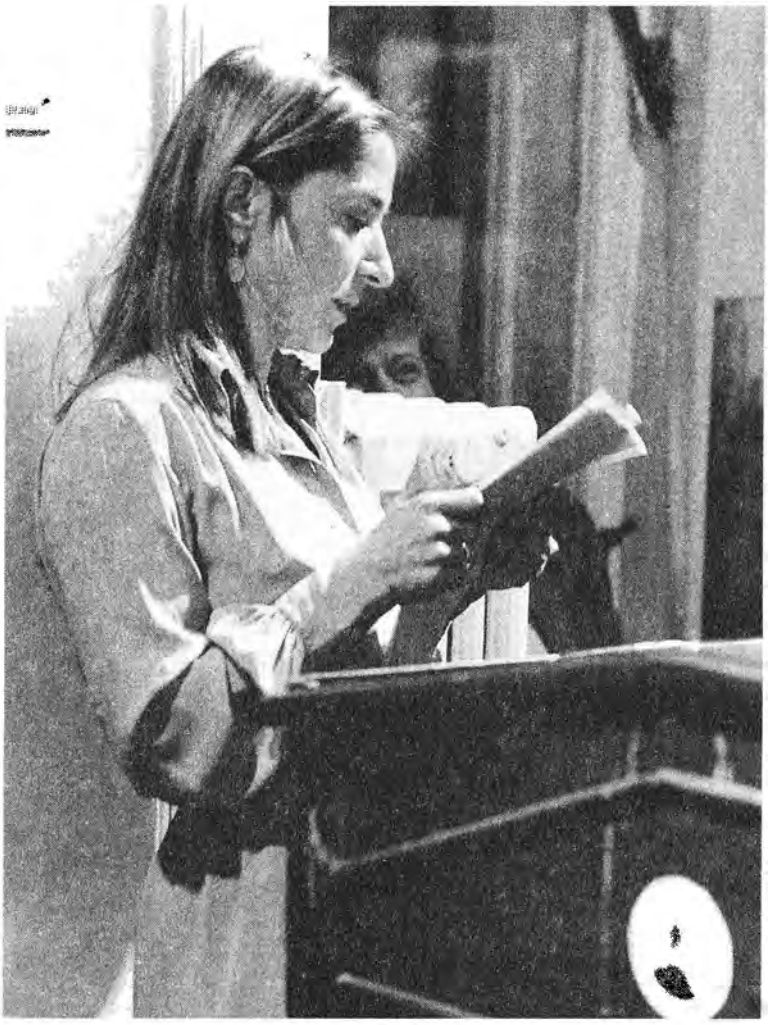
Tezer Özlü Peter Weiss ile, 1983.

Tezer, Joachim, Anna.

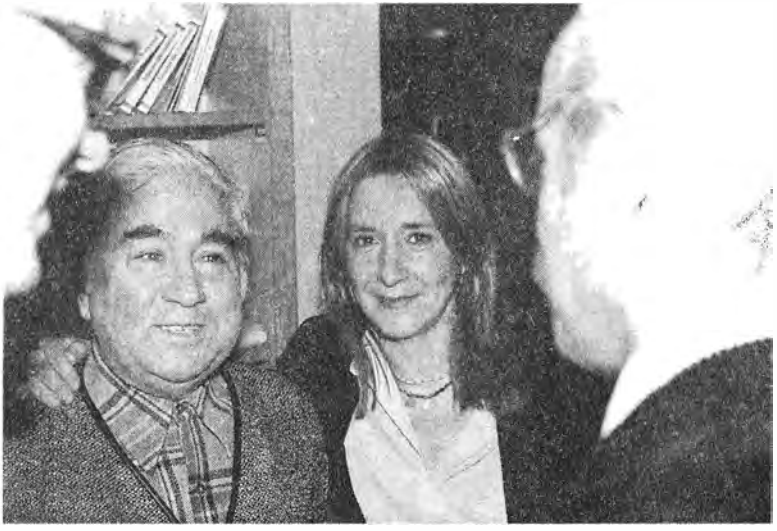
Fotoğraf: Ulla Lundström

Berlin'de Autorenkeller'de okuma yapıyor, 1982. (Fotoğraf: Marianne Fleitmann)

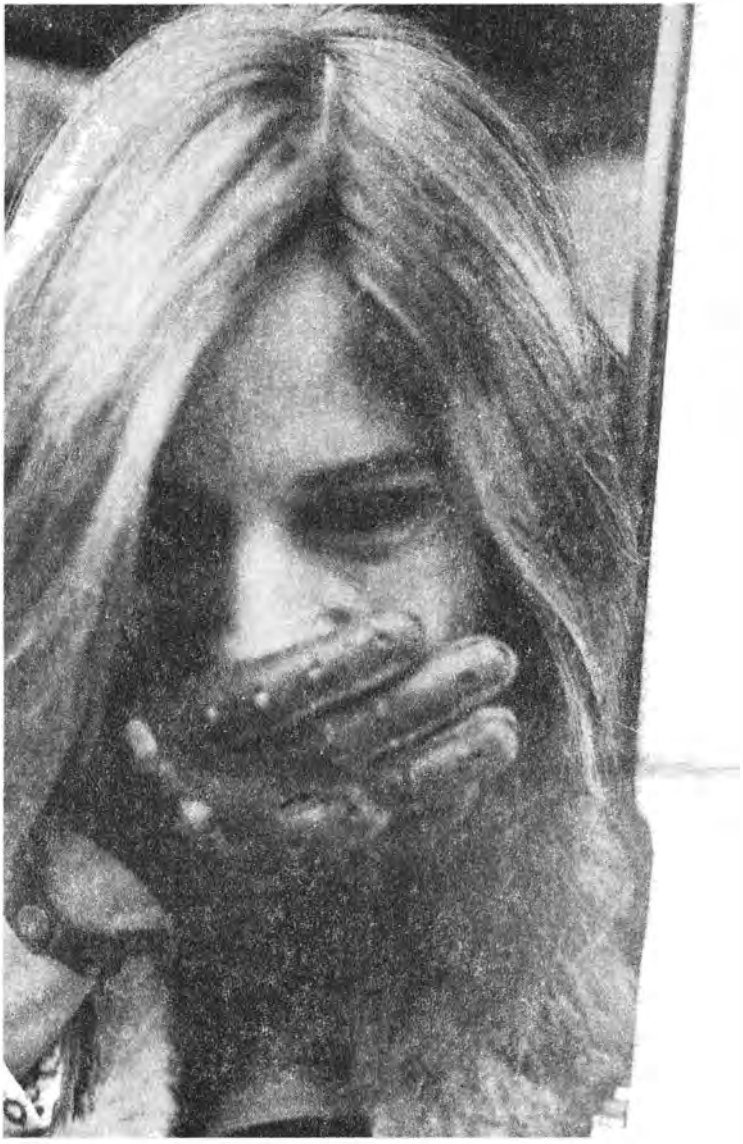
Sezer'le Tezer Kaş'ta, 1983.

Aziz Nesin, Tezer Ozlü, Onat Kutlar. Istanbul, 1982.

Zürih'te. (Fotoğraf: Beat Brechbühl)

Fotoğraf: Beat Brechbühl

Tezer Özlü, çalışma odasında.

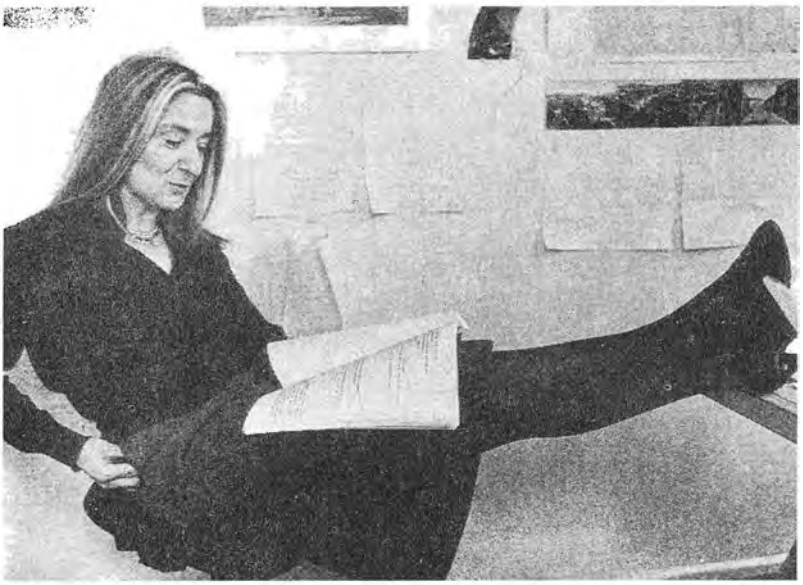
Demir Özlü, Tezer Özlü, Erden Kıral, Orhan Duru.

Tezer, Demir, Sezer Berlin'de.

Fotoğraf: Marianne Fleitmann.

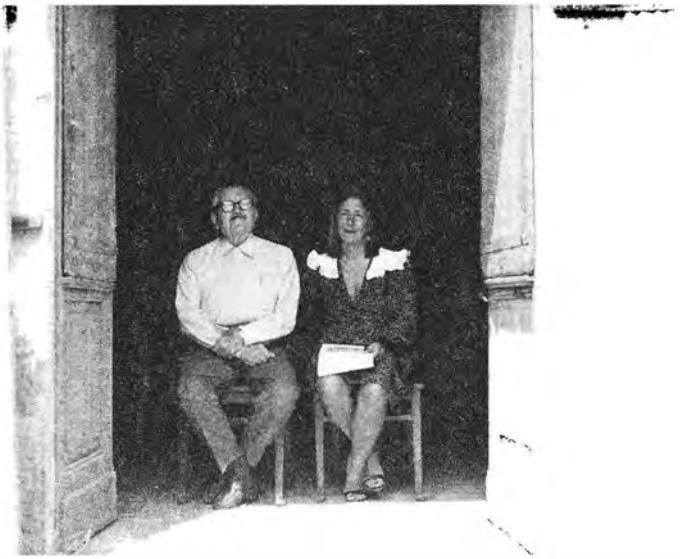
Berlin, 1981.

Berlin, 1982. (Fotoğraf: Marianne Fleitmann)

Fotoğraf: Michael Gandola.

Tezer Özlü, Cesare Pavese'nin kahramanı Nuto ile Torino'da, 1982.

Cesare Pavese'nin kahramanı Nuto ile Torino'da.

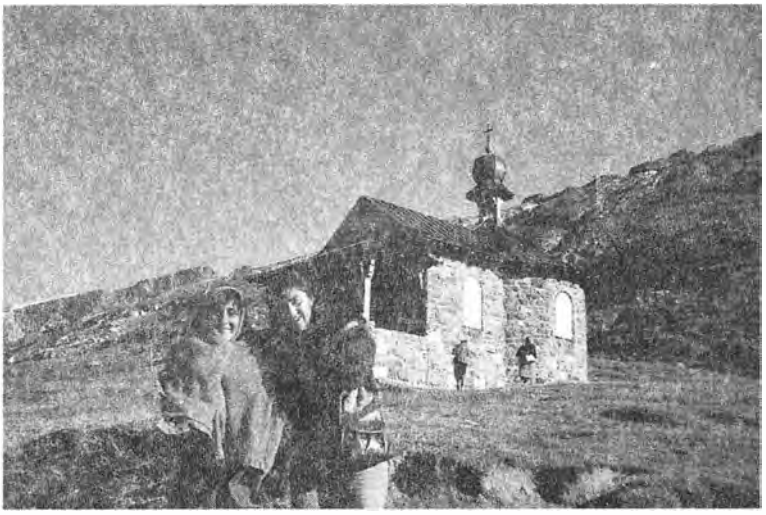
Tezer Özlü ve Hans Peter Marti.

Zürih'te James Joyce'un mezarında, 1985.

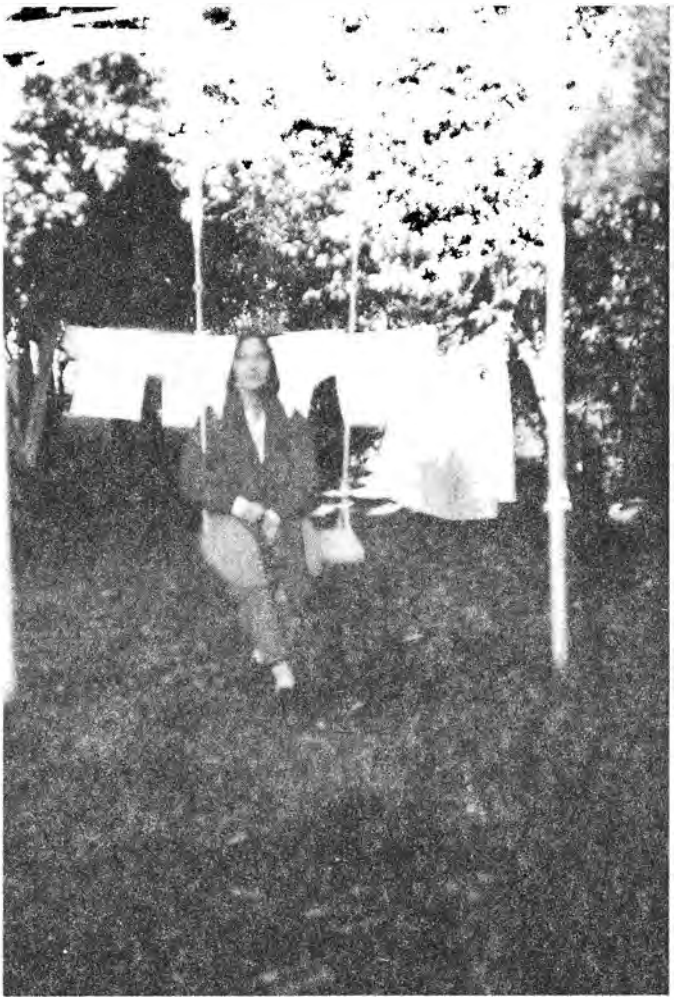
Tezer Özlü, Zürih'te bu evin beşinci katında oturuyordu.

Sezer ve Tezer İsviçre'de, Kasım 1985.

İki kardeşin birlikte son fotoğrafları. Kuzey İtalya, 1985.

Tezer Özlü'nün son fotoğrafı. Lefkoşe, 1985 Aralık sonu.

Tezer Özlü yaşamın ucuna vardığında geride sadece üç kitap bıraktı: *Eski Bahçe, Çocukluğun Soğuk Geceleri, Yaşamın Ucuna Yolculuk.* Yaşamı yazdıkları, yazdıkları yaşamıydı. Her gidenle gitmek, her yolculuğa çıkmak istedi ama "güzel yaşamı" hiç ilerilerde aramadı. 11 yıldır, inandığına sonsuza dek bağlı:
"Yaşanılacak bir yaşam vardır. Üzerine binilip dolaşılacak bisikletler vardır. Yürünecek yaya kaldırımları ve tadına varılacak gün batımları vardır."

Hep "genç kalacak" bir yazar üzerine, yaşarken ve ölümünden sonra yazılanlar ve onun fotoğrafları. Bu kitap Tezer Özlü'nün anısına bir armağan...

TEMA
TÜRKİYE ÇÖL OLMASIN!
(0212) 281 10 27

ISBN 975-363-309-2

9 789753 633093